ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

30/2015

СОФИЯ • 2015

ИЗДАТЕЛСТВО НА БАН „ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ“

На корицата: Житие на св. Методий. Успенски сборник, ГИМ, Москва, XII в., л.102б

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:
Българска академия на науките
Съвет за чуждестранна българистика
ул. „15 ноември“ 1, София 1040, Бюлетин „Българистика“
Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383
E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2015
© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES
BULGARICA

INFORMATION BULLETIN

30/2015

SOFIA • 2015

PROF. MARIN DRINOV PUBLISHING HOUSE
OF BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

On the cover: Vita St Methodius. Uspenskii sbornik, State Historical Museum, Moscow, 12th c., f. 102v

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad
Bulgarian Academy of Sciences
Bulgarica, Information Bulletin
Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040
Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383
E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2015
© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2015

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ 9

Десислава Найденова – 1130 години от Успението на св. Методий 9

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА 17

Книги 2014–2015 г. 18
Съст. Емилия Волева

Периодика 2014–2015 г. 28
Съст. Емилия Волева

ДИСЕРТАЦИИ 37

Съст. Никола Казански

НАУЧНИ ФОРУМИ 41

Съст. Никола Казански

ХОРИЗОНТИ 45

Елена Крейчова – Българската филология в Бърно – традиции, съвременност, перспективи 45

НАУЧЕН ЖИВОТ 53

Александра Антонова – Америка и ние 53

Веска Топалова – Светите Кирил и Методий в националните митове на славяните 57

Диляна Радославова – Международна научна конференция, посветена на възстановяването на Българската патриаршия, на интронизацията на Патриарх Евтимий и на Григорий Цамблак 58

ПРОФИЛИ 61

Маргарет Димитрова, Симеон Стефанов – Аница Назор на 80 години 61
Анисава Милтенова – Дейвид Бирнбаум на 60 години 70
Татяна Илиева – In memoriam. Йежи Русек 75
Милен Куманов – In memoriam. Рита Гришина 87

ОТЗИВИ 89

Анисава Милтенова – Попконстантинов, К., А.-М. Тотоманова. Епохата на българския цар Самуил. Език и писменост 89
Милен Куманов, Десислава Костадинова – Освобождението на Пазарджик 1877–1878. Документи. Спомени. Проучвания 94
Мариана Витанова – Съвременните измерения на едно научно прозрение. 150 години от рождението на Ватрослав Облак 96
Тинка Костова – Карта на диалектната делитба на българския език 102
Лучия Антонова-Василева – И. Гаравалова. Членуването на съществителните имена в българските говори 104

СЪОБЩЕНИЯ 109

Награден учен 109

CONTENTS

PREFACE 9

Desislava Naydenova – 1130 Anniversary of the Demise of St. Methodius 9

BULGARIAN LITERATURE 17

Books 2014–2015 18
Comp. by Emilia Voleva

Periodicals 2014–2015 28
Comp. by Emilia Voleva.

THESES 37

Comp. by Nikola Kazanski

SCIENTIFIC EVENTS 41

Comp. by Nikola Kazanski

OUTLOOKS 45

Elena Krejčova – Bulgarian Philology in Brno – Traditions, Present Day, Prospects 45

SCIENTIFIC ACTIVITY 53

Alexandra Antonova – America and We Today 53
Veska Topalova – Saints Cyril and Methodius in the National Myths of the Slavs 57
Dilyana Radoslavova – International Scientific Conference, Dedicated to the Reestablishment of the Bulgarian Patriarchy, to the Enthronement of Patriarch Evtimiy and of Grigoriy Tsamblak 58

PROFILES 61

Margaret Dimitrova, Simeon Stefanov – Anica Nazor at 80 61
Anisava Miltenova – David Birnbaum at 60 70
Tatyana Ilieva – *In memoriam* Jerzy Rusek 75
Milen Kumanov – *In memoriam* Rita Grishina 87

REVIEWS 89

Anisava Miltenova – K Popkonstantinov, A.-M. Totomanova. The Time of Bulgarian Tsar Samuil. Language and Literature 89
Milen Kumanov, Desislava Kostadinova – The Liberation of Pazardzhik 1877–1878. Documents. Memoirs. Studies 94
Mariana Vitanova – Contemporary Dimensions of One Scientific Insight. 150 Anniversary of Vatroslav Oblak 96
Tinka Kostova – Map of the Dialectal Division of the Bulgarian Language 102
Lucia Antonova-Vasileva – I. Garavalova. Using Nouns with an Article in Bulgarian Vernaculars 104

ANNOUNCEMENTS 109

Awarded Scientist 109

Уводни думи

1130 години от Успението на св. Методий

„Ако ли попиташ славянски грамотни [хора], казвайки: „Кой ви е създал буквите или превел Книгите“, то всички знаят и отговаряйки, ще рекат: „Св. Константин Философ, наричан Кирил, той ни създаде буквите и преведе Книгите, и Методий, неговият брат“ – твърди убедено старобългарският писател от IX век Черноризец Храбър в съчинението си „За буквите“. Едва ли има други личности от нашето минало като Кирил и Методий, с които през годините да е така тясно свързано българското народностно самосъзнание и чиито имена да звучат толкова познато за всеки, а всъщност да знаем толкова малко за тях. Особено силно това важи за единия от двамата братя – Методий, за когото историческият спомен е отредил второстепенната роля на помощник и сподвижник на неговия по-малък брат – създателя на славянската азбука. Всъщност именно благодарение на дейността на Методий, първия славянски архиепископ, и на неговите ученици се разпространява славянската писменост, довършени са преводите на някои от най-важните богослужебни книги, чрез които се формират основните езикови понятия и славянският език се превръща в третия богослужебен език в Европа. Неслучайно с неговата мисионерска дейност българи, словаци, чехи и поляци през вековете ще свързват своето покръстване[1], а Кирило-Методиевата идея ще се възражда винаги в онези моменти от историята на европейските народи, които са свързани с отстояването на независимост и легитимирането на идентичност. Така в различни моменти от българската история, в зависимост от конюнктурата на момента, делото на славянските просветители ще придобива специфична идеологическа натовареност.

Около края на XI–началото на XII в. се формира общ култ към Кирил и Методий. По същото време в някои паметници те започват да се припознават

[1] Barlieva, S. Die „Nationalisierung“ der Heiligenverehrung. Bulgarische, tschechische und polnische Parallelen in der Entwicklung des Kyrillo-Methodianischen Kultes. – Slavia Mercdionalis. Studia Linguistica Slavica et Balcanica, 8, 2008, 297–307.

като „българи“ и делото им да се обвързва с България[2]. Така в Пространното житие на Климент Охридски от Теофилакт Охридски (края на XI в.) се казва, че великият Методий дарявал непрекъснато с благодеянията на словото си и българския княз Борис, който живял по времето на византийския император Михаил и когото по-рано бил направил свое духовно чедо[3]. Авторът на гръцкото житие на Наум Охридски пише за двамата братя: „... Изнамериха букви, подходящи за езика на българите, както бяха решили, и им съставиха книги, равни по брой на нашите (т.е. гръцките), от старата и от новата благодат“[4]. Отглас от този мотив може да се види в стенописите на охридската църква „Св. София“ (XI в.) и в тези в курбиновската църква „Св. Георги“ от 1191 г., където е запазен надпис на гръцки, в който Кирил и Методий са наречени учители на българите[5]. „Българизацията“ на култа към Кирил и Методий се открива и в някои български по произход паметници като Проложното житие на Константин-Кирил от втората половина на XI в., което говори за това, че след Моравия той проповядва християнството и сред българите. Според т.нар. *Солунска легенда*[6] (XI–XII в.) Константин-Кирил отива да проповядва сред българите, а *Краткото житие* на Кирил (Успение Кирилово) разказва за отиването му в областта Брегалница, по това време в пределите на Българската държава, където покръства 54 000 славяни[7]. Второто славянско житие на св. Наум Охридски твърди, че Кирил и Методий са учители на мизийския (т.е. на българския) и далматинския народ и, пристигайки в Рим, са получили разрешение да служат литургия на български език[8]. Сред тази група паметници, заради специалното му място в богослужебната година, най-важният е *Синодикът* на Българската православна църква от 1211 г., където е включено славославие за „Кирил, който преведе Божието писание от гръцки на български и просвети българския род“ и Методий, епископ моравски[9].

Мотивът за покръстването на българите от Кирил и Методий добива особено голямо значение и популярност в епохата на Българското възраждане, когато е тясно обвързан с идеята за формиране на независима българска църква. Тогава особена актуалност придобива един легендарен разказ, запа-

---

[2] По този въпрос вж. изчерпателното проучване на Д. Чешмеджиев: Чешмеджиев, Д. Кирил и Методий в българската историческа памет през средните векове. С., 2001; Чешмеджиев, Д. Култът на Кирил и Методий в българското средновековие. – Slavica Slovaca, 42, 2007, 20–36.

[3] Милев, А. Гръцките жития на Климент Охридски. С., 1966, с. 89.

[4] Бърлиева, С. Пространното гръцко житие на Наум Охридски. Увод, превод и бележки. – Старобългарска литература, 20, 1987, 129–144.

[5] Грозданов, Ц.–Хадерман-Мисгвиш, Л. Курбиново. Скопје, 1992, с. 24.

[6] Иванов, Й. Български старини из Македония. С., 1970, 282–283.

[7] Иванов, Й. Български старини из Македония. С., 1970, 286–287.

[8] Иванов, Й. Български старини из Македония. С., 1970, 311–313.

[9] Борилов синодик. Издание и превод. Ив. Божилов, А. Тотоманова, Ив. Билярски. С., 2010, с.150.

зен в *Хронографията* на Продължителя на Теофан (съставена през X в.) и преповторен от някои други византийски хронисти, който разказва за това как някой си гръцки монах – Методий – нарисувал за княз Борис сцената на Страшния съд. Тя направила толкова силно впечатление, че князът решил да се покръсти[10]. Тази версия се преосмисля от Паисий Хилендарски, който я включва в *Историята* си[11]. Представата за светите братя като лично ангажирани с българите е застъпена и в книгата на Юрий Венелин „Критически издирвания за българската история“ (1849) преведена от Ботьо Петков през 1853 г. Според Венелин Методий пряко участва в покръстването на Борис, а след това с брат си Константин и други духовници (със славянски произход) създават в двора на Борис азбуката и превеждат цялата необходима за богослужението книжнина на български език. Идеята, че Методий е покръстил княз Борис, е отразена в пиесата на Добри Войников „Покръстването на Преславския двор“ както и в множество иконописни и живописни изображения[12]. Под нейния знак преминават и малкото опити да се организира в българските земи честването на 1000-годишнината от създаването на славянската писменост (1862 г.) и 1000 годишнината от смъртта на св. Кирил (1869 г.). Пенчо Славейков обвързва честването на последната със задачите на движението за независима българска църква, в чиито резултатен завършек той вижда изпълнение на заветите на славянския апостол[13].

Разпокъсването на българските територии с решенията на Берлинския конгрес през 1878 г. придава нов смисъл на Кирило-Методиевото дело. То ще се превърне в символ на борбата за постигане на българския национален идеал и обединяването на населените с българи земи. Затова и в повечето вестници и списания, когато става въпрос за деня на Солунските братя, се акцентира на обединяващата функция на празника. Той е определян като празник на „целокупното българско племе“, който обединява около 7 милиона българи, пръснати в Царство България, в Македония, Тракия, Добруджа, Моравско и другаде, българи, които „се споят по своя най-важен народен белег – езика, на който ни научиха двамата братя“[14]. Именно по тази причина

---

[10] Гръцки извори за българската история, С., 1964. Т. 5, с. 117.

[11] Атанасова, Д., Б., Пенчев. Хронология и идеология (За началото на славянската писменост според учебниците по история и кирилометодиевистика. – Eslavistica Complutense, 14, 2014, 97–106.

[12] Особено интересен е цикълът със сцени от живота и дейността на Кирил и Методий в Араповския манастир при Асеновград, съставени от възрожденските майстори Георги Данчов и учителя му Алекси Атанасов. Сред тях заслужават да се отбележат „Кирил и Методий създават славянската азбука“, „Кирил и Методий ръкополагат служител“, „Кирил кръщава Борис, а Методий проповядва“. Паскалева, К. Кирил и Методий в изобразителното изкуство. – Кирило-Методиевска енциклопедия. С., 1995. Т. 2, 265 –278.

[13] Симеонова, Г. Годишнини, свързани с имената и делото на Кирил и Методий. – Исторически преглед, 42, 1986, кн.1. 31–44.

[14] Вж. напр. Училищен преглед, 36, 1937, № 5–6, 650–651.

българската държава се стреми да отстоява мястото си на център на тържествата. Така по повод честването на 1000-годишнината от смъртта на Методий на 6 април 1885 г. дружество „Славянска беседа“, заедно с представители на столичните учители и на Столичното училищно настоятелство, първи излизат с предложение, в което настояват България, като център, в който се заражда и се разпространява Кирило-Методиевото дело, да бъде домакин на Общославянския събор по случай юбилея. В кратък срок Народното събрание гласува 180 000 лв. за организирането му и за изграждане на малка църква в старата българска столица, там, където се предполага, че е станало покръстването на княз Борис I (853–889). Отпускат се средства за откриване на учителски кирило-методиевски библиотеки и за две постоянни стипендии: за висше духовно образование и за славянска филология. За спомен са отсечени 200 000 петлевови монети, отпечатани са множество екземпляри от жизнеописанието на просветителите, а Министерството на Народното просвещение въвежда в редица училища иконата с ликовете на равноапостолите св.св. Кирил и Методий[15]. По повод юбилея екзарх Йосиф отбелязва: „Светата наша майка православната българска църква, подир основателя си господа нашего Исуса Христа, дължи всичко, „яже о Немь“ на този светител [св. Методий –б.м.] и на брат му свети Кирила“[16].

Показателно за значението, което се придава на Кирило-Методиевото дело, е и изобразяването на славянските апостоли върху някои от най-знаковите български бойни знамена[17], сред които първостепенно място безспорно заема Самарското знаме, изработено за българските въстаници от 1876 г. от жителите на град Самара, но връчено на българското опълчение на 6/18 май 1877 г. Знамето има изображения и от двете страни. В средата е разположен кръст. В средата на кръста, върху пришит плат, с маслени бои са нарисувани икони, дело на руския художник Николай Евстатиевич Симаков. От едната страна са изобразени Кирил и Методий, а от другата – иверската Света Богородица. Образите на двамата братя са представени в цял ръст, над главите им има ореол. Св. Кирил държи книга, а св. Методий – дълъг свитък изписан с църковнославянски букви. Образите на славянските просветители стоят и на две знамена на Македоно-одринското опълчение. При започването на балканската война 1912 г. Златка Атанасова Думбалова-Дудова от с. Сухово, Солунско ушива знамето на 3-та солунска дружина от Македоно-од-

---

[15] Вж. подробно за честването в: Манафова, Р. Култът към делото на равноапостолите св. св. Кирил и Методий и българите (1878–1885). – Македонски преглед, 21, 1994, кн. 2, 115–128.

[16] Симеонова, Г. Годишнини, свързани с имената и делото на Кирил и Методий. – Исторически преглед, 42, 1986, кн.1. 31–44.

[17] Кръстева, Е. Бойни знамена с изображения на светци. – Известия на национален военноисторически музей. Том XI, 1996, 143-150.

ринското опълчение. В своите спомени тя пише: „Дадоха ми плат и конци, за да ушия знаме на солунската дружина. Не ми определиха точни указания, но тъй като Солун е родно място на двамата братя, значеше, че трябва да избродирам техните образи“. Второто знаме от Македоно-одринското опълчение с образите на Кирил и Методий е главното знаме (на 11-а серска дружина), изработено по проект на Иван Мърквичка и подарено от царица Евдокия на 28 октомври 1912 г. В средата на знамето, на лицевата страна, в медальон с диаметър 45 см., върху грундиран плат е нарисувана с маслени бои и след това пришита иконата на двамата братя, които в ръцете си държат книга.

Заслужава да се отбележи и фактът, че образите на Кирил и Методий стоят на най-високото отличие в Царство България – учредения на 18 / 31 май 1909 г. от цар Фердинанд по повод обявяването на Независимостта орден “Св.св. равноапостоли Кирил и Методий“[18]. Показателен по отношение политическата символика на образите на славянските просветители е и един случай от есента на 1919 г., когато руски военен кораб започва да обстрелва Варна. Тогава правителството на Васил Радославов, под диктовката на цар Фердинанд, приема постановление, с което преименува софийския храм „Св. Александър Невски“ на „Св.св. Кирил и Методий“ (по-късно Св. Синод предлага на новия кабинет да възстанови старото име на църквата. Предложението е прието от НС на 4 март 1920 г.)[19].

Макар и за кратко политическата конюнктура от времето на Втората световна война дава шанс на българите да осъществят своя национален идеал. С посредничеството на Германия през септември 1940 г. е подписана Крайовската спогодба, с която Румъния връща Южна Добруджа. Следващата година, през април, без да участва пряко във военните действия, като съюзник България получава правото да навлезе в завзетите от Италия и Германия територии на Югославия с цел временно военно администриране. На 19 април 1941 г. българското правителство изпраща войскови части и започва изграждане на гражданска администрация. През тази година честването на 24 май се превръща в израз на всеобщото въодушевление. Статиите в пресата, предаванията по радиото са подчинени на една и съща идея. „Тази година празникът на св. Кирил и Методий се отпразнува при наличността на едно голямо историческо събитие – обединението на българския народ, присъединяването на всички български земи към майката Родина. Така този празник

[18] Радев. В. Кирило-методиевите наградни отличия в музейната експозиция. – Известия на НИМ. Т. 7. С., 1988, 226 –243.

[19] Григоров, Г. Хр. Политическа символика изразена чрез име и образ (светците Кирил и Методий и св. Александър Невски). – В: Празникът на свети Кирил и Методий. Пространства на духа. Сборник с материали от конференцията „Празникът на Св. Кирил и Методий – от националното към европейското духовно пространство”, София 11–12 май 2012 (под печат).

доби още по-голямо национално значение, става символ на неделимостта на българския народ, на българската земя – от Дунава до Бяло море, от Черно море до родното място на светите братя и до историческите твърдини на Охрид – града на основателя на българската книжнина св. Климент“[20]. На 23 май са устроени сказки, изложби и тържествени събрания в аулата на Университета, в Народния театър, в зала България, в Художествената и Музикалната академия. На самия 24 май на площад „Александър Невски“, украсен със зеленина и знамена, още от 8 ч. сутринта учащи се от всички столични училища започват да заемат определените им места. Присъстват и представители от присъединените земи. Народът се трупа на площада и улиците, покрай които ще мине шествието. След молебена проф. Иван Дуйчев прочита слово, в което определя делото на Кирил и Методий като символ на „нашето единство през вековете и на нашата народностна култура. Братя от Македония, Добруджа и Беломорието, вие отново сте с нас, обединени, както някога преди векове... В часа на тази светла радост нека си спомним, че именно делото на светите братя бе най-ярката връзка между нас през всички времена. В това дело е заложено и най-неоспоримото доказателство за днешното единство на нашите земи – по тия земи проповядваха и творяха учениците на нашите апостоли“[21]. Шествието трябва да премине пред официалните лица, които стоят на специално издигнат подиум пред стъпалата на Народното събрание. Начело вървят учител и свещеник, които носят икона на светите братя, следва група учащи се от присъединените земи, облечени в пъстри македонски, тракийски и добруджански носии. Кулминацията на тържеството настъпва, младеж, носещ поднос с гравирана металическа кутия, в която е поставена пръст от присъединените земи се покланя на Царя и му я предава със следните думи: „Ваше величество, Царю Освободителю и Обединителю, синовете на присъединените земи – Македония, Беломорска Тракия, Добруджа и западните краища, над които витаят сенките на Климент Охридски и Симеон Велики, Ви поднасят шепа земя, напоена с кръвта на нашите деди и бащи“. Площадът еква от мощно и продължително ура. Мнозина не могат да сдържат сълзите си. Плаче от умиление публиката, плачат от радост и умиление и гостите от новоосвободените земи“[22].

През 1942 г. в България е замислено още по-грандиозно шествие, което трябва да онагледи идеята за духовното развитие на българския народ и включва четири дяла: българска писменост и просвета; българска история; българско изкуство и наука; български бит. На организаторите по места е препоръчано да се позоват на факти от своя край. Поради промяната в хода на военните действия – претърпените загуби на немската армия в Съветския

[20] НА-БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 699, 5–11; Училищен преглед, 40, 1941, № 5–6, 676–697.
[21] Училищен преглед, 40, 1941, № 5–6, 676–697.
[22] Утро, 31, № 9546, 27 май 1941, с. 5; Зора, 23, № 6582, 27 май 1941, с. 6.

съюз и разрастването на комунистическата пропаганда в страната – подготовката за честването е преустановена. Отменени са шествията, както и молебените на открито. Това става повод за активизиране на комунистическата партия. В изпълнение решение на ЦК тя се заема да организира демонстрация. Формирана е оперативна тройка, на която е възложена непосредствената задача по ръководството на акцията. Уточнено е да започне в 10 сутринта от площада пред Народното събрание. При неуспех тя трябва да се поднови в 18 часа в Борисовата градина. Цола Драгойчева и Весела Горанова изготвят позив, в който се казва, че „24 май е празник на славянската култура и солидарност.... Значението на този ден особено пораства днес, когато една банда от германски разбойници, народни убийци и фашистки маймуни начело с най-кървавия звяр Хитлер са провъзгласили себе си за „висша раса“ ... и са решили да покорят славянството и да го направят тор за своите ниви. Но за срам ... нашите управници – Хитлерови агенти, се отказват от празнуването на деня на св. Кирил и Методий, отказват се от своя славянски род... На борба за опазване великото дело на нашите просветители Кирил и Методий“[23]. В друг позив пък се казва, че „...Там, където стъпи фашистки крак, там делото на светите братя се обръща на пух и прах... “[24]. Разпространяването и препечатването на позивите е възложено на РМС и БОНСС. Следващата 1943 г. честването на празника на славянските първоучители отново е съпроводено с организирането на политически демонстрации от комунистическата партия. Този път в защита на българските евреи. На 21 май Министерският съвет приема 70-то постановление, с което възлага на Комисията по еврейските въпроси да пресели във вътрешността на страната живеещите в София евреи. На 23 май започват да се връчват съобщения на софийските евреи, гласящи, че в тридневен срок те трябва да напуснат столицата и да се изселят в провинцията. ОК на БРП веднага разпръскват пет позива в хиляди екземпляри. В тях се призовават всички българи да не допуснат техните съседи евреи да бъдат изпратени на сигурна смърт в Полша. Решено е за целите на борбата да се използва манифестацията за 24 май като в нея се влеят демонстранти евреи и българи. Същевременно на тържествения молебен в катедралния храм „Александър Невски“ митрополит Стефан отбелязва: „Тая година празникът ни е помрачен с предприетото гонение против евреите и липсата на еврейската школска младеж“, поради което се обръща към държавната власт „да не поробва свободолюбивия, демократичен и общителен български дух... “.

---

[23] Позив от окръжния комитет на БРП – София, до гражданите по случай 24 май – деня на българската писменост. – В: В бой с фашизма. Документи, статии и спомени из борбата на софийските трудещи се. С., 1960, 105–106. Бакалов, Д. Демонстрацията на 24 май 1942 г. – Музеи и паметници на културата, 1962, кн. 2, 14–18.

[24] Позив от млади патриоти по повод деня на българската писменост. 24 май 1943 г. – В: В бой с..., 193–194.

Благодарение на протестите от страна на гражданите и на видни общественици е осуетен поредният опит да бъдат депортирани евреите от територията на „стара България“[25].

Признание за важното място на българската държава в запазването и разпространението на Кирило-Методиевото книжовно дело е създаването, по предложение на Михаил Попруженко и Стоян Романски, през 1934 г. към БАН на международна Комисия за издаване на изворите за живота и делото на Кирил и Методий[26]. За членове на Комисията са избрани изследователи в областта на кирилометодиевистиката от всички славянски страни: от България – Александър Тодоров-Балан, Йордан Иванов, Юрдан Трифонов, Михаил Попруженко и Стоян Романски; от Чехия – Милош Вайнгарт, Йозеф Вайс, Франтишек Дворник, Йозеф Курц, словенският историк Милко Кос, руският славист Валерий Александрович Погорелов, украинските учени – Иларион Свенцицки и Иван Огиенко, полският езиковед Станислав Слонски и хърватският езиковед Степан Ившич. За съжаление поради избухването на Втората световна война Комисията не успява да завърши работата си по издаването на основните извори за живота и делото на Кирил и Методий – техните пространни жития, а с реорганизирането на Академията по съветски модел се налага разбирането на тогавашната съветска научна пропаганда за Кирило-Методиевото дело като общославянско и дейността на Комисията е преустановена като нецелесъобразна. Кирило-методиевската комисия в БАН е възстановена чак пред 1971 г., а през 1980 г. с решение на Президиума на БАН тя се преобразува в Кирило-Методиевски научен център с директор акад. Петър Динеков.

Спрямо конюнктурата на момента кирило-методиевската традиция служи на различни идейни програми, но запазва основната си функция като един от най-важните фактори за съхраняването на националната идентичност на българския народ при всички превратности на неговата историческа съдба. Кирило-Методиевото дело е и най-големият принос на българите в европейската и световната култура. Именно така то бе оценено при приемането на България в Съвета на Европа през 1992 г. и при приемането на страната за пълноправен член на Европейския Съюз през 2007 г.

Десислава Найденова

---

[25] Българи и евреи. Ч. 2, С., 2000, 79–87; Даскалов, Д. Цар Борис III. Познатият и непознатият. С., 2001, 124–132.

[26] Найденова, Д. Проучвания по кирилометодиевистика в Българската академия на науките до 1945 г. – Palaeobulgarica, XXXIV (2010) 4, 3–17.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2014–2015 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилометодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2014–2015 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание за 2014–2015 г., са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2014–2015

BOOKS

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

БЪЛГАРИЯ в световното културно наследство. Шумен, УИ Епископ Константин Преславски, 2014. 1330 с.
Отговорен редактор: Иван Йорданов
Сборникът съдържа докладите от Третата конференция по история, археология и културен туризъм, проведена през май 2012 г. в Шумен.

ДЕТРЕЗ, Раймонд. **Не търсят българи, а ромеи да бъдат. Православната културна общност в Османската империя. XV–XIX в.** С., Кралица Маб., 2015. 305 с.
ISBN 978-954-533-146-6.
В книгата са събрани основно преработени, допълнени и преведени на български от автора студии, публикувани през последните десет години.

ДЕЧЕВ, Здравко. **Устност–писменост във възрожденската култура (Феноменология на българския глас).** Пловдив, Жанет 45, 2015. 232 с.
ISBN 978-619-186-108-8.
Изследването предлага различен подход към българската литературна и културна история през XIX век. Разгледано е взаимодействието устно–писмено през призмата на комуникативните прояви и рецептивни нагласи и възможности на българите в културноисторическите условия на века. Използването на концепта „глас“ открива нови възможности за конструиране на представата за българската словесност през разглеждания период.

ДЪРЖАВАТА, обществото и историята. С., Иврай, 2014. 468 с.
ISBN 978-954-9388-62-6.
Сборникът съдържа докладите от международната конференция под едноименния наслов, проведена в Пловдивския университет през октомври 2008 г.

КАРАДЖОВА, Даринка. **Сливен и Елена през Възраждането.** С., Болид-инс, 2014. 519 с.
ISBN 978-954-394-145-2.
Изследването е посветено на жизнения път и книжовното дело на атонския таксидиот йеромонах Йосиф Хилендарски в Сливен и Елена през Възраждането. Във втората част на книгата са публикувани наборно и фототипно известните досега ръкописи и писма на книжовника, както и документи от Хилендарския архив, свързани с културната история на Хилендар, Сливен, Елена, Котел, Жеравна, Карнобат и Плаково.

МИХАЙЛОВ, Камен. **Български/Булгарски образи в рускоезична среда.** С., Тангра ТанНакРа, 2014. 739 с.
ISBN 978-954-378-122-5.
Анализиран и обобщен е значителен по обем материал. Обект на изследването е една почти неразработвана в българската наука проблематика – начинът на функционирането на българските/булгарските образи в рускоезичната средновековна среда.

НИКОЛОВ, Богдан. **От Искър до Огоста. История на 151 села и градове от бившия Врачански окръг.** Мост Медия, 2014.
ISBN 978-619-900003-3-5.
Книгата съдържа очерци за всички градове и села в бившия Врачански окръг, резултат от дългогодишна изследователска работа.

ПАВЛИКЕНИ. Велико Търново, Фабер, 2014. 340 с.
ISBN 978-619-00-0050-1.
Съставители: Пламен Павлов и Нели Цонева
Юбилеен сборник, съдържащ доклади и научни съобщения от научната конференция „Павликени – античен и съвременен“, проведена през юни 2013 г.

ПО СЛЕДИТЕ на българската книга. Описи. Находки. Библиология. Пловдив, Народна библиотека „Иван Вазов“, 2015. 331 с.
ISBN 978-954-9546-82-8.
Съставител: Антоанета Лесенска
Сборникът съдържа доклади и научни съобщения, представени на Втория национален колоквиум под едноименния наслов, проведен в Пловдив през октомври 2014 г.

ПОПКОНСТАНТИНОВ, Казимир и Анна-Мария Тотоманова. **Епохата на българския цар Самуил. Език и писменост**. С., АИ Проф. Марин Дринов. 2014. 167 с. + 3 цветни приложения.
ISBN 978-954-322-810-2.
Изданието се състои от две студии: “Отпечатъци в българската писмена традиция (по епиграфски данни)“ от Казимир Попконстантинов и „Единството на българския книжовен и некнижовен език през X–XI век“ от Анна-Мария Тотоманова. Сред паметниците, анализирани в книгата, средищно място заемат надписите, свързани с името на българския цар Самуил – надгробният надпис, който съдържа имената на неговите родители (от 993 г., намерен в с. Герман, близо до Преспа), и надписът на неговия потомък Иван Владислав (т.нар. Битолски надпис от 1015–1016 г.) Замисълът на авторите е изворовите данни от текстовете на паметниците и от тяхната история да бъдат разгледани успоредно – както според начертанията на буквите, хронологията и съдържанието, така и като език, в съпоставка с книжовни източници. Книгата в това отношение – съчетавайки методите на историко-филологическата и археологическата наука – представлява новост в съвременната медиевистика.

РУСЕВ, Иван. **Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика.** Велико Търново, Ровита, 743 с.
ISBN 978-954-8914-34-5.
Монографията съдържа резултатите на продължило повече от двадесет години изследване по проблемите на зараждането и развитието на модерната търговска дейност в българското общество през Възраждането – търговската и счетоводната литература и образование, концепции за търговията, дружествени форми в търговията, търговско-правни аспекти. Съдържа документални извори, повечето от които се публикуват за първи път.

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ човек и неговият свят. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. дин Казимир Попконстантинов. Велико Търново. Фабер. 2014.847 с.
ISBN 978-619-00-0108-9.
Сборникът се състои от четири дяла: „Текстове на историята, история на текстовете“, „Текстове на култа и религията“, „Знаци, текстове, носители“, „Текстове в архитектура и образи“. Съдържа над 100 статии, студии и научни съобщения от български и чуждестранни автори в областта на историята, археологията, литературата, езика и културата на средновековна България.

ИСТОРИЯ / HISTORY

АНДРЕЕВ, Андрей. **Руските славянски комитети в България (1857–1878).** Абагар, 2014. 440 с.
ISBN 978-619-168-109-9.
В книгата се разглежда ролята на славянофилското движение в Русия и по-конкретно на славянските комитети в равитието на българското възрожденско общество от Кримската война до Освобождението на България. Разглеждат се процеси, свързани с църковното и просветното движение, както и връзките на славянските общества с борбите на българите за национално освобождение. Осветляват се някои дискусионни моменти в българо-руските отношения през разглеждания период.

БАРЪМОВА, Мария. **Европа, Дунав и османците (1396–1541).** С., УИ Св. Климент Охридски, 2014. 298 с.
ISBN 978-954-07-3815-4.
Монографията е опит за по-различен поглед върху европейско-османския сблъсък от XV–XVI в. Конфликтът е анализиран през „призмата“ на природните дадености и по-специално на река Дунав и дунавското пространство.

ВЕЛИКИТЕ сили и България (1944–1947 г.). С., АИ Марин Дринов –
Т. 1. Примирието между СССР, Великобритания, САЩ и България (януари–октомври 1944 г.). 2014. 444 с. ISBN 978-954-322-785-3.
Съставители: Луиза Ревякина, Витка Тошкова и Татяна Волокитина
Сборник документи, които разкриват преговорния процес и изработването на условията за подписване на примирие между Съюзните сили и България от началото на март до 22 октомври 1944 г. Документите са от български, руски, английски и американски архиви.

ЕЛДЪРОВ, Светозар. **Македоно-одринска революционна галерия.** С., Военно издателство, 2015. 207 с.
ISBN 978-954-509-532-0.
Книгата съдържа очерци за Гоце Делчев, Даме Груев, Яне Сандански, Тома Давидов, Борис Сарафов, Борис Дрангов, Тодор Александров, Александър Протогеров, Иван Михайлов и други, които са в първите редици на македоно-одринската освободителна борба, а революционното им лидерство е в основата на техния колективен портрет.

ЛЮБЕНОВА, Лизбет. **По пътя на българската духовност.** С., За буквите - о писменехъ –
Т. 1. Изследвания по църковна история. 495 с. ISBN 978-619-185-011-2.
Т. 2. Охридски митрополит Борис. 489 с. ISBN978-619-185-122-5.
Монографично проучване за последния български владика в Македония, Борис Охридски, изгонен два пъти от своята епархия – след Балканската война и след Първата световна война. В книгата се очертава архипастирската му дейност като управляващ Охридската митрополия, председател на Св. Синод в периода 1918–1924 г., екзархийски заместник в Цариград от 1924–1936 г. Проследени са приносите му за освещаване на храм-паметника „Св. Александър Невски“, провеждането на Втория църковно-народен събор 1921–1922 г., както и усилията му за съхраняване на Екзархията в Цариград въпреки политиката на българските правителства за нейното ликвидиране. Отделено е място и на книжовните му трудове. Монографията е първа по рода си и внася много поправки в някои откъслечни сведения за митрополита, при които са допуснати фактологични грешки и неточни тълкувания.

МАНГАЧЕВ, Петко. **Загадките в управлението на цар Борис III в периода 1.III.1941 г.–28.VIII.1943 г.** С., Колбис, 2015. 229 с.
ISBN 978-954-8921-89-3.
Книгата е опит на базата на архивни документи да бъдат проследени хронологически позициите и отстояванията от цар Борис III самостоятелен курс на управление в един изключително сложен момент от световната история.

МИЛАНОВ, Валентин. **Решаващата битка при Горни Богров за освобождението на София от турско робство.** С., Военно издателство, 2014. 107 с.
ISBN 978-954-509-524-5.
В книгата са описани бойните действия на руските войски в района на Правец, Етрополе, Орхание, Златица, Саранци, Арабаконак, връх Баба, Врачеш, връх Звездец и връх Мургаш и маршът им към София, решаващата битка при Горни Богров през Руско-турската освободителна война, отварянето на Северния фронт в Требич и превземането на София.

НИКОЛОВА, Веска и Росица Стоянова. **Политиката като отговорност и изпитание. Теодор Иванов Теодоров (1859–1924).** С., Петко Венедиков, 2014. 418 с.
ISBN 978-954-9870-68-8.
Сборникът е посветен на 155 години от рождението и 90 години от смъртта на българския държавник и политик Теодор Тодоров. Включва обширна изследователска студия и документална част, съдържаща лична кореспонденция, речи и спомени. Документите са снабдени с богат справочен апарат.

ПЛЕТНЬОВ, Валентин. **Одесос, Варна и районът в античните и средновековните извори (V–XII век).** Варна, Славена, 2014. 336 с.
ISBN 978-619-190-015-2.
В първата книга от поредицата „Варна и районът в историческите извори (V–XIX в.)“ е представена историята на късноантичния Одесос, средновековна Варна и района от V до края на XII в. според данните от известните исторически извори – хроники, географски описания, търговски и политически документи, лоции и карти, които засягат историята, икономиката и духовния живот в града и района.

ПЛИСКА – Преслав. С., Национален археологически институт и музей – БАН – **Том 11.** 2015. 447 с. ISBN 978-954-9472-36-3.
Сборник с материали от Националната научна конференция с международно участие „Карел Шкорпил и българската средновековна археология“, посветена на 150 години от рождението на Карел Шкорпил и 110 години от началото на проучванията в Плиска.

ПОППЕТРОВ, Николай и Войн Божинов. **Национално могъща и обединена България**. С., Гутенберг, 2014. 272 с.
ISBN 978-619-176-023-7.
Книга за предлаганото решение на националния въпрос от страна на политическите сили от десния спектър. Разгледани са позициите на формиращите се организации на радикалната десница, които поставят в центъра на програмите си активното политическо действие. То предполага постоянна мобилизация на общественото мнение против Ньойския мирен договор, постигане на обществено единение, преодоляване на социалните конфликти.

РАДЕВА, Донка. **Павликяни и павликянство в българските земи. Архетип и повторения VII–XVII век.** С., Парадигма, 2015. 541 с.
ISBN 978-954-326-241-0.
Монографията е посветена на развитието на павликянството като религиозна общност със своя специфика в българските земи в широката хронологическа рамка между VII–XVII в. Павликянството е разгледано като цялостна система от онтологични, етиологични и христологични представи, обединени в устойчива доктрина, предавана векове в различни територии.

РАДОЕВА, Снежана. **Димитър Ризов – от Битоля до Берлин (1862–1918)**, С., Парадигма, 2014. 255 с.
ISBN 978-954-326-233-5.
Първо цялостно изследване върху живота и делото на Димитър Ризов, обществената, публицистичната, военнополитическата и дипломатическата му дейност. Използван е богат архивнодокументален материал, съхраняван във фондовете на Централния държавен архив (ЦДА), Българския исторически архив при Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ и Научния архив на Българската академия на науките, както и от лични фондове, фонда на Министерството на вътрешните работи, от Архива на Република Сърбия и Архива на Сръбската академия на науките и изкуствата.

1869

100 ГОДИНИ от Охридско-Дебърското въстание. С., Институт за исторически изследвания към БАН, 2014. 310 с.
ISBN 978-954-290-314-7.
Съставители: Александър Гребенаров и Георги Георгиев
Първата част от сборника съдържа докладите на българските участници в международната научна конференция и кръгла маса, проведени през септември 2013 г. в Струга, Р Македония, по случай 100-годишнината от Охридско-Дебърското въстание. За по-пълно представяне, възприемане и осмисляне на въстанието в изданието са включени и текстове на историците Георги Марков, Христо Миланов Матов и Антон Панчев. Втората част включва факсимилета на архивни документи и други материали.

СЪБЕВ, Орлин. **Робърт колеж и българите.** С., Изток-Запад, 2015. 464 с.
ISBN 978-619-152-624-6.
Книгата е посветена на Робърт колеж, основан в Цариград от американски протестантски мисионери през 1863 г., на близо хилядата българи, които са учили там, и на ролята на колежа в българската история. Изследването е базирано на неизползвани или слабо проучени документи: архивите на самия колеж, по-голямата част от които се съхраняват в библиотеката на Колумбийския университет (Ню Йорк), а друга част в Истанбул, както и напълно пренебрегваните досега османски архиви. Особено място в книгата е отделено на образователните идеали и политики, следвани и прилагани от колежа като застъпник на протестантската етика и американския либерализъм. Най-голям успех в това отношение те постигат с българските ученици, на които се обръща специално внимание чрез анализ на социалния им профил, кариерно развитие след колежа и активната им роля в обществено-политическия живот на свободна България.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

МАТАНОВА, Таня. **С двумя родинами, двумя языками, двумя культурами...** С., Руски академически съюз в България, 2015. 140 с.
ISBN 978-954-92421-3-3.
Книгата е посветена на проблеми, свързани с идентичността и етнокултурните характеристики на децата, израснали и възпитани в семейства от смесен брак.

ЯНКОВА, Венета. **Българите в Унгария: Културна памет и наследство.** С., Арка, 2014. 302 с.
ISBN 978-954-8356-53-4.
Монографията е насочена към актуалното състояние на българската общност в Унгария, като разработва недостатъчно проучени проблеми и топоси на българската културна памет в унгарското пространство. Разглеждат се конкретни въпроси като възникването на специфична митография за предците гурбетчии. Проучванията досега отбелязват висока степен на оценностяване на нравствения пример на българските градинари, който се осмисля като наследство, което трябва да се съхрани през времето. Важен момент в труда са наблюденията над схващанията за родното и родовото сред различни поколения българи в Унгария,

разсъжденията за миграцията в плана на индивидуалния житейски път и на непосредственото автобиографично разказване с акцент върху гледните точки на интелигенцията и на жената. Богатият анализиран материал очертава разбиранията на българите в Унгария за наследство, тоест за общи стойности и основополагащ опит от миналото, което те считат за свое достояние и което са призвани да завещаят на следващите поколения. Книгата включва приложение с интервюта и фолклорни текстове.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

БРЕЗИНСКИ, Стефан. **Българският език свещен.** Пловдив, Хермес, 2015. 208 с.
ISBN 978-954-26-1467-8.
В сборника са събрани дългогодишните наблюдения на автора върху езиковата култура на съвременните българи.

ВЪТОВ, Върбан. **Българските звукоподражателни думи (звукоподражания)**. С., Знак 94, 2014. 275 с.
ISBN 978-954-8305-35-8.
Монографично изследване.

ПАРАШКЕВОВ, Борис. **Българска транскрипция на немски имена.** С., Изток-Запад, 2015. 328 с.
ISBN 978-619-152-639-0.
Първи опит за по-системно и по-обстойно третиране и регламентиране на правописа и транскрипцията на голям брой немски собствени имена. В първия раздел на лексикона са обхванати немски имена на селища, реки и водни басейни наред с лични и фамилни имена, както и различни граждански, фирмени, спортни и технически наименования. Представени са техният правопис, правоговор и акцентуване с цел да се осветлят известни колебания и несъобразности в досегашната им употреба. Във втория раздел същият набор от собствени имена е представен в обратен вид, като посочените в първия раздел транскрипционни решения са превърнати в изходна база за възстановяване при нужда на оригиналната именна графика. Предхождащото корпуса теоретично изложение дава възможност появяващи се проблематични случаи да бъдат разрешавани достоверно чрез прилагане на оперативна транскрипция.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АЗМАНОВА-РУДАРСКА, Елена. **Народничеството в българската литература. Критически ракурси, текстове, учебни материали.** Благоевград, 2014. 190 с.
ISBN 978-954-680-959-8.
Книгата е посветена на проникването и отражението на идеите на народничеството в България и в творчеството на българските писатели от края на XIX и началото на XX век – Тодор Влайков, Христо Максимов-Мирчо, Цанко Церковски, Никифор Попфилипов и др.

1869

АМЕРИКИТЕ ни I: Южна Америка и българската литература, българските следи в Латинска Америка. С., Боян Пенев, 2015. 383 с.
ISBN 978-954-8712-95-8.
Съставител: Пламен Антов
Изданието е първи по рода си опит да се обхване темата в максимална широта. Неговата амбиция е да се вгледа по-отблизо в проявленията на южноамериканската тема в българската литература през XX век, а и след това, в различни равнища и аспекти на българо-латиноамериканските отношения не само в литературата, но и в ред други области.

АНТОНОВ, Александър, **Сарандапорският летопис от XVI век.** С., Артидея, 2015. 83 с.
ISBN 978-954-764-052-8.
Изданието на паметника включва фототипно копие, наборен текст с приписките с историческо съдържание, превод на новобългарски, индекс на личните и географските имена.

9 СЕПТЕМВРИ 1944: литература и политика. С., Кралица Маб, 2015. 370 с.
ISBN 9789545331428.
Съставител: Пламен Дойнов
Сборникът съдържа текстове, представени на научната конференция „9 септември 1944: край и начало, литература и политика“, организирана в Нов български университет през 2014 г. Специално място е отделено на катаклизмите в Съюза на българските писатели и чистката, извършена в него, както и на особеностите на отделни авторски присъствия в най-динамичните месеци на 1944/1945 г.

ЗОГРАФОВА, Катя. **Знаменити, забравени, забранени.** С., Изток-Запад, 2015. 520 с.
ISBN 978-619-152-595-9.
В книгата се изследва влиянието на западни и руски литературни творци върху българската литература и се излагат малко известни или забравени факти от живота и творчеството на редица български автори.

СЛАВЕЙКОВОТО общество. Изследвания и материали. С., Кралица Маб, 2014. 224 с.
ISBN 978-954-533-134-3.
Съставител: Йордан Ефтимов
Сборникът е обобщение на няколкогодишните усилия на изследователите, заинтересувани да популяризират делото на големия възрожденски интелектуалец Петко Славейков и на неговите синове Пенчо Славейков, Иван Славейков (кмет на София, 1885–1886, и министър на народното просвещение, 1901), Христо Славейков (председател на Народното събрание, 1908–1910, и министър на правосъдието във втория кабинет на Александър Малинов, 1910–1911) и Рачо Славейков (журналист и военен историк).

СТОЯНОВА, Надежда. **Възходът на слънчогледите. Българската литература от 20-те и 30-те години на XX век.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2015, 284 с.
ISBN 978-954-07-3890-1.
Книга за образите и употребите на времето в българската литература от междувоенния период. Човекът от 20-те и 30-те години на XX век е видян в опитите си да „овладява" времето посредством различни фигуративни стратегии, да търси посоки за засвидетелстване на собственото си присъствие в света във и през художествената творба, но не като „място" на яснота и сигурност, а като пролука към непознаваемото. Изследването включва и Речник на образите на времето в българската литература от изследвания период.

„ХАЙКА за вълци" в българската литература и култура. С., Кралица Маб, 2015. 352 с.
ISBN 978-954-533-140-4.
Съставител: Пламен Дойнов
Сборникът представлява първи по рода си колективен критически прочит на „Хайка за вълци" – знаменитият роман от Ивайло Петров (1923–2005), който преодолява нормите на мимикриращия социалистически реализъм през 80-те години на XX век. Статиите и есетата в книгата акцентират върху алтернативността на „Хайка за вълци" и търсят неизследвани досега тематични посоки, като в специални дялове се представят големите дебати около първите две издания на романа – през 1982/1983 и 1986/1987 г.

16 СЛОВА на св. Григорий Богослов (фототипно издание на ръкопис НБКМ 674). Увод и подготовка на изданието Мария Спасова. С., УИ Св. Климент Охридски 2014. 622 с.
ISBN 978-954-07-3764-5.
Книгата представлява фототипно издание на ръкопис № 674 от 1350-1360 г., писан от книжовника Пръвослав по поръка на логотета Мита от Търново. Ръкописът се съхранява в Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий" в София и представлява изключителна културна ценност, тъй като в него е засвидетелстван пълният старобългарски превод на 16-те слова на Григорий Богослов (осем от които възхождат към най-стария превод от X в.), един от най-важните езикови и литературни паметници на Българското средновековие.

ИЗКУСТВО / ART

ВАНЕВ, Иван. **По пътя на несебърските икони.** С., Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2015. 152 с.
ISBN: 978-954-859-440-0.
В основата на това проучване стоят няколко неизвестни фотографии на Несебър, направени по поръчка на Народния археологически музей в София през 20-те г. на XX в. Те хвърлят нова светлина върху културното наследство на Несебър и по-специално върху съдбата на огромното количество запазени иконописни произведения, които днес са част от най-големите сбирки на християнско изкуство в България. Двуезично издание на български и английски език.

МАРИНСКА, Ружа. **Гео Милев и изкуството.** С., Захарий Стоянов, 2015. 292 с.
ISBN 978-954-09-0910-3.
Сборник с текстове върху проблемите на българския модернизъм и творчеството на Гео Милев – най-ярката фигура на това художествено движение в България в неговата пикова фаза – годините след Първата световна война.

ПОЩАРОВ, Валерий. **Христо Каварналиев – 120 години от рождението на художника.** С., Библиотека Класика, 2014. 168 с.
ISBN 978-954-29-302-19-8.
Документален разказ и изкуствоведски анализ на творчеството на големия български маринист.

120 години българско приложно, декоративно и монументално изкуство. С., Съюз на българските художници, 2015. 310 с.
ISBN 978-954-92591-5-5.
Съставители: Виолета Василчина, Димитър Грозданов, Долорес Дилова, Свилен Стефанов, Чавдар Попов.
Изданието представя една внушителна група пластични изкуства, също толкова значими колкото изящните изкуства в общата панорама на художествения живот в България. То е своеобразно продължение на книгата „120 години българско изкуство (съюзи, дружества и групи 1892–2012)“. Структурирането на съдържанието се формира по отделните изкуства, определяни или от материала (керамика, текстил, стъкло, метал, дърво и т.н.), или от техните функционални характеристики (монументални, декоративни, приложни). Представени са и отделни синтетични творчески области – например участието на художника в театъра и киното.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2014–2015

PERIODICALS

Балканско езикознание. БАН, Институт за български език. Гл. ред. Анна Чолева-Димитрова. ISSN 0324-1653.

2014, № 2–3: Кочев, И. Современная ребалканизация славистических процессов в болгарском языке (Есть ли будущее у балканского языкознания как науки?), 83–88; **Пенкова, П.** Библейские цитаты в древнеболгарском переводе Κατά ‘Αρειανῶν λογος δεύτερος Афанасия Александрийского, 103–120; **Табов, Й.** Средневековые топонимы в Южных Балканах и география Величкой епископии св. Климента Охридского, 121–152; **Tsonev, R.** Rivalry between the Balkan Correlative (Disjunctive) Conjunctions *hem-hem* and *ya-ya* in Bulgarian Colloquial Speech, 153–172.

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2014, № 3: Касабова, А. Образите на войната. Войната в образи, 249–254; **Вуков, Н.** Памет и монументална репрезентация на Голямата война – балкански проекции, 255–274; **Парушева, Д.** Светлина върху войната. Визуално представяне на войната и насилието в българската илюстрована преса, края на XIX и началото на XX в., 257–298; **Пискова, М.** Архивният образ на филма „Героите на Шипка“, 299–314; **Иванова, М.** „В крак с времето“. Отвъд алтернативните образи и истории на София, 315–331; **Казер, К.** Визуализацията на Балканите: Балканските войни, Първата световна война и визуалната модернизация, 332–351.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. ст.н.с. дфн Владко Мурдаров. ISSN 0005-4283.

2014, № 4: Чолева-Димитрова, А. Диалектната лексика, запазена в микротопоними от Трънско (по крепостни актове от XIX в.), 7–22; **Чобанов, И.** За деривацията на хипокористиките от българските, сръбските и хърватските мъжки лични имена, 23–36; **Янев, Б.** Вторичната отонимна апелативизация като проблем на лингвокултурологията и народопсихологията (с оглед на българския и немския антропонимикон), 37–54; **Влахова-Ангелова, М.** Народната таксономия на названията за плодове според данни на българската топонимия, 55–69; **Спасов, Ст.** Българските фамилни имена, разкриващи психическите характеристики на личността (в съпоставка с полските), 70–81; **Нецова, М.** За английските и българските фамилни имена, мотивирани от лични антропоними, 82–88; **Петкова, Г.** За

словенските мъжки лични имена, образувани от римско родово име, 89–104; **Карталова, М.** Фразеологични единици с антропонимен компонент в състава си (Изследване върху българския фразеологичен фонд), 105–110; **Мурдаров, Вл.** За правописа на някои селищни имена, 111–112; **Маринова, Н.** Библиография на българската езиковедска литература. 2013 г. (второ полугодие), 128–150.

Български език и литература. МОН. Гл. ред. проф. дпн Маргарита Георгиева. ISSN 0323-9519.

2015, № 2: Корниенко, Св. Дискурсът на българската диаспора в Украйна: етноезиков, социолингвистичен и комуникативен аспект, 130–137; **Димитрова, М.** Импресионистични техники в „Идилии“ [за диалога Петко Тодоров–Йоханес Шлаф], 138–149; **Стефанов, П.** Между детския авангардизъм и пародийното му отрицание (За художествените преображения на една тема в прозата за деца на Цв. Ангелов), 150–161; **Минкова, Н.** Христо Смирненски и постсимволизмът в цикъла „Зимни вечери“. Изследване на интензитета на звука и светлината, 162–174.

Достъп до статиите в интернет: http://www.azbuki.bg/editions/journals/bulgarian/contents/

Българско музикознание. БАН, Институт за изкуствознание. Гл. ред. ст.н.с. ди Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2015, № 1: Леви, Кл. Към дефинирането на екранната музика, 3–24; **Авдала, Св.** Еврейското певческо дружество – нарушаването на един канон, 25–45; **Dean, G.** A Bulgarian Orpheus: Lazar Nikolov and Orphic Intersubjectivity (Един български Орфей: Лазар Николов и орфическата интерсубективност), 46–63; **Димов, В.** Международният съвет за традиционна музика (ICTM) и новите приоритети на българската етномузикология, 75–83.

Резюмета на статиите в интернет: http://www.artstudies.bg/index.php?navPage=editions&ed_type=19

Исторически преглед. БАН, Институт по история. Гл. ред. проф. Георги Марков. ISSN 0323-9748.

2012, № 3–4: Валентинова, Д. Leges Barbarorum: между Рим и варварите, 3–26; **Митев, Н.** Съдбата на Владислав III Ягело след битката при Варна според няколко известни исторически извора, 27–32; **Йорданов, К.** Командно-управленски апарат на войнишката институция в българските земи под османска власт през XV–XVI век: йерархична структура, функции и кадрови състав, 33–85; **Христозов, Х.** Демографски и етно-религиозни

процеси в района на Асеновград през XVI в., 86–131; **Черни, М.** Архимандрит Онуфрий Попович Хилендарец (Богдан Попиванов) в светлината на преписката му (За една забравена редакция от чешкия монах Сава Хилендарец), 132–164; **Танчев, И.** Австроунгарският принос в подготовката на българска интелигенция с европейско образование (1878–1912 г.) (Втора част), 165–209; **Деметер, Г.** Опитите на България да избегне изолацията в началото на Междусъюзническата война, 210–230; **Детрез, Р.** „Българите изобщо не са хора само на приказки. “ Впечатления за България от холандския славист Николас ван Вайк, 231–257;

2012, № 5–6: Митев, Д. Готово ли е българското общество в началото на XX век за изпитанието Балканска война – поглед от началото на XXI в., 3–15; **Георгиев, Г. Н.** Идеята за българо-албанско съглашение в навечерието и по време на Балканските войни 1912–1913 г., 16–25; **Караганев, Р.** Богдан Морфов, 38–45; **Пейковска, П.** Темата „България и Балканските войни“ в интерпретацията на един млад унгарски учен, 46–50; **Лельова, Р.** Въпросът за спорните църкви и училища в Македония1904–1910, 51–75; **Колева, М.** Германската икономическа политика в Югоизточна Европа 1933–1939 година, 76–98; **Попова, И.** Минните инженери и съдебните процеси срещу тях през 1953 г., 99–126; **Григорова, И.** Колебания и решителност: техническите контакти на България с ЕИО в края на 60-те и началото на 70-те години на XX век, 127–144; **Буров, Ф.** Три погледа върху българския преход, 145–159; **Нягулов, Б.** От фикция към реалност: македонското малцинство в Румъния, 160–202.

2013, № 1–2: Георгиева, С. Брачният живот на Гаврил Радомир – любов или политика, 3–19; **Готовска-Хенце, Т.** Чешки приноси в Българското възраждане. Част I. Революцията от 1848 г. в чешките земи, 20–59; **Tanchev, I.** Organisations and Social and Political Activities of Bulgarian Students Abroad (1903–1912), 76–108; **Славов, С.** Холерната епидемия в българската армия през Първата балканска война, 109–131, **Първанова, Р.** Земеделското стопанство „Минкова махала“ (1880–1944), 132–151; **Пейковска, П.** Грамотност и неграмотност сред банатските българи в края на XIX и началото на XX век, 152–181; **Григорова, И.** Въвеждането на производството на автомобили „Рено“ в България – успехи и провали, 182–199; **Неновски, Н.** Нови факти за живота на професор Симеон Демостенов (1886–1966), 200–210.

2013, № 3–4: Виденов, М. Акад. Любомир Милетич и българската диалектология (По случай 150-годишнината от рождението на учения), 17–22; **Марков, Г.** Академик Любомир Милетич като историк и общественик, 23–25; **Гребенаров, А.** Академик Любимир Милетич – летописец на македонското освободително движение, 26–32; **Тодев, И.** Тракия във възрожденските търсения на модерна българска идентичност, 33–36; **Божилова, Р.** Любимир Милетич в писмата си до Ватрослав Ягич, 37–40; **Нягулов, Б.** Любимир Милетич за българите в Трансилвания и Банат: исторически

1869

следи и съвременни наблюдения, 41–47; **Райкова, А.** Българският учител Георги Милетич (Разказ за един живот), 48–59; **Стоянова, В.** Любимир Милетич и тракийските българи, 60–66; **Николова, Н.** Любимир Милетич в историята на славистиката, 67–72; **Антонова-Василева, Л.** Нови данни за говорите от географската област Македония. Единството на глаголната система на българския език, 73–82; **Василева, Л.** Любимир Милетич – патриот и учен, 83–88; **Митринов, Г.** Приноси на проф. Любимир Милетич за изучаване на историята на българския език и срещу опитите тя да бъде крадена, 89–94; **Кочева-Лефеджиева, А.** Акад. Любимир Милетич като етнолингвист и основното диалектно деление на българския език, 95–99; **Томов, М.** Приносът на Любимир Милетич за формиране на правописната теория у нас, 100–108; **Мархолева, К.** Щрихи от дейността на пражкото академично дружество „Българска седянка“ в междувоенна Чехословакия (1919–1938), 109–132; **Гюдуров, Д.** Обединена България и създаването на мюфтийства в новоприсъединените земи 1940–1944 г., 133–158; **Самуилова, С.** Формиране и развитие на международните образователни обменни програми на САЩ през 30-те и 60-те години на XX век: цели на културната дипломация, 159–185; **Григорова, И.** Държавна политика за развитие на физическата активност и спорта сред българското население 1944–1989 г., 186–200.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2014, № 6: Гаврилов, Б. „Последната“ война, 583–589; **Димов, Г.** Ранновизантийско сребърно блюдо от Североизточна България (опит за анализ век по-късно), 598–610; **Найденов, И.** Спомоществователната активност на Пулиеви през епохата на Възраждането, 626–647.

2015, № 1: Шиваров, Ст. Най-ранни сведения за учебното дело във Видин, 8–19; **Гезенко, И.** Нови щрихи към създаването и дейността на Комисарството по еврейските въпроси, 20–37; **Чернокожев, Н.** Проблематичният Каравелов, 38–50; **Мухова, Св.** Копривщенските Герови в живота и творчеството на Любен Каравелов, 51–59; **Николова, М.** България през 20-те и 30-те години на XX век – история в карикатури. Резултати от диагностичен експеримент, 72–85;

2015, № 2: Динев, А. Революционните традиции в Старозагорско през Възраждането, 126–137; **Каравълчев, В.** Манастирът „Св. Йоан Предтеча“ край Созопол – просопографски очерк, 138–161; **Божилова, К.** Културно-историческо наследство на Разбоишкия манастир, 162–169; **Колев, В.** Отново за термина „турско робство“, 170–179; **Тодев, И.** Едно нехаресвано лидерство от времето на националното Възраждане, 180–185.

Резюмета на статиите в интернет:
http://www.azbuki.bg/editions/journals/history/contents

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Радосвет Коларов. ISSN 0324-0495.

2014, № 1: Дакова, Б. Разподобяванията на Ивайло Петров, 3–6; **Пелева, И.** Ивайло Петров – между бягството и завръщането, 7–21; **Горчева, М.** Прозата на Ивайло Петров и „опитомяването на плебса“, 22–32; **Алексиева, Е.** Лъжата, без която не можем, 33–37; **Чернокожева, Р.** Подслушано от живота (Към психоаналитичния прочит на „Преди да се родя и след това“), 38–49; **Чернокожев, В.** „Присъда смърт“ на Ивайло Петров, или защо отсъства българският политически роман, 50–57; **Зографова, К.** Ивайло Петров – писателят като художник, 58–68; **Вачева, А.** Литературен жанр и социални идеологии: очеркът по времето на социализма, 77–103.

2015, № 1: Антов, Пл. „Под игото“ – тоталният български роман, Случаят Кандов: към началата на българския декаданс/сецесион, 3–45; **Шват-Гълъбова, Гр.** Адамовият мит в произведението на Стоян Михайловски *Поема на злото*, 46–61; **Иванчева, И.** Весела Страшимирова (1902–1995) – „ ...на песен ме морето“ или първата българска писателка и поетеса, 62–103; **Лерсен, Ю.** Националната мисъл в Европа, 104–137.

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. Александър Гребенаров. ISSN 0861-2277.

2014, № 3: Николов, Г. Епохата на великия цар Самуил, 7–28; **Василева, М.** Димка Серафимова и приносът ѝ за възраждане на „Беласишката оптимистична трагедия“, 29–36; **Фролова, М. М.** „Дело Стерио Бояно“: к вопросу о развитии просвещения у болгар Битольского санджака (1860-е гг.), 37–52; **Мантарлиев, Й.** Проблемът за гражданството на бежанците и преселниците в България след Втората световна война (септември 1944–края на 1950 г.), 53–70; **Николова, Н.** Погледът на Марин Дринов върху езика на Паисий Хилендарски и „История славянобългарска“, 71–82; **Тюлеков, Д.** Антон Димитров – непознатият българин от Македония, 83–86; **Бугарчева, Е.** Едно писмо от Америка преди 85 години, 87–90; **Пейчинова, Е.** Дядо Георги Ангелов Мяхов-Брадата и участието му в Балканските войни 1912–1913 г., 95–100; **Алексиев, К.** Междусъюзническата война (1913 г.): пренареждане на геополитическите пионки, 101–112.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2014, № 4: Алексиев, А. Открит е печатът на Клисурското черковно настоятелство, 4–7; **Киряков, А.** Месеците от древния македонски календар в Именника на българските князе (ханове), 8–16; **Иванов, Ст.** Ранните години на демократическия лидер Михаил Такев (1864–1895), 17–23; **Стоичкова, Д.** и **Е. Дяконова.** Участието на Иван Евстратиев Гешов в списването и издаването на списание „Библиотека Свети Климент“, 24–34; **Зад-**

горска, В.** Спомените на Христо Карфов, 35–54; **Петков, П.** „Пчела“ – първата шоколадена фабрика в България, 55–62; **Лефтеров, Ж.** Англиканската църква и България в навечерието и началото на Втората световна война, 63–71; **Ницов, Д.** Поглед върху борбата на полицейските сили с нелегалната въоръжена съпротива в Поморие и неговата околия (1941–1944 г.), 72–75.

2015, № 1: Попов, Т. Нова хипотеза – монети на Михаил-Асен, син на Йоан III Асен, 4–24; **Табов, Й.** и **В. Трайкова.** За една интерполация във „Византийска история“ на Никофор Григора, 25–36; **Кирилова, А.** Българското просветно дело през Възраждането. Найден Геров и даренията за просвета през XIX век, 37–51; **Янчев, В.** Революция, въстание, метеж или опит за преврат? (събитията в България от септември–октомври 1918 г.), 52–72; **Липчев, Р.** Противобългарската политика на комунистите в Добруджанското националноосвободително движение, 73–86.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изкуствознание. Гл. ред. ст.н.с. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2014, № 4: Гаджева, Е. Първи национални фотографски изложби в България. Организация на фотографския живот в страната през 60-те години на XX век, 3–9; **Балчева, М.** За територията на жените в изкуството в периода между двете световни войни, 10–20; **Николова, Св.** Военните картички на Николай Райнов от периода на Първата световна война (1914–1918), 21–28; **Станева, Т.** Опозицията „родно“–„ново“ в контекста на фигуралната композиция в творчеството на Дружеството на новите художници, 29–37; **Декова, Г.** Абстрактното изкуство на Борис Елисеев, 38–43; **Данева, А.** Мария Доспевска (1889–1972) – художничката самарянка, 44–49; **Илиев, Т.** Стоян Райнов – от европейските училища до Художествената академия, 50–53; **Динева, Кр.** Идеята за християнския архетип в статиите на Сирак Скитник в списание „Златорог“ от 1922–1926 г., 54–58.

2015, № 1: Стайков, А. Астерикс в България. Социокултурни щрихи, 16–21; **Попова, Н.** Кратките комиксови сюжети на младите от Ко-миксер, 22–28; **Найкова, Р.** Трансформации на време-пространството при прехода от комикс към екран, 33–36**; Кунчев, П.** Комикс и кино, 37–42; **Александрова, П.** Комиксът като възможност в музикалното изразяване, 46–48.

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2014, № 4: Ганчева, Н. и **Г. Филипова.** Славянското средновековно писмено наследство и информационните технологии, 3–20; **Архангельский, Т., Е. Мишина** и **А. Пичхадзе.** Система электронной грамати-ческой разметки древнерусских и церковнославянских текстов, 21–37; **Wenger, E., E. Ukhanova.** An Internet Portal for Watermarks, 38–44; **Нечуна-**

ева, Н и **А. Нечунаев.** Рукописи славянских миней XI–XIV вв. и принципы их класификации, 45–56; **Малыгина, М.** К вопросу о ритмической организации славянских гимнографических текстов, 57–67; **Абаджиева, М.** Книжовен език на народна основа ли е павликянската книжнина от втората половина на XVIII век?, 68–78;

2015, № 1: Miklas, H., Cl. Rapp. The Centre of Image and Material Analysis in Cultural Heritage (CIMA) in Vienna and its Current Activities. Part I: Introduction & Philology, 3–17; **Sablatnig, R., F. Hollaus, A. Čamba.** The Centre of Image and Material Analysis in Cultural Heritage (CIMA) in Vienna and its Current Activities. Part II: Computer Vision, 18–28; **Schreiner, M., W.Vetter, B. Frühmann, F. Cappa.** The Centre of Image and Material Analysis in Cultural Heritage (CIMA) in Vienna and its Current Activities. Part III: Material Analysis, 29–38; **Верещагин, Е. М.** Климентов канон Евфимию Великому и его Vorlage, 39–54. **Карачорова, И**. Новонайденная катена к Псалтыри в двух рукописях Хиландарского монастыря, 55–71; **Димитрова, А.** Псевдо-Златоустовото слово „За лъжепророците“ (CPG 4583) в сборника „Златоструй“, 72–85; **Лешка, М. Й.** Отношение Константинопольского патриарха Николая I Мистика к вопросу сбора чрезвычайных налогов с Церкви в пользу государства, 86–93.

Достъп до резюмета на статиите в интернет: http://www.kmnc.bg/?info=98

Съпоставително езикознание / Сопоставительное яыкознание / Contrastive linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2014, № 4: Зозикова, М. О природе и функциях отглагольных образований на -м(ый) и -м в русском и болгарском языках, 5–14; **Илиязова, А.** Съпоставително изследване на ценностни ориентации, отразени в немската и българската фразеология, 15–30.

Достъп до статиите в интернет: http://www.slav.uni-sofia.bg/index.php/publ/1374-4-2014

Bulgarian Historical Review / Revue bulgare d'Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute of History. Ed.-in-Chief Ilija Todev. ISSN 0204-8906.

2013, № 1–2: Vachkova, V. Why Constantine the Great Used To Say, „Serdica is My Rome"?, 3–16; **Schaller, H. W.** Gerhard Gesemann (1888–1948) Slawist und Balkanologe an der Deutschen Universitat Prag warhend schwierigster Jahre – Beitrage zu einer Dokumentation, 17–55; **Zlatarsky, V.** Die deutsch-bulgarischen Wirtshaftsbeziehungen wahrend des Zweiten Weltkrieges im Spiegel der beiderseitigen Regierungsausschusse fur Regelung der Wirtschaftsfragen. Teil II (1942–1944), 56–78; **Marcheva, I.** The Socioeconomic Consequences of Privatization in Bulgaria at the End of the 20th and the Beginning of the 21th Century, 102–136; **Boykov, G.** Anatolian Emir in Rumelia: Isfendiyaroglu Ismail Bey's Architectural Patronage and Governorship of Filibe (1460s–1470s), 137–147.

Études balkaniques. Institut d'Etudes balkaniques & Centre de Thracologie Ed.-in-Chief Raïa Zaïmova. ISSN 0324-1654.

2014, № 2: Kostov, A. *Banca Comerciale Italiana* and Bulgaria (1919–1924), 7–27; **Cossuto, G.** Il „contadino enciclopedico": Vărban Kilifarski (1879–1923) in Italia dopo la Grande Guerra, 28–37; **Tolomeo, R.** La Bulgaria nella politica vaticana del primo dopoguerra e la missione Roncalli (1925–1934), 38–64; **Eldarov, Sv.** La minoranza bulgara in Albania e la pista italiana dell'Organizzazione rivoluzionaria interna mecedone tra le due guerre mondiali, 65–81; **Pitassio, A.** Trendafil Konstantinov Trendafilov, un architetto bulgaro di formazione italiana, 82–100; **Dell'Agata, G.** Bojan Danovski e la cultura italiana, 101–111; **Danova, P.** Enrico Damiani e l'insegnamento della storia della litteratura italiana all'Università di Sofia, 112–128; **D'Alessandri, A.** Impegno scientifico e propaganda politica: la rivista „Bulgaria" (1939–1943), 129–140; **Guida, Fr.** La Bulgaria di Luigi Saporito: la testimonianza di un uomo comune (1939–1946), 141–155.

2014, № 3: Paounovski, Vl. In Memory of Marta Bur. Biographical and Bibliographical Study, Part I, 5–39; **Георгиева, Т.** *Русский* взгляд на войну 1877–78 гг., 40–58; **Naydenova, D.** Anti-Armenian Polemics in a Slavic canon low miscellany, 82–95;**Tăpkova- Zaïmova, V.** Le souvenir d'*empire* en Bulgarie médiévale, 96–103; **Zaïmova, R.** L'église paroissiale de „Saint Georges le grand-martyr" dans la région frontalière de Vidin, 104–121; **Konstantinova, Y.** 'Grecomans' and 'Slavophones' at the end of 19th Century and the beginning of the 20th Century, 122–147; **Vassileva, E.** Les missions des franciscans bosniaques et bulgares dans les terres d'outre-Danube au XVIIe siècle, 148–172**.**

2014, № 4: Paounovski, Vl. In Memory of Marta Bur. Biographical and Bibliographical Study, Part II, 5–57; **Mitropolitski, S.** What the Political Cartoons Tell Us about the Meaning of European Integration? A Look from Bulgaria and Macedonia, 82–97; **Constantin, M.** A Cross-Cultural Review of Interethnic Marriage among Ethnic Groups in Romania and in Bulgaria, 98–114; **Danova, N.** Once Again on „Occidentalism“ as an Image of the Other, 138–155; **Zaïmova, R.** L'œuvre de Diderot en Bulgarie, 182–191.

ДИСЕРТАЦИИ

2015

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Галина Любенова БУНДЖУЛОВА. Езиковата социализация в ранната детска възраст и комуникативното взаимодействие възрастни–деца (социопрагматични аспекти). С., 2015.

Антоанета Стефанова ДЖЕЛЬОВА. Типологична характеристика на глаголно-именните словосъчетания с родителен и с дателен падеж в старобългарския книжовен език. С., 2015.

Владимир Димитров ИГНАТОВ. Войната в българската проза между двете световни войни: образи, трансформации, употреби. С., 2015.

Георги Емилов ИЛИЕВ. Езиково мотивирана оптимизация на машинния превод. С., 2015.

Петя Димитрова ЙОСИФОВА. Драмата и драматизацията в театъра на Йежи Гротовски. С., 2015.

Силвия Петева КОЕВА. Манипулативен потенциал на средствата за квантификация в съвременния български език (Върху материал от популярни информационни сайтове). С., 2015.

Росина Георгиева КОКУДЕВА. Проекции и функциониране на фолклорния приказен модел в детското творчество на Божена Немцова и Ангел Каралийчев (наблюдения върху приказките). С., 2015.

Красимира Дочева КОЛЕВА. Шуменският говор. С., 2015.

Сенем Юсеинова КОНЕДАРЕВА. Евиденциалността в българския език – типологичен аспект. С., 2015.

Ирена Димитрова КОСТАДИНОВА. Словообразувателният компонент в обучението по лексика на студентите русисти. С., 2015.

Маргарита Йорданова КОТЕВА. Названия, свързани с храните и тяхното приготвяне (лексикосемантична характеристика). С., 2015.

Станислава Симеонова КЪНЧЕВА. Морфологичната многозначност в българския език. С., 2015.

Миглена Викторова МИХАЙЛОВА-ПАЛАНСКА. Състав и динамика на туристическата терминология в българския и в чешкия език. С., 2015.

Стоянка Димитрова МИЦЕВА. Социолингвистични и езиковокомуникативни аспекти на българската печатна реклама. С., 2015.

Мария Петрова МИЦКОВА. Възрожденските представи и концепции за книжовен език в предговорите от 20-те–70-те години на XIX век. С., 2015.

Чавдар Василев ПАРУШЕВ. Жанрова генетика на антиутопията в европейската и американската литература през XX век. С., 2015.

Богдана Паскалева ПАСКАЛЕВА. Образ, подобие и символ при Николай Кузански. С., 2015.

Деяна Вълчева ПЕНЕВА. Речевият акт извинение от носители на българския език, изучаващи английски. С., 2015.

Станка Иванова ПЕТРОВА-ХРИСТОВА. Химнографският репертоар за безплътните сили в средновековната славянска богослужебна книжнина.
С., 2015.

Нели Цветанова СТЕФАНОВА-БОГДАНСКА. Функционален модел за изучаване на български език в интеркултурна среда. С., 2015.

Илонка Христова СТОЯНОВА. Църковни канони и религиозна толерантност. С., 2015.

Мария Андреева ТОДОРОВА. Типология и свойства на устойчиви словосъчетания в български. С., 2015.

Биляна Богданова ЯНЕВА. Лингвистични особености на заглавието в печатната реклама. С., 2015.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Емил Досев АЛЕКСАНДРОВ. Великобритания и България 1909–1915 г. Политически отношения. С., 2015.

Полина Димчева АНТОНОВА. Архивът на Димитър Ненов: систематизации, интерпретации, анализи. С., 2015.

Димитър Благоев БАЙРАКОВ. Планински светилища в Южна Тракия. С., 2015.

Теодора Богданова БОГДАНОВА. Тоалетни принадлежности на жената в гръцките колонии по Западното Черноморие (VI–I в. пр. Хр.). С., 2015.

Станислав Николов БОЯНОВ. Институции и архиви в Източна Румелия (1878–1885). С., 2015.

Чавдар Венелинов ВЕТОВ. Фотодокументите (XIX–средата на XX в.) като исторически извори и тяхното съхранение в архивните институции. С., 2015.

Мартин Веселинов ВЪЛКОВ. Българското военноадминистративно управление в Поморавието, Косово и Вардарска Македония, 1915–1918 г. С., 2015.

Тодорка Симеонова ВЪЛЧЕВА. Българо-югославски политически и дипломатически отношения (1929–1934 г.). С., 2015.

Яна Здравкова ДИМИТРОВА. Културно развитие на Родопите през ранната желязна епоха (по археологически данни). С., 2015.

Теодора Емилова ДОНЧЕВА. Българският телевизионен сериал от 21-ви век в социокултурен контекст. Продуктовото позициониране в българските телевизионни сериали. Взаимоотношения и социокултурен контекст. С., 2015.

Иван Валентинов ИВАНОВ. Христо Калфов – военен, политически и държавен деец (1883–1945 г.). С., 2015.

Николай Илиев ИВАНОВ. Френските католически училища в Османската империя (1835–1923). С., 2015.

Гергана Веселинова ИЛИЕВА. Християнски символи върху археологически паметници от Първото българско царство на територията на България. С., 2015.

Кремена Кирилова ЙОРДАНОВА. Субкултурата на футболните запалянковци в България (края на XX–началото на XXI век). С., 2015.

Йото Валериев ЙОТОВ. Българските земи и нашествията на късните номади в края на XI–XII в. С., 2015.

Божидар Методиев КЕХАЙОВ. Железниците в Западна Тракия и Македония (1912–1929 г.). С., 2015.

Валентин Здравков КИСЬОВ. Руско-френски дипломатически отношения (1799–1808). С., 2015.

Лиляна Жельова КОВАЧЕВА. Празничнообредна система на ромите в Средна Западна България. С., 2015.

Ина Йорданова КОЧЕВА. Ръчни декоративно-текстилни техники след 60-те години на XX век. С., 2015.

Велчо Маринов КРЪСТЕВ. Циганите/ромите в българската армия 1878–1945 г. – етнографски аспекти. С., 2015.

Ивелина Любенова МАШЕВА. Българските търговци и правната регулация на търговско-финансовите отношения в Османската империя (40-те–70-те години на XIX в.). С., 2015.

Христина Руменова МИХАЙЛОВА. Протестите в Източния блок през 50-те–80-те години на XX век. С., 2015.

Кирил Ангелов НЕНОВ. България и българите в географско-пътеписната книжнина и картографията от XIII–XV в. С., 2015.

Илияна Христова ОВЧАРОВА. Реутилизация и ревитализация на промишлени предприятия. С., 2015.

Антоанета Василева ПЕТКОВА. Армейски съветници и дипломация. Франция и военните реформи в Османската империя през XVIII в. С., 2015.

Маргарита Юлианова ПОПОВА. Орнаментални композиции в керамиката рисувана с графит на култура Коджадермен–Гумелница–Караново VI. С., 2015.

Деян Иванов СТАТУЛОВ. Идеологическата цензура в българското игрално кино: механизми на функциониране (1948–1989). С., 2015.

Антоан Димитров ТОНЕВ. Преходът от федератски статут към ранносредновековна държавност в Европа и Средиземноморието (IV–VII век). С., 2015.

Ивет Орлинова ФАНДЪКОВА. Китайската общност в София в началото на XXI век. С., 2015.

Александър Константинов ХАРИЗАНОВ. Пещи за керамика в днешните български земи през I–VI век. С., 2015.

Анна Димитрова ШОЙЛЕВА-ЧОМАКОВА. Българското кино и държавната културна политика от края на XX и началото на XXI век (европейски практики и българският контекст). С., 2015.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2015 г.

200 години светско образование
Национална научна конференция
Институт за литература при БАН, Община Свищов, Международна фондация „Алеко Константинов“
15–16 април 2015 г. – Свищов
25 доклада

Епископ Йосип Юрай Щросмайер и българо-хърватските културни връзки
Тържествена научна конференция
Българска академия на науките
Хърватска академия на науките и изкуствата
Институт по балканистика и Център по тракология при БАН
10 февруари 2015 г. – София
16 доклада

Магистрали на цивилизацията – информация, знание, памет
XI студентска научна конференция и изложба
Университет по библиотекознание и информационни технологии
22 май 2015 г. – София
130 доклада

780 години от възстановяване на Българската патриаршия (1235 г.)
640 години от интронизацията на св. Евтимий Патриарх Търновски (1375 г.)
600 години от интронизацията на Григорий Цамблак
за Киевски митрополит (1415 г.)
Международна научна конференция
Българска академия на науките, Институт за литература,
Международна фондация „Европейски форум“, Международно немско-българско културно дружество
10–11 май 2015 г. – София
22 доклада

Славянската култура в Европа – история, настояще и бъдеще
Международна научно-практическа онлайн конференция, посветена на Деня на славянската писменост – 24 май.
Университет по библиотекознание и информационни технологии, Академия медиаиндустрии – Москва, ЦБ на БАН, НБКМ, Руска държавна библиотека и други
21 май 2015 г. – София

1 150 години от приемането на християнството – цивилизационен избор на България
Международна научна конференция
Славянско дружество в България
2 май 2015 г. – София
20 доклада

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Българската литература: сравнимо и несравнимо
Национална научна конференция
Академичен кръг по сравнително литературознание и Факултет по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“
24–25 април 2015 г. – София
15 доклада

Българската реч в речта на българите
Национална кръгла маса по случай 20-годишнината на списание „Българска реч“
Факултет по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Фондация „проф. д-р Максим Младенов“
19–20 март 2015 г. – София
42 доклада

Българският език – балкански, славянски, европейски
Национална научна конференция по случай 80-годишнината на проф. Иван Кочев
Институт за български език при БАН
23–24 април 2015 г. – София
40 доклада

Змей Горянин – непознатият
Национална научна конференция
Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе
27 април 2015 г. – Русе
22 доклада

Кирило-методиевски четения
Ежегодна международна научна конференция
Кирило-Методиевски научен център при БАН, Факултет по славянски филологии и Катедра по кирилометодиевистика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“
11–12 май 2015 г. – София
26 доклада

Петко Славейков – продължители, хвалители и хулители
Национална научна конференция
12 доклада
6 юни 2015 г. – Трявна

„Тихата лирика“ в българската литература: от дискриминацията до канонизацията
Национална научна конференция
Катедра „Българска литература“ на ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“ и Департамент „Нова българистика“ на НБУ
24–25 април 2015 г. – Велико Търново
19 доклада

Чудомир и нашето съвремие
Национална конференция
Институт за литература при БАН, Фондация „Чудомир“ и Литературно-художествен музей „Чудомир“ – Казанлък
1 април 2015 г. – Казанлък
19 доклада

ИСТОРИЯ, ЕТНОГРАФИЯ, ИЗКУСТВО

200 години от рождението на Ото фон Бисмарк (1815–2015)
Тържествена научна сесия
Институт за исторически изследвания – БАН
9 април 2015 г. – София
5 доклада

Изкуствоведски четения „Герои–култове–светци“
Посветени на 500-годишнината от мъченическата смърт на
св. Георги Нови Софийски
Ежегодна международна научна конференция
Институт за изследване на изкуствата при БАН
8–13 май 2015 г. – София
81 доклада

Империи, граници, политики (XIX–началото на XX в.)
Международна научна конференция
Исторически факултет и Регионална програма на УКХ „Алма Матер“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“
27–28 февруари 2015 г. – София
14 доклада

Последният възрожденец Т. Влайков – актуален и съвременен и в 21-ви век
Научна конференция
16 май 2015 г. – Пирдоп
12 доклада

Стари теми – нови подходи: преоткриване на историческите извори
Българо-унгарска международна научна конференция
Институт за исторически изследвания при БАН и Институт по история към Изследователския център по хуманитарстика при Унгарската академия на науките
21 май 2015 г. – София

Университетското професионално архивно образование и архивно-информационният сектор – реалности и предизвикателства
Девета конференция на специалност „Архивистика и документалистика“
Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Държавна агенция „Архиви“
16–17 април 2015 г. – София
27 доклада

ХОРИЗОНТИ

Българската филология в Бърно – традиции, съвременност, перспективи

Българският език е свързан с Масариковия университет практически от самото му основаване – по-точно от есента на 1921 г., когато Славянският семинар започва своята дейност[1]. В периода между двете световни войни изследователите посвещават вниманието си главно на сравнителното славянско езикознание, тук можем да посочим например Вацлав Вондрак или Бохуслав Хавранек. Обучението по български език като първа и втора специалност в програмата на бърненската славистика се появява за първи път през 1951 г. във връзка с разделянето на Славянския семинар на три части и с основаването на Катедрата по славистика, която от 1956 г. се разширява и преименува на Катедра по славянски филологии и сравнително индоевропейско езикознание. Упражненията по практически български език и лекциите по нормативна граматика се водят от Йозеф Кабърда. След неговата смърт през 1968 г. лекциите се водят от Радослав Вечерка, който добавя към учебната програма и преглед на развоя на българския език. Езиковият семинар се води от Ярослав Бауер. Преди 1990 г. лекторатът е бил воден и от Любомир Георгиев, Иван Доровски, Владимир Шаур, Илюша Сирова, Ивана Сръбкова, Ана Терзиева-Матоушкова, Наташа Раева и Иван Раев. До 1995 г. обучението по български език протича в рамките на кабинета по балканистика и унгаристика, който е основан през 1996 г. към Катедрата по история на Централна, Югоизточна и Източна Европа. В средата на 90-те години обучението по български език започва да се осъществява в новооснованата Катедра по славистика, по-точно в нейната секция по южнославянски филологии и балканистика (Крейчи 2011: 263).

От края на 60-те години до 1994 г. приемът за „Българска филология“ е веднъж на пет години, и то в комбинация с „Русистика“ или „Бохемистика“. Чак след организационната промяна чрез включването на специалност-

[1] Днес единственото място в Чехия, където българска филология се изучава като отделна специалност, е именно Катедрата по славистика в Масариковия университет.

та в рамките на славистиката, „Българска филология“ започва да има прием по-често, а то най-вече след като и Масариковият университет премина към новия бакалавърско-магистърски модел (съгласно Болонския процес от академичната 2002/03 г.)[2]. Новата, бакалавърско-магистърска програма „Български език и литература“ прие студенти вече четири пъти (2002, 2004, 2006 и 2009 г., а след 2009 г. прием има всяка година). В рамките на българистичните предмети Иван Раев води лекции по нормативна граматика и други теоретични езиковедски дисциплини, диалектология и история на българския език. След неговото пенсиониране през 2001 г. обучението по тези предмети (много от тях в настоящия момент са с концепция на обучение в сравнителен аспект – най-вече в съпоставка с други южнославянски езици и с чешки) постепенно се поема от Павел Крейчи. Лекторатът през 90-те години на миналия век се води от Ив. Раев, който след пенсионирането си продължава да работи на хонорар, а след това от Е. Крейчова, също така носител на езика, спорадично и от П. Крейчи. В рамките на лектората във връзка с увеличения обем на часовете и дисциплините през последното десетилетие с преподаване се включват и някои докторанти на Катедрата (често също носители на езика), чийто принос се състои и напр. в това, че към факултативния курс по български като първи от всички славистични дисциплини е създадена e-learning основа за преподаване (заслугата за това е на Зорница Цветкова). Изследователски интерес към българския език в десетилетията след Втората световна война проявяват Йозеф Бауер, Владимир Шаур и Радослав Вечерка. В периода след 1990 г. от по-младото поколение бърненски лингвисти като българисти се профилират най-вече Павел Крейчи и Елена Крейчова.

Началото на литературоведската българистика във философския факултет през 20-те и 30-те години на миналия век е свързано с дейността на Сергей Вилински и Франк Волман. След Втората световна война история на българската литература и сравнително славянско литературознание в рамките на учебните програми в тогавашната Катедра по славистика преподава Иржи Кристинек През 60-те години Иван Доровски започва да води семинар по съвременна българска литература, който, след излизането на Иржи Кристинек в пенсия (1978) води лекции и упражнения по българска литература до 2003 г. След него лекционният курс се води от Вацлав Щепанек, а от 2010 г. частично от Михал Пшибилски. След него лекционният курс се води от Вацлав Щепанек, а от 2010 г. частично от Михал Пшибилски.

[2] От 2003 г. български език се изучава задължително и в рамките на новата специалност „Балканистика“. Освен това обучение по български език традиционно се предлага като двусеместриален курс за студенти от други специалности, най-вече от другите славянски филологии.

На българската история чак до смъртта си се посвещава Ян Кабърда. В разработваната тематика за т.нар. Източен въпрос в своите изследвания специално внимание на българската проблематика обръща и Йозеф Корейка. От края 60-те години на XX век в рамките на българистиката лекциите по българска история се водят от Иван Доровски. След включването на българистиката към нововъзникналата Катедра по славистика за кратък период история на България се преподава и от Иван Раев, след 2003 год. до днес от Вацлав Щепанек, но в рамките на по-комплексните дисциплини, разглеждащи историята на южнославянските народи, съотв. историята на Балканския полуостров.

Структурата и насочеността на специалността отговарят на съвременните тенденции на обучението по южнославянски и други т.нар. „малки филологии“ в Чехия и чужбина. Учебното съдържание отразява най-новите познания в областта на българската и чуждестранната българистика.

С цел повишаване на атрактивността на обучението днес програмата на специалността „Български език и литература“ във Философския факултет представлява българистични изследвания с широка концепция. Разбира се, те са на филологическа основа, в чиято рамка основната насоченост е овладяването на практически познания по езика, запознаване с писмената и литературната традиция и придобиване на способност за прилагане на лингвистичната или литературоведската методология върху конкретен филологически материал. Това традиционно ядро при филологическите специалности обаче съзнателно е допълнено със значителен обем лекции за широк спектър културни, исторически, политически и обществени реалии. Повечето от изучаваната материя се разглежда в южнославянски, балкански или европейски контекст. Тази комплексна концепция в преподаването на българистика е мотивирана и от стремежа за разширяване на възможностите за бъдеща професионална реализация на абсолвентите, и то не само в „традиционните“ сфери, напр. в областта на превода или педагогиката, но също така и в медиите, културата, туризма или бизнеса.

Бакалавърската степен на специалността е насочена към активно усвояване на българския език, към теоретично и практическо овладяване на граматичната структура на съвременния български език, към получаване на солидни познания за българската литература и култура в европейски контекст и запознаване със спецификите на историческото развитие на българската държава и общество и влиянието им върху формирането на модерната българска идентичност. По време на следването студентите също така усвояват терминологията и основните методи на лингвистиката и литературознанието. Абсолвентите получават диплома за специалист по български език, литература, култура и реалии.

Целта на следващата – магистърска – степен по българистика е задълбочаване на знанията и уменията, получени в рамките на бакалавърската

програма, развиване на специализираните компетенции и умения за самостоятелна изследователска работа и ситуиране на специалността в по-широк славистичен, южнославянски и балканистичен контекст. Студентите усъвършенстват своите практически познания по български език и се запознават детайлно с неговата лексикология, стилистика, диалектология и историческо развитие. Също така задълбочават своите познания по литературоведска методология в процеса на обучение по българска литература, в областта на чешко-българските културни и политически взаимоотношения в миналото и настоящето. Палитрата от предмети в Катедрата по славистика, които допълват задължителното българистично обучение, дават възможност за получаването на по-широко славистично образование. Именно благодарение на изучаването на български език и литература и историческо-културно развитие на фона на южнославянски и балканистичен дискурс, абсолвентът получава и по-комплексното славистично и балканистично образование.

Въз основа на казаното можем да обобщим, че българистиката в Бърно представлява комплексно филологическо и т.нар. ареално образование, подходящо за реализация както в педагогическата и научната област, така и за творческа работа в културни институции, в сферата на туризма, журналистиката, в областта на превода или експертната дейност.

Структурата на задължителните предмети в бакалавърската степен представлява четири главни направления:

1. Курсове по практически език, в които през първите четири семестъра има шест часа седмично практически български, през петия и шестия семестър часовете са четири седмично; курсът се води от квалифициран лектор – носител на езика, което смятаме за необходима предпоставка за качествената езикова подготовка на нашите студенти. Едновременно с това се предполага, че всеки студент по специалност „Българска филология“ поне веднъж в рамките на своето обучение ще замине на стаж в България (най-малко за един месец). Големият брой часове най-вече през първите две години е необходим поради факта, че при новоприетите студенти не предполагаме никакви встъпителни познания по български език. Затова курсът по практически език започва „от нулата“.

2. Синхронно насочени теоретични езиковедски дисциплини, които започват с *Увод в езикознанието* (общ предмет за всички студенти от славистичните специалности), продължава с *Фонетика и фонология на южнославянските езици* (компаративно конципиран предмет, предназначен за студентите от всички южнославянски филологии) и приключва с двусеместриален курс *Нормативна граматика на българския език* (в който студентите се запознават с основите на морфологията, словообразуването и синтаксиса на българския език); в тази категория можем да включим и предмета

Славянските езици в диахронен план, представящ периода от разпадането на праславянски до най-старите фази в развоя на отделните славянски езици;

3. Литературно-исторически и литературоведски предмети, които започват с *Увод в литературознанието* (общ предмет за всички студенти от славистичните специалности) и продължават с трисеместриална дисциплина, посветена на развитието на българската литература от нейното начало до XX век;

4. Културно-историческо направление, което включва два семестъра с два предмета с културно-историческа насоченост – *История и култура на православните южнославянски народи до 1914 г.* (т.е. предмет, който разглежда старата и по-новата история на България в контекста на историята на останалите южнославянски народи) и *История на Югославия и България през XX век* (т.е. предмет, в който най-новата история на България е включена в мозайката на историята на южнославянските държави в периода 1918–1991 год.) – и предмет *Съвременна България*, който се концентрира главно върху политическите, икономическите, обществените и културните реалии на съвременна България.

Структурата на задължителните предмети в магистърската програма включва аналогично четири главни направления:

1. Курсове по практически език, които в тази фаза са базирани на знанията, усвоени в бакалавърската степен – през първия семестър четири часа, а от следващия семестър два часа седмично, като езиковите курсове отново се водят от квалифициран лектор носител на езика. Отново се предполага, че всеки студент българист ще бъде поне на едномесечен стаж в България;

2. Диахронно насочени езиковедски дисциплини, представена от два предмета – *Старобългарски език* и *Преглед на развоя на южнославянските книжовни езици*, в рамките на които студентите се запознават и с историята на стандартизацията на днешния български книжовен език;

3. Литературоведски предмети, представени от един предмет – *Съвременна българска литература*;

4. Нефилологически предмети, която също са представени само от един предмет – *Източният въпрос*.

Заключителните държавни изпити (както при магистърската, така и в бакалавърската степен) се състоят от четири основни части:

1. Практически език (писмено и устно) – проверява активното владеене на българския език, съотв. придобитите практически езикови умения и компетенции на ниво B2 (при държавния изпит за бакалавърска степен) / C1-C2 (при държавния изпит за магистърска степен);

2. Лингвистична част (само устно) – проверка на теоретичното и практическото овладяване на граматичната структура на българския език, на овладяването на езиковедската терминология и методология, на ориентацията в съответната специализирана литература, на нивото на теоретичните познания за изучавания език, най-вече в синхронен план (при държавния изпит за бакалавърска степен) и както в синхронен, така и в диахронен план (при държавния изпит за магистърска степен), на способността за контрастивен поглед в по-широк славянски контекст (при държавния изпит за магистърска степен);

3. Литературоведска част (също само устно) – проверка на знанията на литературоведската терминология и методология, на ориентацията в съответната специализирана литература, на способността да се характеризира развитието на българската литература в литературнотеоретичен и културно-исторически контекст (най-вече при държавния изпит за магистърска степен);

4. Културно-историческа част (само устно) – проверява знанията за историческо-културните специфики, отличаващи българските територии, и влиянието им върху формирането на българската идентичност, ориентация в съответната специализирана литература, способност придобитите познания да бъдат включени към по-широкия контекст на географския и културния регион (най-вече при държавния изпит за магистърска степен).

По време на цялото съществуване на специалността „Българска филология“ обучението винаги е било обогатявано и със занятия с гостуващи преподаватели от България и българисти от други държави, като в настоящия момент най-интензивно се използва европейската програма за преподавателска мобилност „Еразъм“. Чешките българисти и студентите по тази специалност редовно сътрудничат с различни субекти от обществения живот, напр. с издателство „Ветърне млини“ (авторски четения и представяния на книги от български писатели), с организаторите на бърненския кинофестивал „Синема мунди“, а не на последно място Българистичната секция на Семинара по южнославянски филологии и балканистика организира собствени събития (беседи, среща с български творци, семинар по български народни танци и мн.др.). Гостуването на чуждестранните специалисти значително обогатява не само българистиката, но и тясно свързаната с нея специалност „Балканистика“, тъй като те са силно взаимообвързани.

Студентите българисти имат възможност за стажове с практическа насоченост както в Чехия (напр. в държавните институции и техните международни и/или културни отдели, сдружения с идеална цел, занимаващи се напр. с проблематиката на бежанците, туристически агенции или търговски фирми, преводачески агенции и др.), така и в България (в Чешкия център в София, Посолството на Чехия в София, бохемистичните академични центрове и др.). Връзките с тези организации се поддържат най-вече от дъл-

гогодишните лични контакти на бърненските българисти с техните колеги както в Чехия, така и в България, но в много случаи и студентите успяват да създадат нови контакти благодарение на своята инициативност.

Интересът към специалността „Българска филология“ е почти еднакъв всяка г., като броят на кандидатите варира от 10 до 25 кандидат-студенти, от които в първи курс се записват обикновено 6 до 12 студенти. Бройката значително намалява в рамките на магистърската програма. В таблицата по-долу е посочен броят на студентите, изучаващи български език като задължителен предмет, като отделно са посочени студентите балканисти и студентите българисти, въпреки че хорариумът по практически език за тях е еднакъв и те посещават едни и същи задължителни часове по български език.

2011	**2012**	**2013**	**2014**
22 (7 „Българска филология“, 15 „Балканистика“)	**14** (5 „Българска филология“, 9 „Балканистика“)	**14** (7 „Българска филология“,7 „Балканистика“)	16 (6 „Българска филология“, 10 „Балканистика“)

Семинарът по южнославянски филологии и балканистика организира национални и международни конференции с българистична и обща южнославянска насоченост. От 2010 до 2014 г. членовете на широката славистична общност имаха възможност да участват в конференции, посветени преди всичко на изучаването на южнославянските езици в славянски и неславянски контекст, в които специално внимание е отделено и на проблематиката на преподаването на български език в чуждестранните университети (напр. конференцията през 2010 бе под наслов „Преподаването на български език като чужд в славянски и неславянски контекст“, а следващите конференции са вече под названието „Преподаването на южнославянски езици и литератури в днешна Европа“).

Един от най-големите проблеми, с които се среща бърненската българистика, е липсата на институционална подкрепа от която и да е българска образователна институция. Като че ли интересът на българската държава е насочен единствено към университетските центрове, в които има официални лекторати, а не притежава информация за това къде в Европа се изучава български език, къде все още има специалност „Българска филология“, кои са преподавателите там, как протича тяхната работа и професионалното им развитие, как да се запазят позициите на специалността и т.н. В Масариковия университет все още има българска филология, но ситуацията до няколко години може да се промени – и ние срещаме липса на интерес от страна на кандидат-студентите към традиционната филология, особено

на т.нар. „малки“ европейски езици, към които неизменно принадлежи и българският. Не можем да променим броя на кандидатите, но с помощта на съответните институции и с нашите усилия и бихме могли поне да запазим студентите, решили да следват български, да ги привлечем, заинтригуваме и мотивираме.

Елена Крейчова
Катедра по славистика, Масариков университет,
Бърно, Чехия

Библиография:

Крейчи 2011: Krejčí, Pavel. Problematika výuky jihoslovanských jazykůna Filozofické fakultě MU v Brně. – In: Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě, Brno, 2011, стр. 262–270.

НАУЧЕН ЖИВОТ

Америка и ние

На 10 и 11 декември в Американския център към Столична библиотека и в Национална библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ се състоя интердисциплинарната научна конференция *САЩ като културна метафора на модерността. Феноменът САЩ и българската култура и литература. Българо-американски литературни отражения (XX–XXI в.)*. Организирана от Института за литература към БАН, тя събра широк кръг учени от различни академични институции: БАН, СУ „Св. Климент Охридски“, ПУ „Паисий Хилендарски“, ВТУ „Св.св.Кирил и Методий“, ШУ „Епископ Константин Преславски“, НБУ, Американския университет – Благоевград, Музикалната и Художествената академия, Музея за чуждестранно изкуство и Националния литературен музей. Пространният наслов на конференцията разкрива намеренията на организаторите за обглеждане на проблема в един широк хуманитарен, културно-антропологически и литературно центриран аспект, както той е заявен в анонса към форума. В името на тази цел бяха поканени за участие изтъкнати хуманитаристи, специалисти в различни сфери – философи, филолози (американисти и не само), изкуствоведи.

Конференцията със сигурност е и някакъв отговор на нарастващата необходимост от теоретично осмисляне на отношенията България–САЩ, все по-интензивни през последните години. Но тя в никакъв случай не е проамериканска в онзи лесен, първосигнален смисъл, в който обичайно се разбират нещата, специално изтъкна доц. Пламен Антов, идеолог и главен организатор на форума; нито пък е антиамериканска. Целта, според него, е максимално широк, обективен и критически дебат върху „феномена САЩ“ и ролята му в българската култура.

Динамиката в отношенията между България и САЩ през XX и XXI век бе обгледана в широкия социополитически и културен контекст, обособил се в три едри исторически периода. Първо, от началото на века до Втората световна война, когато са налице и немалко преки контакти, интересни, макар и недостатъчно проучени все още, но когато „американското“ прониква в българския обществен и културен живот най-вече косвено, инфектирайки

го с ефектите на модерността и масовата култура. Второ, епохата на социализма и Студената война, със скритите и разнопосочни „подводни“ течения, едновременно на демонизация „отгоре“ и митологизация „отдолу“. И накрая – особено динамичният период след 1989 г., в който САЩ се наложиха като основна емигрантска дестинация, включително и за немалка част от българските писатели и интелектуалци.

Конференцията успешно реализира мащабния си замисъл. Първият панел *Америка – идеи и метафори* очерта базисния – философски и културносимволен – пласт на „американското“, самата идея за САЩ като метафора на модерността и неоднозначната им роля в съвременния свят; САЩ като географски топос, но също и като утопия; като политическа реалност, но и като културна метафора на модерността през XX век, и още повече – на постмодерните ѝ изражения, както се каза в анонса на форума. Предложен бе дълбинен дебат върху филиацията и антагонизма между „американско“ и „европейско“; „американското“, видяно откъм Европа и по-конкретно откъм България. Америка, ситуирана в самосъзнанието на собствения си философски трансцендентализъм (в доклада на проф. Албена Бакрачева от НБУ) и позитивизма (Андрей Ташев от ИЛ–БАН), или в метафоричния език на европейски интелектуалци като Цв. Тодоров и Ю. Кръстева (в доклада на философа Валери Личев от БАН). Пламен Антов (ИЛ–БАН) разгледа култур-философската антиномия между „континента“ Европа и „острова“ Америка като метафорично отношение в парадигмата *старо–младо*, *родител–дете*, а Димка Гичева-Гочева (СУ) предложи обратната перспектива, разисквайки начина, по който Гор Видал в романа си „Сътворението“ чрез една иронична постмодерна игра преобръща базисни културни представи на „старите“ европейци за себе си.

Вторият панел обособи една особено актуална през последните 25 години тема – *Интелектуалецът замина за Америка* (по едноименния доклад на Елка Димитрова, ИЛ–БАН). И закономерно тук думата бе дадена задочно (чрез скайп) на Димитър Камбуров, който сподели собствения си американски опит („Щатите ми“). Проф. Михаил Неделчев пък разви интересната идея, че обратно на всякаква логика не прозата, а поезията след 1989 г. демонстрира „нормално“, т.е. лишено от фриволни метафори и поетизми, отношение към феномена САЩ. Проф. Людмила Костова от ВТУ аргументира тезата си, че прозата на Мирослав Пенков, предизвикала неоднозначен отклик у нас, надхвърля родните литературни контексти и трябва да се чете в по-широк, поне европейски мащаб.

Следващите два панела бяха посветени на разнородни аспекти от взаимните „отражения“ в културата. Проф. Йордан Костурков (ПУ) набеляза няколко „български“ теми в класическата американска проза през XX век, а проф. Клео Протохристова (ПУ) проследи една от важните обратни ре-

цепции в българската култура и литература – на „Спасителят в ръжта“. На особената роля на жанра предговор/послеслов при пакетирането на американските преводи в епохата на социализма се спря докладът на Милена Кацарска (ПУ). Иван Христов (ИЛ–БАН) възстанови някои проявления на „американското“ в междувоенната българска култура, а извънредно темпераментният, визуално и звуково илюстриран доклад на Венцислав Димов (СУ, МА) разкри малкоизвестни подробности около проникването на джаза през този период. Проф. Николай Чернокожев (СУ) възкреси напълно забравения факт, че в своята знаменита книга Алеко Константинов не само е разказал Америка, но я е и *показал* чрез фотографии, които в следващите преиздания трайно отпадат. Освен чрез фотообектива рецепцията на „американското“ бе дискутирана и в други аспекти: ролята на американския неоавангард за някои абстрактни тенденции в българското изобразително изкуство на социализма (проф. Петер Цанев от НХА), както и българските художници, работили в САЩ през XX в. (Калин Николов от Музея за чуждестранно изкуство), сценичната рецепция на Юджин О’Нийл (Корнелия Славова, СУ) и др.

Вторият ден на конференцията бе изцяло съсредоточен върху литературните диалози. Катя Зографова (НЛМ) очерта широкия диапазон, в който българската литература през първата половина на XX век мисли „американското“ между „обетована земя“ и „машина за живеене“. Емил Димитров (ИЛ–БАН) предложи лаконична, но концептуална интерпретация на Светослав-Минковия космополитизъм през „американските“ му разкази. Людмила Малинова (ИЛ–БАН) изтъкна колко често САЩ са били обект на специални пътеписни книги през първата половина на XX век, като по-подробно се спря на една от тях – тази на Златка Чолакова, а Пл. Антов разгледа някои неочаквани рефлекси на „американското“ в масовата литература в началото на 40-те. Темата бе продължена от Инна Пелева (ПУ) по отношение на масовата соц-литература – тя се спря на особената, идеологически двузначна роля на американеца Сеймур в шпионската сага на Б. Райнов. Миглена Николчина (СУ) осветли един особено „пикантен“ сюжет в българо-американските литературни отражения: Блага Димитрова като прототип на „българската поетеса“ от едноименния разказ на Ъпдайк.

Последният панел на конференцията се фокусира върху най-младата българска литература: утопичният образ на Америка в литературата от 1990-те (Соня Николова, ИЛ-БАН), образите на Европа и Америка във „Физика на тъгата“ от Г. Господинов (Надежда Цочева, ШУ) и в поезията на Иван Христов (Рени Манова). Дистантните импресии на младата политоложка Емилия Занкина (Американски университет – Благоевград) предложиха някои възможни подстъпи към отговора на фундаменталния въпрос: защо *там* нещата все пак се случват по един начин, а *тук* – по друг?

Форумът *САЩ като културна метафора на модерността. Феноменът САЩ и българската култура и литература. Българо-американски литературни отражения (XX–XXI в.)* е втори етап на проекта „Американите ни“, след конференцията *Южна Америка и българската литература; български следи в Латинска Америка* (едноименният тематичен том предстои да излезе през 2015). Любопитно е да се отбележи, че преди да се развие в академичен проект, идеята се заражда като личен „лирически проект“ в поезията на Пламен Антов – отначало като цикъл в книгата му „Сантиментална география“ (2000), а впоследствие и като отделна книга – „Американите ни“ (2002).

Александра Антонова

Светите Кирил и Методий в националните митове на славяните

На 11 и 12 май във Венеция се състоя международна конференция *Светите Кирил и Методий в националните митове на славяните*. Инициативата е на Секцията по славистика към Департамента по лингвистика и компаративистика на университета „Ка' Фоскари", в който работят активно българисти като ръководителката на секцията проф. Илиана Кръпова, полският българист полякът проф. Александър Наумов и др. А идеята за провеждането на ежегодни кирилометодиевски четения е дадена миналата година от вицепрезидента г-жа Маргарита Попова, която освен че по първото си образование е филолог, притежава завидна компетентност в областта на средновековната и възрожденската българска литература и култура. Нейно е и предложението да се постави плоча, увековечаваща диспута на Кирил със защитниците на триезичната догма, а посланиците на България в Италия и към Светия престол Марин Райков и проф. Кирил Топалов поеха ангажимент да съдействат пред италианските и ватиканските власти. Г-жа Попова откри конференцията, която се проведе под неин патронаж, като потърси не само историческите, но и съвременните социокултурни и политически координати на делото на Кирил и Методий като огромен принос в европейската култура. Във форума участваха учени от България, Италия, Полша, Чехия и др. страни, като българските учени бяха: проф. Красимир Станчев (*Патриотичното присвояване на Кирило-Методиевото дело в православно-славянската традиция*), проф. Кирил Топалов (*Култът към Кирил и Методий през Българското възраждане*), проф. Славия Бърлиева (*Пренаписване на светостта – случаят с мощите на Св.св. Кирил и Методий*), доц. Ана Стойкова (*Идеологически измерения на Кирило-Методиевия култ през Българското средновековие*), д-р Анна Влаевска (*Св. Методий в латинската небогослужебна традиция*) и доц. Димо Чешмеджиев (*Култът на Кирил и Методий в древна Русия*). С много голям интерес бяха посрещнати и докладите на италианските учени от полски произход Ал. Наумов и докторантката Н. Наумов, на Д. Добиаш, М. Гардзанити, З. Йозеф Кияш, М. Кучинска, както и на млади учени, докторанти и дори студенти. В края на конференцията се проведе дискусия, в която бяха засегнати различни страни от проблематиката на докладите и съобщенията, включени в програмата или имащи отношение към нея. По предложение на проф. Кръпова следващата конференция ще бъде посветена на езикови проблеми, свързани с Кирило-Методиевото дело.

Веска Топалова

Международна научна конференция, посветена на възстановяването на Българската патриаршия, на интронизацията на Патриарх Евтимий и на Григорий Цамблак

На 10 и 11 май 2015 г. в Централната сграда на БАН се състоя международна конференция и изложба, посветени на 780 години от възстановяването на Българската патриаршия (1235 г.), 640 години от интронизацията на Патриарх Евтимий (1375 г.) и 600 години от интронизацията за Киевски митрополит на Григорий Цамблак (ок. 1365–1420 г.). Тържественото отбелязване на трите годишнини бе с благословението и под егидата на българския Патриарх Неофит. Организатори бяха Институтът за литература, Българската академия на науките, с представител проф. Анисава Милтенова, Международната фондация „Европейски форум“ с председател проф. Хилде Фай и Международното немско-българско културно дружество с научен център.

Международната научна конференция включваше 22 доклада на учени от седем страни (Англия, България, Гърция, Италия, Румъния, Сърбия, Германия), в които се изнесоха малко познати факти от областта на историята, литературата, на езика и съдържанието на средновековните славянски ръкописи през XIV–XV в., така наречения „Сребърен век“ на българската култура.

На 10 май се състоя тържествена литургия в храм-паметника „Св. Александър Невски“, водена от Патриарх Неофит. Впечатляваща изложба, посветена на Григорий Цамблак, Киевски митрополит (1415–1418), бе открита във фоайето на Централната сграда на БАН с кратко слово от проф. Хилде Фай. Изложбата, която включва 11 табла, показва непознати досега за широката публика изображения от Хрониката на Улрих Рихентал. Паметникът е ценен източник за българската средновековна история, църква и държавност и описва импозантното пристигане и посрещане на Григорий Цамблак в Констанц и гръцката литургия, отслужена от него по време на църковния събор. Изображенията от хрониката, показани на изложбата за свидетелства за европейското значение на Григорий Цамблак – един от най-близките ученици и последователи на Патриарх Евтимий.

Тържественото откриване на международната конференция започна с встъпително слово на Негово Светейшество Патриарх Неофит. Поздравление към участниците в научния форум поднесе акад. Стефан Воденичаров, председател на БАН.

В пленарните доклади бяха разгледани различни аспекти от историята, книжовността и културата на XIV в. Акад. Васил Гюзелев изнесе доклад на тема: *Обновление партриаршествьа блъгарскаго царства*, в който проследи

последователността на събитията, предшествали възстановяването на Българската патриаршия през 1235 г. и очерта значението на събитието в българската история. Проф. Донка Петканова говори за личността на Григорий Цамблак – неговото формиране като писател и църковен деятел, новите идеи, които той следва в своята обществена и книжовна активност. Проф. Хилде Фай (Германия/България) изтъкна приноса на Григорий Цаблак в европейската история на XV в. в доклада *Вселенският събор в Констанц: Григорий Цамблак – неговата мисия, неговият апел*. Изложението ѝ бе съпроводено от прочитане на текст от речта на Григорий Цамблак от актьора Мариус Донкин. Проф. Дан Замфиреску (Румъния) изнесе нови факти за т.нар. „Сребърен век на българската култура през XIV в." и неговия отзвук в румънската книжнина и култура в доклада: *La restauration de la patriarchie bulgare, la renaissance religieuse et culturelle de la „Slavia orthodoxa" et l'affirmation de la culture roumaine dans l'Europe byzantine*. В края на пленарното заседание проф. Климентина Иванова направи пълен обзор на делото на Патриарх Евтимий в доклада *Какво знаем и какво не знаем за книжовната дейност на св. Патриах Евтимий*. Тя набеляза целите и задачите на палеославистиката за бъдещи проучвания в тази област. Пленарното заседание завърши с откъс от Житието на св. Петка от Патриарх Евтимий, отново прочетен от актьора Мариус Донкин. Думата на докладчиците бе давана с подходящи въведения към всеки доклад от протойерей Кирил Попов, свещеник в храм „Св. Неделя" и диригент на Софийския свещенически хор.

На 11 май международната научна конференция продължи със следните доклади: доц. Илиас Евангелу (Университет в Солун, Гърция) говори на тема *Исихастите като носители на духа на българската автокефалия*, в който представи българската култура през XIV в. в контекста на Източното православие. Проф. Мария Спасова (Великотърновски университет) разгледа неизвестни факти в интересния си доклад *За някои източници на речта на Григорий Цамблак пред Църковния събор в Констанц*. Доц. Аделина Ангушева (Университет в Манчестър, Англия) изнесе доклад на тема *Григорий Цамблак и византийското наследство: екзегеза и диегеза в късносредновековната балканска риторическа традиция*, в който анализира структурата и стилистичните похвати в изграждането на хомилиите на книжовника. Докладът бе сполучлив опит за нов поглед върху ораторското майсторство на писателя. Доц. Андрей Бояджиев и проф. Маргарет Димитрова (Софийски университет) в своя доклад се спряха на специфичните особености на езика на Житието и Службата за св. Йоан Нови Сучавски от Григорий Цамблак. В края на сутрешното заседание докторант Деница Петрова (Институт за литература, БАН) сподели своите наблюдения върху *Разказа за възстановяването на българската и сръбската патриаршия*. На 11 май участниците присъстваха на откриването на изложбата „Напред, науката е слънце" в Националната библиотека "Св.св. Кирил и Методий". От името на Института за литература бе поднесен венец пред паметника на Патриарх Евтимий.

Следобедното заседание включваше редица приносни разработки върху делото на Патриарх Евтимий и Григорий Цамблак, както и върху ценни книжовни извори от XIV в. Проф. Боряна Велчева говори за езиковите особености в произведенията на Григорий Цамблак в доклада *Търновецът Григорий Цамблак*. Проф. Лора Тасева (Институт за балканистика) разкри малко известни страни от изкуството на превода през XIV в. на Балканите в доклада *Стилът на двама балкански преводачи като свидетелство за развойните алтернативи пред книжовния език през XIV в.*. Доц. Ивона Карачорова (Институт за български език) изложи основните принципи и постижения в изготвянето на речник на съчиненията на патриах Евтимий в Института за български език при БАН. Проф. Татяна Суботин (Университет в Белград, Сърбия) сподели своите находки в областта на песенната поезия през XIV в. в доклада *Српска химнографија од Данила Млађег до Григорија Цамблака*. Отново в областта на химнографията бе доклада на проф. Искра Христова-Шомова (Софийски университет) *Климентовите Общи служби – пет века богослужебна употреба*, както и анализът, който представи проф. Мария Йовчева (Софийски университет) на тема *Химнографската прослава на св. Филотея Темнишка в южнославянската книжнина*.

Доц. Юрген Фуксбауер (Университет в Регенсбург, Германия) изнесе нови данни за култа към св. Петка в доклада *At the Sources of Middle Bulgarian Literature – Two Pre-Euthymian Lives of Paraskeva of Epibatai*. Доц. Вася Велинова (Център „Иван Дуйчев“, Софийски университет) сумира своите наблюдения върху риторическите форми в произведенията на Търновската книжовна школа в доклада *Византийският екфразис и рецепцията му в България през X–XIV в.* Доц. Нина Гагова (Институт за литература при БАН) говори на тема *Търновската царска библиотека през XIV в. в южнославянски контекст*, като набеляза редица непроучени проблеми в тази насока. Д-р Марко Скарпа (Венеция, Италия) говори за монашеските сборници с български преводи на византийски автори през XIV в. в доклада *Аскетико-монашески сборници между България и Атон в XIV столетие*. Резултатите от неговото изследване разширяват значително обема и характера на рецепцията на византийската литература през онази епоха. В края на конференцията проф. Анисава Милтенова представи научно съобщение на тема *Непроучен препис на разказа за Зографските мъченици*, обявявайки една находка от ръкописната сбирка в манастира „Драгомирна“, Румъния.

По време на заседанията и след тях се състояха полезни дискусии между учените и обмен на мнения по редица актуални въпроси на лингвистиката, текстологията и развоя на ръкописната традиция. Конференцията отрази актуалното състояние на проучванията в няколко дяла на медиевистиката – история, езикознание, литературознание, балканистика, културни контакти и техните последици в Европа през XIII и XIV век. Докладите заслужиха висока оценка и ще бъдат отпечатани в сборник, посветен на тройния юбилей.

Диляна Радославова

ПРОФИЛИ

Аница Назор на 80 години

Акад. Аница Назор е един от най-авторитетните познавачи на глаголицата на Балканите и най-вече на хърватските глаголически паметници и на Кирило-Методиевото книжовно наследство в тях. Целият ѝ творчески път е посветен на старателно издирване, проучване и издаване на хърватски глаголически извори, разглеждани в сравнение с латинската, гръцката и кирилската средновековна традиция.

Акад. Назор е родена на 2. II. 1935 г. в Потоци, община Дървар (днес Босна и Херцеговина). През 1959 г. завършва Загребския университет в тогавашната специалност по югославистика и русистика. През същата година започва да преподава в университета в Задар, в Катедрата по славянска филология. От 1962 г. работи като научен сътрудник в Старославенския институт в Загреб (Хърватска академия на науките и изкуствата). От 1992 г. е избрана за редовен член (академик) на Хърватската академия на науката и изкуствата. От 1967 г. до пенсионирането си през 2005 г. (с прекъсване от 1978 г. до 1986 г.) А. Назор е директорка на Старославенския институт, в който се реализират успешно изключително важни за проучването на хърватското книжовно наследство проекти, включващи издаването на паметници, изследването на текстове и техния език, съставянето и издаването на речник на хърватската глаголическа книжнина. Библиотеката на института разполага с ценна научна литература, както и със снимки с отлично качество на най-важните хърватски средновековни ръкописи. Институтът е гостоприемно място за иноземни изследователи и организира престижни научни конференции върху средновековните хърватски книги. Периодичното издание на института, „Слово“, е авторитетно научно списание, в което публикуват и български палеослависти и което години наред отразява палеославистични събития и издания в България. А. Назор е член на редакционната колегия за броеве 21, 23 и 24, главен редактор на броевете от 25–26 (1976 г.) до 54–55 (2006 г.).

За приносите ѝ към историята на хърватската култура тя е удостоявана с редица награди, например с държавната награда за популяризиране и проучване на хърватското глаголическо наследство (2007 г.), с медал с лика на Руджер Бошкович и др.

Научната библиография на акад. Аница Назор е огромна, тя включва не само множество строго научни статии върху текстове и издания на паметници, но и проучвания върху делото на изследователи на средновековната славянска книжнина, рецензии и отзиви за новоизлезли книги, сред които и български.

Дисертацията на Аница Назор, озаглавена S*enjski „Transit sv. Jerolima", g. 1508,* е посветена на един ранен печатен глаголически паметник от Сенската печатница. Авторката доказва, че тази глаголическа книга съдържа превод от италианска, а не от латинска подложка, както се е предполагало в науката дотогава – това е превод на италианската печатна книга *Transito de s. Girolamo*, издадена във Венеция през 1487 г. А. Назор прави анализ и на написаното в двойноримуван дванадесетосричен стих произведение Legenda o sv. Jeronimu, поместено в края на споменатата глаголическа книга. Хърватската изследователка стига до заключението, че стихотворното произведение не е превод от италианска подложка, както и че преводачът на Transit sv. Jerolima и авторът на Legenda o sv. Jeronimu не е един и същ. Тя приема, че е възможно стихотворният текст за св. Йероним, написан в т.н. Маруличев стих, да е на Марко Марулич.

През целия си живот Аница Назор работи върху ранните печатни глаголически книги, върху техния състав, език и графика, като обръща особено внимание на продукцията на печатниците в Сен (1494–1508) и Риека (1530–1531). Тя издирва и описва запазени екземпляри, търси техните извори, установява Кирило-Методиево градиво в тях, проследява историята на ранното печатарско дело в хърватските земи, съдбата на организатори и печатари, значението на тези книги за културата на хърватските земи в края на XV и XVI век. Специално внимание обръща и на най-ранните печатни издания на богослужебни глаголически книги – мисал от 1483 г. и бревиар от 1491 г. Неин е първият пълен опис на седемте издания на Сенската печатница, две от които са богослужебни (Misal от 1494 г. и Ritual s Meštrijom od dobra umrtija от 1507 г. или 1508 г.), а останалите са с морално-поучителен характер: Spovid općena, 1496, Naručnik plebanušev, 1507, *Transit sv.* Jerolima, 1508, Marijini mirakuli, 1508, Korizmenjak, 1508. Освен от описание на състава, кодикологичните и езиковите особености на книгите тя се интересува от преводачите, от критериите за подбор на текстовете от страна на съставителите, от съдбата на хората, които работят върху тези книги и/или ги използват. Например тя анализира глаголическия наръчник за свещеници при изповед Spovid općena, превод, направен от Якоя Блажиолович на италианския Confessionale generale на M. Carcano от Милано (XV в.). Авторката установява, че хърватският превод е направен от венецианското издание на Бернардин ди Кори от 1490 г., че преводът се придържа точно към оригинала и засвидетелства най-ранни употреби на редица лексеми.

Друг кръг проучвания на А. Назор са посветени на глаголическата печатница в Риека, на нейния основател и организатор Шимун Кожичич Беня. От тази печатница излизат: Bukvar (Psaltir) (1530), Oficij blaženie Sevi Marie (15 декември 1530), Misal hruacki (28 април 1531), Knjižice krsta (2 май 1531) и Knjižice odь žitiê rimskih arhierěov i cesarovь (25 май 1531). А. Назор показва, че изданията на тази печатница, богослужебни текстове и историческите произведения по нищо не отстъпват на тогавашните богати латински издания. Много сили и любов Аница Назор посвещава на изданията (обикновено съвместно с други учени), фототипни и често с латинска транслитерация, на хърватски глаголически инкунабули, например на споменатата книга Spovid općena; на сенския *Korizmenjak* от 1508 г. (превод, направен от сенските свещеници Перо Яковчич и Силвестър Бедричич на *Quadragesimale* на Роберто Карацили, фарцискански проповедник от XV в.), на книгата ритуал *Knjižice krsta*, като фототипното издание е придружено от транскрипция с латиница, увод и речник; фототипно издание на първия печатен хърватско-глаголически бревиар от 1491 г.; фототипното издание на Сенския мисал от 1494 г. (втория хърватско-глаголически печатен мисал); фототипно издание, придружено с латинска транслитерация на *Knjižice od žitija rimskih arhijerejov i cesarov* на Шимун Кожичич Беня.

Особено важни са резултатите от работата на Аница Назор по проучването и издаването на хърватските глаголически ръкописи – важни не само за осветляване на историята на хърватската култура, но и на Кирило-Методиевото наследство и неговата роля в различни култури и за връзките между книжовните центрове на Балканите, видени в техния европейски контекст.

Една от широко цитираните работи на акад. Назор е нейната статия от *Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima* (1963). В резултат на направения анализ на езика на средновековните хърватско-глаголически сборници, тя формулира причините за различното съотношение на народни и книжовни езикови средства в различни текстове в тези сборници: 1. Разнообразието на използваните подложки; 2. Съдържанието и жанрът на отделния текст; 3. Очакванията и нуждите на читателската или слушателска публика, за която е предназначен текстът; 4. Стремежът на автора на места да се извиси над вседневния изказ, а на места да е близо до народната реч, за да бъде разбран.

А. Назор проучва текстологично и езиково редица конкретни малко известни текстове от хърватските глаголически ръкописи (сборници) – житие на св. Никола, житие на св. Георги, апокриф за Авраам, Луцидар – превод на латинския Elucidarium на Хонорий Аутунски от XII в., като сравнява, в зависимост от текста, с латински, гръцки, старобългарски версии. Например тя подробно анализира и издава новооткрити листове от глаголическите Пазински фрагменти от началото на XIV в., в които идентифицира части от

Никодимовото евангелие, от Мъчение на св. Анастасия (Фармаколитрия) от Сирмиум, от Деяния на апостолите Андрей и Матей. Авторката изтъква, че новооткритите листове потвърждават предположението на В. Щефанич, че Пазинските глаголически фрагменти са били част от сборник с апокрифно-легендарно съдържание и че в сравнение с преписи на тези произведения в кирилски ръкописи, те пазят архаични преводи, може би от старобългарския, а дори и от моравския период.

Аница Назор систематизира старозаветните четива в хърватски глаголически ръкописи, което несъмнено е от значение не само за историята на хърватската Библия, но и за изследването на Кирило-Методиевите и ранните старобългарски преводи на старозаветните книги и пътя на тези преводи към хърватските книжовни средища, тяхното използване и редактиране там и замяната им на по-късен етап с нови преводи от латински. Напоследък А. Назор осъществи две библиофилски издания на преписи на *Песен на Песните* в хърватски глаголически мисали, включващи цветни фототипни издания на съответния препис, транслитерация на глаголическия препис с латиница, преведен текст на съвременен хърватски и съвременни елегантни илюстрации от Вера Рейсер. Издадени са преписи на превод на тази старозаветна поетична книга от латински, направен от глаголашите. От този тип е и красивото издание на молитвата „Отче наш“ в хърватски глаголически ръкописи от XIV–XV в. На версиите на тази молитва в хърватски глаголически ръкописи и в босненски кирилски извори А. Назор посвещава няколко статии.

Особено голям е приносът на Аница Назор за издаването на хърватски глаголически ръкописи – по този начин това културно наследство става достъпно както за палеослависти, така и за по-широк кръг читатели. Едно много важно издание, което се използва от специалисти в различни сфери, е изданието от 1973 г. на Хървоевия глаголически мисал – огромна, богато украсена богослужебна книга (с текстове за месите/литургиите), създадена около 1404 г. за сплитския войвода Хървое Вукчич Хърватинич, изобразен в ръкописа на кон, с герба и знамето си. Днес този красив ръкопис се пази в Истанбул. Тъй като е богато илюстриран с великолепни миниатюри и инициали, а и е интересен от лингвистична гледна точка – това е литургичната книга с най-много елементи от народния хърватски език (той е най-вернакуларизираният глаголически мисал), изданието съдържа две части: цветно фототипно издание и критическо издание с латинска транслитерация и с многобройни разночетения от три ръкописа: от най-ранния цялостно запазен хърватски глаголически мисал, пазен във Ватиканската библиотека, Borg. Illir. 4 от първата четвърт на XIV в., от мисала на княз Новак от 1368 г. и от *Рочкия* мисал от първата половина на XV в. Аница Назор заедно с Бисерка Грабар и Мария Пантелич се заемат именно с транслитерацията на глаголическия текст с латински букви и със снабдяването на критическото издание с изчерпателни разночетения, отчитащи и правописни разлики. Така читате-

лят има пред себе си текста на четири ръкописа и може да прави изводи за редактирането на мисала в хърватска среда, защото *Ватиканският* и *Рочкият* мисал принадлежат на архаичната северна група, а Новаковият на иновативната, редактирана южна група. По разночетенията от архаичните северни мисали палеославистът може да съди за степента на запазване на Кирило-Методиевите библейски преводи и за по-късното им редактиране спрямо *Вулгата* в хърватска среда, преди редакцията, разграничаваща северната от южната група хърватски богослужебни книги. Степента, до която елементи от народния език навлизат в езика на стоящата най-високо в йерархията на жанровете книга – мисала, се вижда ясно от транслитерацията на Хървоевия мисал. Именно на езика на този ръкопис е посветена статията на А. Назор (с. 508–511) в изданието му, за което издание авторите му, Векослав Стефанич, Бисерка Грабар, Аница Назор и Мария Пантелич получават държавната награда за научна работа на името на Божидар Аджия.

Мария Пантелич и Аница Назор издават фототипно и един от иновативните хърватски глаголически бревиари, Вторият бревиар от Нови (1495), който всъщност е единственият издаден хърватско-глаголически ръкописен бревиар досега. А. Назор описва съдържанието му, дава библиографски данни в отделна статия в изданието (стр. I–XXV)

Акад. Назор сътрудничи за издаването и на кирилски босненски паметници. Заедно с Херта Куна и Невенка Гошич от Сараево, Вера Йеркович от Нови Сад и Бисерка Грабар от Загреб, през 80-те години тя участва в подготовката на фототипното и критическо издание на *Хваловия кодекс*, създаден от Хвал християнин през 1404 г. за войводата Хървое Вукчич Хърватинич. Този кодекс съдържа много архаични библейски текстове, които са особено важни за изграждане на представата у учените за библейските текстове от Кирило-Методиевия период и Първото българско царство и за тяхното разпространение. Не по-малко важно за палеославистите е изданието, подготвено от А. Назор на босненския кирилски ръкопис на християнина Радосав. На босненските ръкописи А. Назор посвещава студията *Rukopisi Crkve bosanske* (2005), в която изрежда всички известни ръкописи и фрагменти заедно с кодикологични и палеографски данни и библиография.

Освен че влага много труд, сърце и знания в издаването, описанието и анализа на ръкописи и инкунабули, А. Назор пише редица статии за приноса на изследвачи на средновековното славянско писмено наследство като Райко Нахтигал, Джура Даничич, Милан Решетар, Векослав Штефанич, Йосип Хам, Франтишек Вацлав Мареш, Йосип Тандарич, Бранко Фучич, както и за българския медиевист Иван Дуйчев.

Фундаментално дело, за което А. Назор несъмнено има голям принос, е издаването на Речник на думите, използвани в средновековните хърватски глаголически книги. Работата върху него започва в Старославенския институт в Загреб под ръководството на Йосип Хам и Векослав Штефанич

след Четвъртия международен славистичен конгрес през 1958 г. в Москва. Днес вече е издаден първият том и няколко свезки след него от *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. В работата по речника още от самото начало се включва А. Назор – ексцерпира лексикални единица, обработва речникови статии, редактира, тя е отговорен редактор за съставянето му. В първия том Аница Назор прецизно и точно представя изворите, от които е извлечен материалът в речника. В него освен хърватските глаголически форми и множество примери се дават и латински и гръцки съответствия, където има. Архивът за речника включва няколко каталога – по заглавна дума, по извори, по латински съответствия. Обработен е огромен материал от 60 богослужебни и небогослужебни хърватски глаголически кодекса и фрагменти. Речникът е безценен източник за сравнение с българските средновековни ръкописи.

А. Назор проучва средновековното хърватско писмено наследство с любов и вещина. Тя задава точни критерии и установява високи стандарти за научни издания и проучвания на средновековни славянски текстове и паметници и така създава солидна база за работата на учените от Старославенския институт в Загреб и прокарва пътища за бъдещи сътрудничества в регионален и европейски план. От друга страна, несъмнен е нейният принос за популяризирането на хърватското глаголическо наследство не само сред учените, но и в една много по-широка културна среда, което тя постига чрез изнасяне на отворени лекции, организиране на конференции и семинари, участия във форуми по местата, където са работили глаголашите, чрез научно-популярни публикации и известия за новооткрити ръкописи в местни и централни новинарски издания, изготвяне на училищни пособия, чрез организиране на изложби, чрез участие в телевизионни предавания.

Маргарет Димитрова, Симеон Стефанов

Избрана библиография

Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatsko-glagoljskim tekstovima. – *Slovo* 13, 1963, 68–86.

Kožičićev bukvar. – *Slovo* 14, 1964, 121–128.

Hrvatska književnost srednjega vijeka : od XII. do XVI. stoljeća. Priredio Vjekoslav Z. Štefanić i suradnici : B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić. Zagreb, 1969 (Pet stoljeća hrvatske književnosti 1).

Senjski Transit svetoga Jerolima i njegov predložak. – *Slovo* 18–19, 1969, 171–188.

Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494–1508. – *Slovo* 21, 1971, 415–442.

Otvorena pitanja oko nastanka misala iz godine 1483. – U: *Misal po zakonu rimskoga dvora 1483*. Zagreb, 1971, LXXXI–LXXXIV.

Missale Hervoiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum // Hrvatskoglagoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića // Croato-glagolitic Missal of Hrvoje, Duke of Split : transcriptio et commentarium. Editionem curaverunt Biserka Grabar, Anica Nazor, Marija Pantelić sub redactione Vjekoslav Štefanić. Zagreb, Ljubljana, Graz, 1973.

Još jedan latinički tekst Legende o svetom Jeronimu. – *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio filoloških znanosti*, 9/ 14–15, 1975–1976, 393–400.

Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII век. Подготив за издаване Боряна Велчева. София: БАН, Институт за български език, 1975, 470 стр. – *Slovo* 27, 1977, 191–194.

II. Novljanski brevijar : hrvatskoglagoljski rukopis iz 1495. Župni arhiv Novi Vinodolski. Uvod, *bibliografija*. Ur. Marija Pantelić, Anica Nazor. Fototipsko izdanje. Zagreb, 1977.

Izdavanje glagoljskih i ćirilskih jezičnih spomenika poslije Nahtigala. – U: *Nahtigalov zbornik*. Ur. Franc Jakopin. Ljubljana, 1977, 293–321.

Spovid općena : latinička transkripcija glagoljskog teksta tiskanog god. 1496. u Senju. Ur. Anica Nazor i Branko Fučić. Senj, 1979.

Croatian Glagolitic Manuscripts : A Survey of their Repositories. – *Polata k"nigopis'naja* 5, 1981, 54–64.

Đuro Daničić kao izdavač srednjovjekovnih bosanskih rukopisa. – U: *Zbornik o Đuri Daničiću*. Ur. Antonije Isaković i Josip Torbarina. Zagreb, Beograd, 1981, 415–424.

Korizmenjak, Senj 1508 : pretisak 25. studenoga 1981. Ur. Anica Nazor, Branko Fučić. Fototipsko izd. Senj, 1981.

Šimun Kožičić, Knjižice krsta, Rijeka 1531 : transkripcija, komentar, rječnik. Priredila Anica Nazor. Ljubljana, Zagreb, 1984.

Ćirilica u glagoljskim rukopisima. – U: *Litterae Slavicae Medii Aevi: Francisco Venceslao Mareš Sexagenario Oblatae*. Hrsg. von Johannes Reinhart. München, 1985 (Sagners Slavistische Sammlung 8), 241–252.

The Codex of Hval Krstjanin = Zbornik Hvala Krstjanina : Transcription and commentary. Eds. Nevenka Gošić, Biserka Grabar, Vera Jerković, Herta Kuna, Anica Nazor. Sarajevo, 1986.

The Old Testament in Croato-glagolitic Manuscript Translation. – In: *Ninth World Congress of Jewish Studies : Division D, Vol. 1 : Hebrew and Jewish Languages, Other Languages*. Jerusalem, 1986, 69–75.

Još jedna glagoljska verzija legende o svetom Nikoli. – *Croatica* 18, 26–27–28, 1987, 71–80.

The Heritage of Cyril and Methodius in the Art of Printing. – In: *Christianity Among the Slavs the Heritage of Saints Cyril and Methodius : Acts of the International Congress held on the Eleventh Centenary of the Death of St. Methodius Rome, October 8–11, 1985*. Roma, 1988. (Orientalia Christiana Analecta 231), 283–290.

Ivan Dujčev (1. V. 1907 – 24. IV. 1986). – *Slovo* 38, 1988, 113– 115. (in memoriam).

Još jedan glagoljski fragment legende o mučenju sv. Georgija. – В: *Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развитокот на словенската просвета.* Сост. М. Матевски, Скопје, 1989, 119–122.

Još jedan glagoljski tekst apokrifa o Abrahamovoj smrti. – In: *Filologia e letteratura nei paesi slavi : studi in onore di Sante Graciotti*. Cura di Giovanna Brogi Bercoff et al. Roma, 1990, 55–63.

Brevijar po zakonu rimskoga dvora, 1491. Faksimil (faksimilna reprodukcija) jedinoga sačuvanoga originalnoga primjerka Venecija, Biblioteca Nazionale Marciana, «Breviario glagolitico», Inc. 1235. Ur. Anica Nazor. Zagreb, 1991.

Hrvatskoglagoljski izvori u Miklošičevu Lexiconu palaeoslovenico-graeco-latinum. – In: *Miklošičev zbornik.* Ur. Jože Toporišič et al. Ljubljana, 1992 . (Obdobja ; 13), 13–19.

I libri glagolitici stampati a Venezia. – In: *Il libro nel bacino Adriatico (secc. XVXVIII)*. Cura di Sante Graciotti. Firenze, 1992. (Civilità veneziana studi 44), 75–84.

Senjski glagoljski misal 1494. Ur. Milan Moguš i Anica Nazor. Faksimilni pretisak. Zagreb, 1994. .

Glagoljski rukopisi s Vinodolskog područja. – *Novljanski zbornik* 3, 1995, 43–68.

Osvrt na novija proučavanja hrvatskoglagoljskih rukopisa. – *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 37, 1995, 183–206.

Još jedan glagoljski tekst Legende o 12 petaka. – *Croatica* 26, 42/43/44, 1995–1996, 289–302.

Rječnik crkvenoslavenskoga jezika. – *Slavia* 65, 1996, 35–36.

Ivšićevo zanimanje za hrvatske glagoljske tekstove. – In: *Prvi hrvatski slavistički kongres : zbornik radova* Ur. Stjepan Damjanović. Zagreb, 1997, 35–46.

The Bible in Croato-Glagolitic Liturgical Books. – In: *Interpretation of the Bible.* Ed. By Jože Krašovec. Ljubljana, Sheffield, 1998, 1031–1037.

Senjski Transit svetoga Jerolima i Hrvatski rječnik do Marulića i njegovih suvremenika. – *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25, 1999, 249–255.

Prožimanje glagoljice i ćirilice na hrvatskom prostoru. – In: *Hrvatska i Europa : kultura, znanost i umjetnost. Svezak 2 : Srednji vijek i renesansa (XIII-XVI. stoljeće)*. Ur. Eduard Hercigonja. Zagreb, 2000, 288–297.

Novija izdanja hrvatskih glagoljskih liturgijskih rukopisa. – In: *Drugi hrvatski slavistički kongres : zbornik radova*. Ur. Dubravka Sesar. Zagreb, 2001, 253–262.

Prijevod «Lucidara» Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijepisu. – Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“ 89(8), 1997 (2001), 85–112.

Budi volja Tvoja : hrvatski Očenaši u glagoljskim rukopisima = Thy will be Done: the Croatian Lord's Prayers in Glagolitic manuscripts. Priredila A. Nazor ; crteži Vjera Reiser. Zagreb, 2003.

Izdavačka djelatnost Staroslavenskoga instituta. – In: *Glagoljica i hrvatski glagolizam : zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk 2.-6. listopada 2002.)*. Ur. Marija-Ana Dürrigl, Milan Mihaljević, Franjo Velčić. Zagreb, Krk, 2004, 25–35.

Dva teksta Očenaša u glagoljskom Pariškom zborniku Slave 73. – In: *Drugi Hercigonjin zbornik.* Ur. Stjepan Damjanović. Zagreb, 2005, 321–326.

Lobkovicov psaltir : senjski glagoljski rukopis iz 1359. godine. / Anica Nazor. Ur. Vjera Reiser. Zagreb, 2005.

Rešetar i dubrovački ćirilski molitvenik iz godine 1512. : zbornik o Milanu Rešetaru književnom kritičaru i filologu. – In: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Beč, 25. rujna 2004. – Dubrovnik, 1. – 2. listopada 2004.* Ur. Tihomil Maštrović. Zagreb, 2005, 57–67.

Rukopisi Crkve bosanske. – In: *Fenomen «krstjani» u srednjovjekovnoj Bosni i Humu : zbornik radova*. Sarajevo, Zagreb, 2005, 539–562.

Tekstovi molitve Oče naš u rukopisima Crkve bosanske. – In: *Raukarov zbornik : zbornik u čast Tomislava Raukara.* Ur. Neven Budak. Zagreb, 2005, [115]–126.

Biskup Strossmayer, papa Lav XIII. i slavenski apostoli Ćiril i Metod. – In: *Međunarodni znanstveni skup Josip Juraj Strossmayer povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti. Zagreb, 19. svibnja 2005. – Đakovo, 20. svibnja 2005.* : zbornik radova. Zagreb, 2006, 67–80.

Šimun Kožičić Knjižice od žitija rimskih arhijerejov i cesarov. Rijeka, 1531. Knjiga 2 : latinička transkripcija glagoljskoga teksta (s predgovorom i uvodom). Priredila Anica Nazor. Rijeka, 2007.

Glagolitic books printed in Senj 1508. – In: *Blaž Baromić, 12th International conference on printing, design and graphic communications*. Proceedings, Split, 2008, 23–39.

Хорватские издания Ассеманиева евангелия. – In: *Jews and Slavs*, vol. 20. The Holy Land and the manuscript legacy of Slavs, Jerusalem, Sofia 2008, 254–270.

Radosavljeva bosanska knjiga. Zbornik Krstjanina Radosava. Priredila Anica Nazor. Forum Bosnae 42/08, Sarajevo, 2008.

Šimun Kožičić: Od bitija redovničkoga knjižice, Rijeka 1531. Faksimil i latinička transkripcija glagoljskoga teksta (s uvodom, rječnikom i literaturom). Priredila Anica Nazor. Rijeka, 2009.

Pjesma nad pjesmama u glagoljskom Humskom brevijaru. *Transkripcija glagoljskoga teksta* (latinicom) Anica Nazor; slike i crteži Vjera Reiser. Zagreb, 2009.

Levakovićeva glagoljska izdanja. – In: *Zbornik o Rafaelu Levakoviću*. Ur. Pavao Knezović. Zagreb, 2010, 317–334.

Još glagoljskih Pazinskih fragmenata iz početka XIV. stoljeća – *Slovo* 69, 2011, 575–608.

Doprinos Branka Fučića istraživanju glagoljskih natpisa – In: *Az grišni diak Branko pridivkom Fučić: Radovi međunarodnoga znanstvenoga skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1929–1999)*, Malinska, Dubašnica, otok Krk, 30. siječnja – 1. veljače 2009. Priredio Tomislav Galović. Malinska – Rijeka – Zagreb, 2011, 599–614.

Mala glagoljska akademija „Juri Žakan u Roču i akademik Josip Bratulić – In: *Knjige poštujući, knjigama poštovan*. Ur: D. Dukić – M. Žagar. Zbornik o 70. rođendanu Josipa Bratulića. Zagreb, 2010, 33–40.

Pjesma nad pjesmama iz glagoljskoga Ljubljanskoga (Beramskog) brevijera. Priredila A. Nazor, slike i crteži Vjere Reiser. Zagreb, 2012.

O prvotisku glagoljskoga Misala i primjerku iz Sikova. – In: *Zbornik radova: Glagoljica i glagoljaštvo u biogradskom kraju, Biograd – Zadar*. Zagreb, 2014, 19–28.

За Аница Назор вж. Ivanka Petrović. Anica Nazor i hrvatska glagoljaška baština. – Slovo, 56–57, 2006–2007, 9–18.

Пълна библиография на А. Назор вж. на адрес: http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/anica_nazor/anica_nazor_bibliografija/

Дейвид Бирнбаум на 60 години

Творчеството на проф. Дейвид Бирнбаум е забележително явление както в палеославистиката, така и в дигиталната хуманитаристика. Славист по образование, още в началото на своето изграждане като специалист той е вдъхновен от идеята за нови приложения на компютърните методи в обработката и представянето в интернет на славянски книжовни паметници. От началото на 80-те години до днес е инициатор и участник в многобройни проекти, свързани с изданието и изследването на средновековните славянски ръкописи със средствата на информационните технологии. По убедителен и неповторим начин неговите проучвания и методологически приноси провокират не само един нов поглед към писменото наследство, но очертават пътя за постигането на ново знание за ръкописната книга и за историята на текстовете.

Дейвид Бирнбаум завършва славянска филология с бакалавърска степен с награда (magna cum laude) в Университета Браун (Провидънс, щат Род Айлънд) (1976). Защитава магистърска дисертация по славянски езици и литератури в Университета в гр. Кълъмбъс, щат Охайо (1978) и в Харвардския университет (1980). Докторската му дисертация, защитена в същия Университет под ръководството на проф. Хорас Лънт, е върху историята на текста на Житието на Стефан Лазаревич от Константин Костенечки (Textual and accentual problems of Muz. 3070 and Zogr. 151) (1988). Дисертацията включва общо описание на ръкописите, текстологически и езиков анализ и по-специално анализ на акцентната система в тях, с приложение на транскрибираните текстове. В кръга на неговите научни интереси освен текстологията на средновековните паметници е изследването на славянските езици в общност, диахронната и синхронна фонология, акцентологията и методиката в преподаването на руски език. От 1989 г. той работи в Университета в гр. Питсбърг, щат Пенсилвания, отначало като асистент, след това като доцент (1996–2005), а от 2006 г. до сега – като професор и ръководител на Катедрата по славянски езици и литератури. Преподавателската му дейност покрива широко проблемно поле – от фолклора, литературата и културата на славянските народи, историческата граматика и сравнителната граматика на славянските езици до курсове за маркиране на кирилски текстове в електронен формат, създаване на електронни издания и за развиване уменията в областта на компютърната лингвистика. В продължение на няколко десетилетия провежда редица курсове за обучение на млади специалисти в приложението на компютърните технологии, в кодирането и формализирането на книжовни източници, така че да бъдат видими и достъпни в интернет. Високата му про-

фесионална ерудираност и богатият преподавателски опит са причина той да бъде канен често като гост-лектор в престижни университети и институти по целия свят. Изключително значение имат неговите приноси за стандартизиране на старата кирилица в Уникод (като универсален набор от символи), както и стандартно представяне на кирилското писмо от най-старите паметници, преобразуване на неговата специфика във вид, който дава възможност за създаване на търсещи програми към електронни издания и речници. В продължение на няколко години Дейвид Бирнбаум е член на консорциума за кодиране на текстове Text Encoding Initiative, като се включва активно в работните групи за изработване на модел за описание на славянски ръкописи и различни варианти на тяхното представяне в уеб пространството. Член е на няколко редколегии, между които са престижните *Russian Linguistics*, *Polata knigopisnaja* и годишникът *Scripta & e-Scripta.*

Най-често цитираните и използвани трудове на проф. Дейвид Бирнбаум са в областта на дигиталната хуманитаристика. Той е в основата на първото цялостно електронно издание на най-ранната руска хроника *Повесть временных лет*, в съавторство с Доналд Островски, публикувано и като издание в три тома (*The* Povest′ vremennykh let: *an interlinear collation and paradosis,* ed. Donald Ostrowski. [Harvard library of Early Ukrainian literature. Texts. Vol 10, parts 1–3.]) (2003). В областта на старобългаристиката е автор на над 50 публикации, научни съобщения и отделни проекти в съавторство с български и чуждестранни учени. Участва в редакционния колектив на четири сборника, резултат от сътрудничество с български учени (1995; 1995; 2000; 2003). Ерудиран учен изследовател и инициатор на множество нови идеи за приложение на компютърните технологии, той участва в проектите на Направление за стара българска литература в последните 20 години (от 1994 г. насам, първият проект е спечелен след конкурс на фондация IREX) и неговият принос за развитието на дигитализацията на старобългарски ръкописи, за изграждането на корпуси от текстове и бази данни е безспорен. На неговата висока професионална компетентност, в която се съчетават знанията на филолога и медиевиста с уменията на специалиста по информатика се дължат реалните успехи и ефективността на българските проекти, които спечелиха световно признание: *Репертоар на старобългарската литература и книжнина* (днес обхваща 155 описани ръкописа и 3 240 отделни произведения) http://repertorium.obdurodon.org/. Под ръководството на проф. Бирнбаум бе създаден и напълно завършен модел за аналитично компютърно описание на славянски ръкописи, стандартизирано спрямо изискванията на правилата на консорциума TEI. Цялостното визуализиране на описанията в интернет и търсещата програма към корпуса е негово дело. Налице е принципно ново методологическо решение на проблема за анализа и представянето на старите славянски ръкописи в XML формат, както и сравняването на съдържанието на ръкописите и изграждане на типология на съставите чрез SVG

технология. Репертоарът дава възможност за бърза и лесна идентификация на отделни текстове и на цели състави, за изследване на изворите на текстовете, за проучване на типологията на ръкописите. Крайният продукт надхвърля рамките на електронен архив, той дава възможност за преосмисляне на историко-литературния процес, провокира нов поглед върху книжовността. Той бе консултант на проекта *СЛОВО: Към изграждането на дигитална библиотека от южнославянски ръкописи* (http://slovo-aso.cl.bas.bg), който обедини учени от Австрия, Словения, Сърбия, Македония и България (финансиране по 7-а рамкова програма на Европейския съюз), както и на редица други проекти, в това число на текущия проект на Института за литература *Scripta Bulgarica: дигитална библиотека за старобългарска книжнина* (2015–2016), който включва тезаурус на научна терминология в областта на палеославистиката и образци от оригинални и преводни текстове, които са представителни за историята на книжовността през IX–XVII в.

Дейвид Бирнбаум дълбоко е свързал личната си и професионална съдба с българската палеославистика. През 2010–2012 г. в Института за литература бе осъществен проект, озаглавен *Супрасълски сборник, кирилски ръкопис от X век: създаване на електронен корпус*, финансиран по програмата на ЮНЕСКО (http://csup.ilit.bas.bg). Проектът събра на едно място дигитални изображения на всички части на ръкописа, разпръснат в три библиотеки в три различни страни (Народната и университетска библиотека в Любляна, Словения; Руската Национална библиотека в Санкт Петербург, Русия; Националната библиотека във Варшава, Полша). Корпусът включва разчетен и въведен в електронна форма старобългарски текст с възможност за търсене, както и паралелен гръцки текст; изображенията са достъпни едновременно с текстовете от паметника http://suprasliensis.obdurodon.org/. По време на проекта до голяма степен бяха решени проблемите и бяха дефинирани принципите за електронни издания на средновековни български паметници. Проектът създаде необходимата база за изграждане на обемен корпус от изворови текстове, които да могат да се използват от широка аудитория ползватели за различни цели. Представен е на четири конференции и е оценен високо от международната общност. Извънредно ценен е текущият проект (от 2012 г.) за електронно издание на българския *Бдински сборник* от XIV в., който се съхранява в гр. Гент, Блегия. Работната група включва български и белгийски учени http://bdinski.obdurodon.org.

Резултатите от научно-изследователската дейност, развивана в сътрудничество с проф. Бирнбаум имат висок авторитет в Европа и света и се възприемат като ценен български принос в една специализирана област, като се подчертава, че именно те дават възможност българското, балканското и изобщо славянското културно наследство да стане видимо и достъпно в световното информационно пространство. Заедно с работната група на Института за литература проф. Бирнбаум е лауреат на голямата награда „Питагор“ на

МОМН за най-добре работещ научен колектив (2009). Неговата неотслабваща активност, интелектуална и лична ангажираност към българската култура са оценени по достойнство с наградата на БАН „Марин Дринов“ (2015).

Анисава Милтенова

Избрана библиография

Книги

Proceedings of the first international conference on computer processing of medieval Slavic manuscripts, Blagoevgrad, 1995. Ed. David J. Birnbaum, Andrej Bojadžiev, Milena Dobreva, and Anisava Miltenova. Sofia: Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences, Marin Drinov Publishing House. 1995.

Medieval Slavic manuscripts and SGML: problems and perspectives. Ed. Anisava Miltenova and David Birnbaum. Sofia: Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences, Marin Drinov Publishing House. 2000.

Computational approaches to the study of early and modern Slavic languages and texts. [Proceedings of the „Electronic Description and Edition of Slavic Sources“ Conference. 24–26 September 2002. Pomorie Bulgaria.] Ed. David Birnbaum, Anisava Miltenova and Sarah Slevinski. Sofia: Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences, Boyan Penev Publishing Center. 2003.

The Povest′ vremennykh let: *an interlinear collation and paradosis.* Ed. Donald Ostrowski. [Harvard library of Early Ukrainian literature. Texts. Vol 10, parts 1–3.] Cambridge, MA: Harvard University Press. 3 volumes. 2003.

The oeuvre of Nina Sadur. Proceedings of the 2004 Pittsburgh conference. Ed. David J. Birnbaum, Karin Sarsenov and Helena Goscilo [OSU working papers in Slavic studies 5.] Pittsburgh: Department of Slavic Languages and Literatures. 2005.

Philology broad and deep: In memoriam Horace Gray Lunt. Ed. Michael S. Flier, David J. Birnbaum, and Cynthia Vakareliyska. Bloomington, Slavica Publishers. 2014.

Статии

The Life of Stefan Lazarević: A contribution to the study of the manuscript tradition. – *International journal of Slavic linguistics and poetics*, 34, 1986, 7–31.

A Slavic translation of the Ohrid chrysobull of 1273. – *Dissertationes Slavicae. Sectio Linguistica,* 21, 1990, 267–84.

Accentology, accentography, and mixed accentual systems. – *Russian Linguistics*, 16, 1992, No.1, 120–36.

The Church Slavonic future participle from a comparative perspective. – *Die Welt der Slaven*, 40, 1995, No.1, 76–92.

Why isn’t Dybo’s Law iterative? – *Journal of Slavic Linguistics,* 2, 1995, No. 268–72.

How Slavic philologists should use computers. – In: *Proceedings of the First international conference on computer processing of medieval Slavic manuscripts, Blagoevgrad,*

1995, ed. David J. Birnbaum, Andrej Bojadžiev, Milena Dobreva, and Anisava Miltenova. Sofia: Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences. 1995, 19–28.

Informational and presentational units in Early Cyrillic writing. – In: *Proceedings of the First international conference on computer processing of medieval Slavic manuscripts, Blagoevgrad, 1995,* ed. David J. Birnbaum, Andrej Bojadžiev, Milena Dobreva, and Anisava Miltenova. Sofia: Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences. 1995, 41–49.

Standardizing characters, glyphs, and SGML entities for encoding Early Cyrillic writing. – *Computer standards & interfaces* 18, 1996, 201–252.

Aorist taxonomies in Old Church Slavonic. – *Palaeobulgarica*, 20, 1996, No.1 14–25.

Perspectives on computer programming for the humanities. (With Lawrence Adams.) – *Text technology* 7, 1997, 1, 1–17.

Using the TEI writing system declaration (WSD). (Mavis Cournane and Peter Flynn.) – *Computers and the humanities* 33, 1999, 1–2, 49–57.

A TEI-compatible edition of the *Rus' primary chronicle*. – In: *Medieval Slavic manuscripts and SGML: problems and perspectives,* ed. David J. Birnbaum and Anisava Miltenova. Sofia: Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences, Marin Drinov Publishing House. 2000, 15–43.

The relationship between general and specific DTDs: criticizing TEI critical editions. – *Markup languages: theory and practice.* 3, 2001, 1 17–53.

Computer-assisted analysis and study of the structure of mixed content miscellanies. – *Scripta & e-Scripta*, 1, 2003, 15–64.

Macro-level and micro-level structural analysis of mixed-content miscellanies. – In: *Studia Caroliensia: Papers in linguistics and folklore in honor of Charles E. Gribble,* ed. Robert A. Rothstein, Ernest Scatton, and Charles E. Townsend. Bloomington: Slavica. 2006, 41–56.

Character set standardization for early Cyrillic writing after Unicode 5.1, with an associated table of Early Cyrillic characters in Unicode (with Ralph Cleminson, Sebastian Kempgen, and Kiril Ribarov). – *Scripta & e-Scripta* 6, 2008, 161–93.

Paul the Not-So-Simple. (With Erin Alpert and al). – *Scripta & e-Scripta* 6, 2008, 23–45.

Mapping history: using technology to showcase medieval family interconnectivity. (Coauthor Christian A. Raffensperger) – *Russian history,* 37, 2010, 305–21.

Proposal for a unified encoding of Early Cyrillic glyphs in the Unicode private use area. (Coauthors: Victor Baranov, Ralph Cleminson, Heinz Miklas, and Achim Rabus.) – *Scripta & e-scripta* 8, 2010, 1–18.

The tenth-century Cyrillic manuscript *Codex Suprasliensis*: the creation of an electronic corpus. UNESCO project (2010–11). (Coauthors: Tsvetana Dimitrova, Hanne Martine Eckhoff, and Anisava Miltenova). – In: *Преоткриване: Супрасълски сборник старобългарски паметник от X век.,* ed. Anisava Miltenova, Sofia: Institute of literature. 2012, 369–76.

Orthodox saints as Facebook friends: Socia l networking and medieval manuscripts. (Coauthors: Zoe Borovsky, James Danowski, and Cynthia Vakareliyska). – In: *Philology broad and deep: In memoriam Horace Gray Lunt.* Ed. Michael S. Flier, David J. Birnbaum, and Cynthia Vakareliyska. Bloomington, Slavica Publishers. 2014, 7–22.

In memoriam

Проф. д-р Йежи Русек

(9.10.1930–15.02.2015)

На 15 февруари 2015 г. българското и славянското езикознание понесе тежка загуба – напусна ни завинаги големият учен и истински приятел на България проф. д-р Йежи Русек – едно от най-ярките имена в съвременната славистика и българистика. Неговият професионален път е свързан преди всичко с Ягелонския университет в Краков, където през 1955 г. завършва специалност „Славянска филология“ (профил българистика), а по-късно преподава и заема различни ръководни длъжности: зам.-декан и декан на Филологическия факултет (1969–1971, 1971–1978), зам.-директор на Института по славянска филология (1974–1981, 1991–1993), дългогодишен ръководител на Катедрата по българска и македонска филология.

Изследовател с широки интереси във всички области на славистиката, проф. Й. Русек ни завеща приносно научно творчество, трудно обозримо в един кратък преглед по отношение както на обема, така и на разработваната проблематика. Трудовете му обхващат над двеста публикации. Централно място в тях заемат изследванията, посветени на различни аспекти от историята на българския език. Още в докторската му дисертация на тема ***За склоненията и употребата на падежите в Хлудовия триод. Изследване върху развоя на аналитизма в българския език,*** защитена през 1963 г. под ръководството на Т. Лер-Сплавински и публикувана като книга година по-късно (1964)[1], се съдържат значителни приноси за българското историческо езикознание. В нея ученият изследва падежната система през среднобългарския период по данни на отделен книжовен паметник от XIII в. При формообразуването на имената той установява тенденции, охарактеризиращи като цяло езика от времето на Втората българска държава: за съществителните – взаимодействие между различните склонения, изразено в обобщаване на някои падежни окончания, отпадане на непродуктивните деклинационни парадигми и преминаване на съществителни от тях към други по-продуктивни типове; за прилагателните – заличаване на семантичната разлика между простите и сложните им форми и изчезване на родовите окончания в мн.ч.; за различните видове местоимения – поява на редица съществени иновации

[1] Rusek, J. Deklinacja i użycie przypadków w Triodzie Chłudowa. Studium nad rozwojem analityzmu w języku bułgarskim. Prace Komisji Słowianoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie, 5, 1964, 210 str.

в тяхната морфология[2]. Въз основа на наблюденията си върху синтаксиса на падежите в изследвания паметник авторът стига до заключението, че езикът на Хлудовия триод отразява прогресиращ развой на българския език към аналитизъм, привеждайки редица конкретни примери за това: функциониране на формата за акузатив като общ падеж при съществителните от ***a-*** и и ***ja***-склонение; ограничено използване на посесивен генитив за сметка на разширената употреба на постепенно все по-граматикализиращия се предлог **на** с форма за общ падеж; изразяване на стария социатив и инструментал с предложна конструкция (**съ** + обща падежна форма); петрификация на причастията и замяната им с лични глаголни форми[3]. От съществено значение е изводът на Й. Русек, че удвоено допълнение се появява в резултат от разпадането на падежната система, с което се измества хронологическата граница на възникването на тази характерна балканска особеност на българския език[4].

Освен развитието на граматическите категории в българския език друг обект на траен научен интерес в трудовете на проф. Й. Русек са проблемите на българската историческа лексикология[5]. В това недостатъчно разработено изследователско поле той е общопризнат като водещ специалист с огромен принос в проучването на всички области на старата и съвременната българска лексика. В работите си ученият посочва какви промени се наблюдават в лексикалния състав на българския език по протежение на неговото развитие, защо настъпват и как са отразени те в изворите. Тук непременно трябва да спомена хабилитационния му труд за степен „доктор на науките“ ***Изследвания по история на българското словообразуване***, защитен през 1983 г.

---

[2] Вж. също Русек, Й. За среднобългарските винителни форми на анафоричното и относителното местоимение в женски род **ѥѫ, ѥѫже, неіѫ.** – Български език, 1962, 100–103; Русек, Й. Из историята на неопределителните местоимения в българския език. – В: В помощ на преподаването на български език за чуждестранни студенти. С., 1989, 193–204.

[3] Вж. също Русек, Й. Бележки върху развоя на причастията в българския език. – Български език, 1966, 477–490.

[4] Вж. също Русек, Й. По въпроса за хронологията на удвояването на допълненията в българския език. – Български език, 1963, 141–143.

[5] На тази проблематика проф. Й. Русек посвещава десетки публикации. Вж.: Rusek, J. Ze studiów nad słownictwem bułgarskim. – SpKOPAN 1970, XIV/2, 550–552. Rusek, J. Język bułgarski XII –XIV wieku (na podstawie przypisków do zabytków). – In: Trzynaście wieków Bułgarii, Warszawa, 1983, 35–46; Русек, Й. Формиране на лексиката на съвременния български език. – В: II Международен конгрес по българистика. Доклади 2. История на българския език, София, 1987, 141–150; Русек, Й. Изток и запад в лексиката на българския език през Средновековието. – В: Средновековна християнска Европа: Изток и Запад, ценности, традиции, общуване, С., ИК Гутенберг, 2002, 54–63; Русек, Й. Лексиката на българския език като отражение на хиляда и триста годишното развитие на българския народ. – В: II международен конгрес по българистика, София 23. V. –3. VI. 1981, С., 1983; Rusek, J. Słownictwo języka bułgarskiego zwierciadłem 1300 letniej historii narodu bułgarskiego. – SkOPAN, Kraków, 1984, t. XXVI 1, 97–98.

и публикуван година по-късно (1984)[6], в който ученият разглежда отделни лексико-семантични обединения (наименования на части от човешкото тяло, на дома и неговата уредба, зооними, роднинска терминология[7], глаголи и др.), като обстойно се спира на думи с неизяснена до този момент история – ***бъбрек, шия, гръклян, къща, прозорец, куче, камила, баща, намеря, боледувам*** и пр. Предмет на други публикации са различни лексикални и семантични иновации, регистрирани в писмените паметници[8]. От гледище на диахронията са анализирани десетки думи и лексикални варианти[9]. Във фокуса на изследователския интерес попадат проблемите на чуждоезиковото заимстване в историята на българския език[10], развоят на славянската христи-

---

[6] Rusek, J. Studia z historii słownictwa bułgarskiego. Monografie Slawistyczne № 46, 1984, 208 str.

[7] Вж. също Rusek, J. Z historii nazw ‘krewnego’ w języku bułgarskim (Przyczynek do dziejów terminologii rodzinnej). – In: Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci prof. M. Szymczaka, 1988, 343–351.

[8] Rusek, J. Z innowacji leksykalnych południowosłowiańskich. – SpKOPAN, XXVII/1, 1986, 98–99; Rusek, J. Leksykalne innowacje języków południowosłowiańskich. – In: Z polskich studiów slawistycznych VII, Warszawa, 1988, 351–362; Rusek, J. Lexikalische Neuerungen der südslawischen Sprachen. – В: Международен конгрес на славистите. Резюмета на докладите, София, 1988, p. 223.

[9] Rusek, J. Staro-cerkiewno-słowiańskie лжьнь. – Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Spławiński, 1963, 199–203; Русек, Й. Из историята на няколко български думи. – В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език. (Сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев), София 1979, 299–308; Rusek, J. Średniobułgarskie вънгни ‘kuźnia’. – Македонски јазик, XXX, 1981, 225–228; Średniobułgarskie вѣкарь, вѣкварь ‘grammateus’. – Rocznik Slawistyczny, XVI 1981, 43–48; Bułg. ***пролет*** ‘wiosna, ver’. – In: Bonner Beitrage zum 9. Internationalen Slawistenkongreß in Kiew, 1983, 261–266; Русек, Й. Из старобългарската лексика. – Palaeobulgarica, VII, 4, 1983, 34–51; Rusek, J. Z historii wyrazów o znaczeniu ‘znaleźć’ w języku bułgarskim. – SpKOPAN, XXVI/1–2, 1984, 49–50; Rusek, J. Z historii wyrazów dla określenia ‘teraz’ w języku bułgarskim. – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, t. 23, 1985, 269–275; Rusek, J. ***Kamila*** ‘wielbłąd’. – Litterae slavicae mediaevi (Festschrift für F. V. Mareš), München, 1985, 315–320; Русек, Й. Из историята на няколко български думи. – В: Помагало по българска историческа лексикология, С., 1986, 121–130; Русек, Й. Из старобългарската лексика. – В: Помагало по българска историческа лексикология, С., 1986, 131–142; Rusek, J. Bułgarskie ***грижа*** ‘troska, cura, merimna’. – In: Slawistyczne studia językoznawcze, 1987, 309–316.

[10] Русек, Й. Към проблемата за гръцките заемки в българския език. – В: Славистични проучвания. Сборник в чест на VII Международен славистичен конгрес, С., 1973, 273–279; Русек, Й. Кон проучувањата на јазичните контакти меѓу Грците и Јужните Словени. – Македонски Јазик, Скопје, 1974, XXV, 99–107; Русек, Й., М. Рачева К ранным тюркизмам в болгарском языке: ***komrog, komorog*** ‘κεραμιον’. – Балканско езикознание XXV, № 2, 1982, 27–34; Русек, Й. Старые балканские заимствования в болгарском языке. Названия частей тела. – Балканско езикознание XXV, № 1, 1982, 7–18; Rusek, J., M. Raczewą. Ein bisher unerforschtes griechische Lehnwort in bulgarischen Denkmalern aus dem XIV Jahrhundert: *шивада* ‘concha’. – Балканско езикознание XXVI, № 1, 1983, 51–53; Русек, Й. Protobulgarzy i ich rola w dziejach języka bułgarskiego. – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, T. 24, 1987, 231–244; Rusek, J. Zapożyczenia romańskie w starych zabytkach bułgarskich. – Die slawischen Sprachen, Bd 12, Salzburg, 1987, 123–137.

янска терминология[11], названията за професии в славянските езици с особен поглед към българския и македонския език[12].

В историко-лексиколожките си проучвания проф. Й. Русек търси съответствия във всички известни писмени паметници и в други славянски езици (чешки, словенски, словашки, руски), издирва континуанти в съвременните български диалекти (в Западна България, Родопите, Егейска Македония и др.), документира лексемата в съседни на българския балкански езици (румънски, албански, новогръцки). В анализите му личи задълбочено познаване на изворовия материал, превъзходно владеене не само на българския език и то в различните му исторически и регионални форми, но и на другите славянски езици, което, съчетано с прецизна научна методика, се превръща в отлична предпоставка за широко базирани съпоставителни изследвания.

Многобройни и особено резултатни са работите на проф. Й. Русек върху проблеми на кирилометодиевистиката и старобългаристиката. Дългогодишен е интересът му към делото на славянския първоучител Методий и неговото участие в превода на литургичните книги[13], към въпроса за реконструкцията на кирилометодиевския език[14], към текстовата история на важни

---

[11] Rusek, J. Z historii kilku terminów chrześcijańskich (na materiale języka bułgarskiego). – Die Slawischen Sprachen, Bd 9, Salzburg, 1985, 79–92; Rusek, J. Z dziedzictwa cyrylometodejskiego w językach bułgarskim i polskim na przykładach grupy wyrazów terminologii chrześcijańskiej. – SpKOPAN, XXIX, 1987, 106–107; Rusek, J. Z dziedzictwa Cyrylo - Metodejskiego w językach bułgarskim i polskim na przykładzie wybranych grup semantycznych terminologii chrześcijańskiej. – In: Tradycje Cyryla i Metodego w literaturach słowiańskich, Warszawa, 1988, 23–36; Rusek, J. Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. – In: Miklošièev zbornik, Ljubljana, 1992, 29–40.

[12] Rusek, J. Ze studiów nad nazwami czynności w języku bułgarskim i macedońskim. – Zeszyty Naukowe UJ, Filologia IV, 1958, 203–44; Русек, Й. Из историята на названията на професии в южнославянските езици (Български и сърбохърватски) – Език и литература, 1992, № 2, 20–29; Rusek, J. Formowanie się południowosłowiańskich nazw zawodów. – Z polskich studiów slawistycznych VIII, 1992, 209–215; Rusek, J. Die Herausbildung der südslavischen Berufsbezeichnungen. – In: Medzinarodni zjazd Slavistov, Zbornik resumov, Bratislava 1993, s. 435; Rusek, J. Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich, wyd. ***Energeia***, 1996, 160 p.; Rusek, J. Nazwy zawodów w zabytkach staro-cerkiewno-słowiańskich. – In: Z polskich studiów slawistycznych (księga kongresowa), Seria IX Językoznawstwo, Energeia, Warszawa, 1998, 249–255; Rusek, J. Professional Names in Old-church-Slavonic. – In: Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo, Kraków, 1998, 180–181.

[13] Rusek, J. Das Problem der Teilnahme Methods an der Übersetzung liturgischer Bücher. – In: Selecta Slavica 13, Hieronymus, Neuried, 1988, 247–253; Rusek, J.. Udział Metodego w przekładzie ksiąg liturgicznych. – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, T. 26, 1990, 227–235; Rusek, J. Na 1100 rocznicę śmierci Metodego. – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego, Slawistyka, 5, Gdańsk, 1990, 23–30.

[14] Русек, Й. Значението на някои късни преписи за реконструкцията на Кирило-Методиевския език. – Език и литература, 36, 1981, 67–96.

за славянската средновековна култура паметници като Паримейника[15] и Пролога[16].

Изключителен е приносът му в изследването на езика и книжовната традиция на Патерика. В публикациите си върху него проф. Й. Русек взема отношение по един от най-сложните проблеми в кирилометодиевистиката – идентифицирането на т.нар. „отечески книги“. Той споделя мнението, че Методий е превел кратката редакция на Скитския патерик. Въз основа на задълбочен и комплексен лингвистичен анализ на паметника ученият откроява редица езикови белези в текста, които му позволяват да го отнесе към преводаческата практика на Методий. Значителното количество архаични лексикални и граматични единици, а също и редките моравизми в Скитския патерик според него убедително свидетелстват, че преводът е правен в панонско-моравска среда[17]. Относно Египетския патерик, който някои учени идентифицират с Методиевия превод на „отеческите книги“, проф. Й. Русек смята, че е възникнал на българо-македонска територия. Ученият отхвърля и становището на Св. Николова, че Сводният патерик отразява превода на Методий. Него той свързва с българска среда от XIV в., изразявайки дори конкретното предположение, че същият е създаден във времето на цар Иван Александър (1331–1371) от високообразован книжовник – вероятно стареца Йоан от светогорската лавра „Св. Атанасий Атонски“[18].

Към изследванията на проф. Й. Русек върху старобългарския превод на Патерика трябва да спомена също археографския и езиковия анализ на дефинирания от Хр. Кодов и Б. Райков като своден патерик от западнобългарска безюсова редакция ръкопис от 1380 г. (№ 2/25 от сбирката на Рилския манастир). Въз основа на някои граматически особености (иновации при съществителните на **-тель**, глаголите и др.) полският учен определя кодекса като доста по-различен от известните в науката ръкописи от този тип. От гледище на синтаксиса той открива общо между изследвания кодекс от 1380 г., Скитския и Египетския патерик[19].

Обект на дългогодишен изследователски интерес на проф. Й. Русек е проблематиката около славянския превод на Триода, неговия първоначален

---

[15] Rusek, J. Starotestamentowe części Triodu i ich znaczenie dla rekonstrukcji pierwotnego przekładu Parimejnika. – SpKOPAN, XXIV/2, 1982, 338–339; Русек, Й. Старозаветни части в Триода и значението им за реконструкцията на първоначалния превод на Паримейника. – Годишник на Софийския университет, Т. 74, 3, 1985, 37–41.

[16] Rusek, J. Ze studiów nad słownictwem najstarszych słowiańskich prologów. – Македонски јазик, XXXII–XXXIII, 1984, 623–636.

[17] Rusek, J. Czy Metody przetłumaczył Pateryk i który? – In: VII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Warszawie 1973, Streszczenia referatów i komunikatów, 1973, 111–113; Rusek, J. Czy Metody przetłumaczył Pateryk i który? – Slavia Orientalis, XXI, 4, 1976, 483–491.

[18] Rusek, J. O tzw. Pateryku Kompilacyjnym. – Slovo, T. 24, Zagreb, 1974, 93–104.

[19] Rusek, J. Uwagi o Pateryku Rylskim z XIV wieku. – SpKOPAN w Krakowie, XX/1, 79–80; Rusek, J. Pateryk Rylski № 2/25. – Slovo, 28, Zagreb, 1978, 107–120.

вид и историята му[20]. Анализирайки лексиката на среднобългарските триоди, ученият открива различни пластове в превода на тази богослужебна книга и установява, че нейният най-стар пласт я свързва с лексиката на старите глаголически паметници. Той отбелязва най-много архаични думи в Шафариковия триод, измежду които редица моравизми[21]. От друга страна изследователят намира сред лексиката на среднобългарските триоди много общи думи с кирилски паметници, произхождащи от Източна България. Тях той отнася към по-новия лексикален пласт. Въз основа на тези си наблюдения проф. Й. Русек достига до извода, че от X до XIV в. са правени редица опити за сверяване на славянските триоди с гръцките оригинали, но те нямат системен характер и не засягат целия триоден текст.

Специално изследване проф. Й. Русек посвещава на въпросите, които повдига историята на славянския превод на аскетичната литература[22]. Той споделя мнението на Ив. Гошев, че Рилските глаголически листове са фрагмент от аскетичен сборник с текстове от „отеческите книги“. Анализът му на текста на Паренесиса от Ефрем Сирин в ръкопис от 60-те г. на XIV в. (№ 3/7/29 от сбирката на Рилския манастир) аргументира тезата, че отделни слова в изследвания паметник са преведени на старобългарски език още преди смъртта на Методий. Ученият установява, че граматическият строй на езика на Рилския паренесис носи типични среднобългарски особености, но що се отнася до лексикалния състав на паметника регистрираните множество прабългаризми, гръцки и тюркски заемки, общи със Симеоновия сборник (Изборник от 1073 г.), съчиненията на Йоан Екзарх и Супрасълския сборник, както и широката употреба на преславизми свидетелстват за генетическа връзка на Рилския паренесис с Източна България.

---

[20] Rusek, J. Krakowskie fragmenty średniobułgarskiego Triodu z XIII w. – SpKOPAN, 1962, 440–442. Rusek, J. Słownictwo średniobułgarskich Triodów. – SpKOPAN, 1967, 227–230; Rusek, J. Formy czasownikowe w Triodzie Chłudowa. Przyczynek do historii form czasownikowych w języku bułgarskim. – Rocznik Slawistyczny, XXVI, 1966, 83–93; Русек, Й. Из лексиката на среднобългарските триоди. – Известия на Института за българския език, XVII, 1969, 149–180; Rusek, J. Triod Orbelski. – SpKOPAN, 1970, XIV/1, 113–115; Rusek, J. O pierwotnym przekładzie Triodu. – Slavia Orientalis, XXVIII, 1979, 427–34; Rusek, J. ***Jucho slanitkovo*** w Orbelskim Triodzie. – Македонски јазик, XXXIV, 1983 (1985), 149–150; Русек, Й. Из лексиката на среднобългарските триоди. – В: Помагало по българска историческа лексикология, С., 1986, 114–120. Rusek, J. Über die ursprünglichen Übersetzung des Triodions. – In: VII Međunarodni slavistički Kongres. Knjiga referata, Zagreb, 1978, II, S. 760.

[21] Rusek, J. O języku Triodu Szafaryka. – SpKOPAN, 1967, 489–492.

[22] Rusek, J. Słowiański przekład Paranesisa Efrema Syryjczyka. – SpKOPAN, XXXII/2, 1991, 308–309; Русек, Й. За славянския превод на Паренесиса от Ефрем Сирин. – В: Търновска книжовна школа, 5, В. Търново, 1994, 335–347.

Проф. Й. Русек се интересува от традицията на библейските преводи в Slavia Orthodoxa[23]. Той проучва възможността за реконструкция на първоначалния евангелски текст по новозаветните цитати в среднобългарските преписи на триодите от XIII в.: ркп. № 933 от НБКМ, Хлудовия, Пловдивския и Орбелския[24]. Според него евангелските части в тях показват, от една страна, пряка връзка с най-старите глаголически паметници, в които е отразена преводаческата практика на Кирил и Методий, а от друга – близост с по-късни евангелски текстове, редактирани в Преслав. С помощта на съпоставителния анализ ученият установява, че в Хлудовия триод и в триод № 933 от НБКМ са съхранени съответно най-архаичен превод и преславски превод на евангелския текст.

В отделни свои публикации проф. Й. Русек систематизира наблюденията си върху възможността за съществуването на българска редакция на Повест за Акир Премъдри[25], изследва езика на отделни български книжовници от епохата на Средновековието (Първа и Втора българска държава) и Възраждането – Йоан Екзарх[26], Евтимий Търновски и неговите ученици[27], Григорий Цамблак[28], Константин Костенечки[29], Неофит Рилски[30], занимава се специално с лексиката на Иван-Александровия сборник от 1348 г.[31].

---

[23] Rusek, J. Ze studiów nad południowosłowiańskim przekładem Biblii. – In: Z małą ojczyzną w sercu. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Zdancewiczowi, Poznań, 2005, 187–195; Rusek, J. O kilku nazwach naczyń w staro- i nowobułgarskich przekładach Ewangelii. – In: Acta Palaeoslavica in honorem professoris Angelinae Minčeva, Sofia, 2005, 137–143.

[24] Русек, Й. Евангелските части в Триодите и най-ранните преводи на Евангелието. – Palaeobulgarica, 1991, 1, 19–24.

[25] Rusek, J. Nad bułgarskim przekładem „Opowieści o mądrym Akirze". – SpKOPAN, 1975, 86–88; Русек, Й. За българския превод на „Повест за Акир Премъдри". – Славистични проучвания, Великотърновски Университет „Кирил и Методий", С., 1978, 115–134.

[26] Rusek, J. Uwagi o słownictwie Jana Egzarchy. – SpKOPAN, 1981, 338; Из наблюденията върху лексиката на Йоан-Екзарховия „Шестоднев". – Palaeobulgarica XVI (1992), 4, 27–33; Русек, Й. Из наблюденията върху лексиката на Йоан-Екзарховия „Шестоднев". – В: Преславска книжовна школа, том I, Изследвания и материали, съст. М. Тихова и П. Димитров, С., 1995, 262–268.

[27] Rusek, J. Ze studiów nad słownictwem Eutymiusza. – SpKOPAN, 1972, XVI/1, 100–102; Русек, Й. Промени в лексиката на българския език и отношението на патриарх Евтимий към тях. – В: Търновска книжовна школа 1371–1971. Международен симпозиум Велико Търново 11–14 октомври 1971. София 1974, 179–196; Русек, Й. Из лексикалните особености на езика на Евтимиевите ученици и последователи. – В: Търновска книжовна школа. II, С., 1980, 293–300.

[28] Русек, Й. История на глаголите със значение 'τρεφω' в българския език с оглед на езика на Григорий Цамблак. – В: Търновска книжовна школа, Т. 3, С., 1984, 234–242.

[29] Rusek, J. Konstantyna Kosteneckiego wiedza o językach słowiańskich – In: Prekursorzy słowiańskiego językoznawstwa porównawczego do końca XVI w., Wrocław, 1986, 111–120.

[30] Rusek, J. Turcyzmy w Nowym Testamencie Neofita Rylskiego (1840). – In: Języki i tradycje Słowian, red. Emil Tokarz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2003, 199–211.

[31] Rusek, J. Ze studiów nad słownictwem Zbornika Iwana Aleksandra. – Prace Filologiczne, t. XXXII, 1985, 283–289.

Във фокуса на изследователския интерес на проф. Й. Русек попадат проблемите на взаимодействието на българския език с другите балкански езици (главно в лексикалната сфера)[32], въпроси на българската диалектология[33], към която имат отношение разработките му по македонски[34], успоредни явления в българския и другите славянски езици[35], етимологически етюди[36] и т.н.

---

[32] Rusek, J. Słownik bałkanizmów w językach południowosłowiańskich. – In: Z polskich studiów slawistycznych, seria X, Językoznawstwo, Warszawa, 2002, 213–221; Русек, Й. Речника на балканизмите в южнославянските езици. – В: Актуални проблеми на балканското езикознание. Аспекти на изследването на общобалканската лексика. Доклади от Международна научна конференция, София 30.09 – 01.10 2002, С., 2003, 18–28; Rusek, J. Slovar balkanizmov v južnoslovanskih jezikih. – In: 13 mednarodni slavistični kongres, Ljubljana 15 – 21 avgust 2003. Sbornik povzetkov, 1. del. Jezikoslovje, Ljubljana, 2003, 181–182; Rusek, J. Bałkanizmy leksykalne w językach południowosłowiańskich. – In: Językoznawstwo historyczne i typologiczne. W 100-lecie urodzin Profesora Tadeusza Milewskiego. Rozprawy Wydziału Filologicznego PAU LXXVI, 2008, 561–569; Русек, Й. Балканизмы в среднеболгарских памятниках XII–XIII вв. – Actes du premier Congres international des etudes balkaniques et Sud-est Europeennes, VI, Sofia, 1968, 145–148.

[33] Русек, Й. Българското диалектно ***вързобъл***. – В: Езиковедски изследвания в памет на проф. д-р Ст. Стойков, София 1974, 293–298; Русек, Й. Някои наблюдения върху умалителните имена в родопските говори. – In: Studia z językoznawstwa słowiańskiego, Kraków, 1995, 159–165; Русек, Й. Од проучувањата врз речникот на разлошкиот говор. – В: XXI Научна дискусија на XXVI Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 30 VII–13 VIII 1994, Скопје, 1995, 139–143; Rusek, J. Z badań nad słownictwem Razłogu (Piryńska Macedonia). – SpKOPAN, T. XXXIX/1, 1996, 129–131.

[34] Rusek, J. Przyczynki do historii języków macedońskiego i bułgarskiego. – Прилози на Македонска академија на науките и уметностите. Одделење за општествени науки, V 1 – 2, Скопје, 1974, 59–82; Rusek, J. Z historii komparatywu w językach bułgarskim i macedońskim. SpKOPAN 1966, s. 124 – 127; Rusek, J. Z historii nazw części ciała w macedońskim i bułgarskim. – In: Зборник во чест на Блаже Конески, Скопје, 1984, 215–220; Rusek, J. Nazwy ‘łydki’ w dialektach macedońskich (z mapą). – Македонски јазик t. XL–XLII, 1995, 487–494; Rusek, J. Macedońkie ***перница*** na tle nazw ‘poduszki’ w językach słowiańskich. – Македонски јазик, XLV–XLVII, 1998, 157–168; Rusek, J. Nazwy ‘osła’ w języku macedońskim. – Folia Philologica Macedono-Polonica, t. 5, Warszawa, 2000, 140–148; Русек, Й. Размислување врз историјата на македонскиот јазик од Блаже Конески. – In: Делото на Блаже Конески. Остварувања и перспективи, Скопје, 2002, 315–320; Rusek, J. Nad macedońskim przekładem Pisma Świętego. – In: Miejsce Macedonii na Bałkanach. Historia–Polityka–Kultura–Nauka, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków, 2005, 155–160; Rusek, J. Turcyzmy w macedońskim przekładzie Nowego Testamentu (1990). – In: Studia Turcologica Cracoviensia 10 (2005), 365–377.

[35] Русек, Й. Из историята на предложните конструкции със значение ‘praeter’ в българския и полския език. – Съпоставително езикознание VIII, № 2, 1983, 45–50; Русек, Й. Изразяване на каузуалността в български и полски. – В: Отговорността пред езика. Сборник посветен на 70-годишнините на проф. Петър Пашов, на проф. д-р Тодор Бояджиев, чл.-кор. на БАН и на 30-годишнината на Шуменския университет, Шумен, 2001, 197–208.

[36] Rusek, J. Z zagadek etymologii słowiańskiej. – SpKOPAN, 1972, XVI/1, 420–423; Rusek, J. Z zagadek etymologii słowiańskiej (cz. II). – SpKOPAN, XVI/2, 1972, 427–428; Rusek, J. O nazwie bułgarskiego miasta ***Видин***. – Studia indoeuropejskie, 1974, 197–203; Rusek, J. Nazwy dla ‘piękny’ w językach słowiańskich. – In: Etymologica Brunensia 1, 2000, 137–143; Русек, Й. Болг., серб. ***тижма***, хорв. ***tišma***, блр. ***цижма***, пол. ***ciżba*** ‘Gedränge’. – Этимология 2000–2002, М., 2003, 40–52.

Българистичните изследвания на проф. Й. Русек се вписват в контекста на по-общите му занимания със славянско историческо и съпоставително езикознание (най-вече в областта на лексикологията) с особен уклон към южнославянските езици[37].

[37] Rusek, J. Z historii i geografii przyrostka -aczka w języku polskim. – Język Polski 1957, 277–81, 357–66; Rusek, J. Ze słowotwórstwa słowiańskiego. Przyrostek -aczka . Zeszyty Naukowe UJ, Prace Językoznawcze z. 3, 1960, 65–94; Rusek, J. Z nawiązań leksykalnych ukraińsko-południowosłowiańskich. – Zbornik Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského, R. XXVI, Philologica, Bratislava 1977, 69–79; Rusek, J. Z nawiązań leksykalnych ukraińsko – południowosłowiańskich. – Zeszyty Naukowe UJ, Prace Językoznawcze z. 53, 1977, 59–62; Rusek, J. From the investigations on lexical Divisions of slavic languages. – В: IX международный съезд славистов, Резюме докладов, М., 1983, s. 61; Rusek, J. Z leksykalnych podziałów Słowiańszczyzny. – In: Z polskich studiów slawistycznych 1983, 323–332; Rusek, J. Z historii wyrazów dla określenia 'teraz' w językach słowiańskich. – Slavia 55 (1986), č. 2, 158–165; Rusek, J. Nazwy 'złodzieja' w językach słowiańskich. – SpKOPAN XXXVI, 1–2, 1994, 106–107; Rusek, J. Bezeichnungen des Zöllners in den slawischen Sprachen. – Analecta Indoeuropaea Cracoviensa Ioannis Safarewicz memoriae dicata, Kraków, 1995, 355–364; Rusek, J. Nazwy 'krawca' w językach słowiańskich. – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej 32, 1995, 225–240; Rusek, J. ***Rybitvъ*** - prasłowiańska nazwa rybaka. – Prace Komisji Słowianoznawstwa PAN № 50. Collectanea Slavica, Kraków, 1996, 197–210; Rusek, J. Nazwy związane ze zbiorem zbóż w językach słowiańskich. – SpKOPAN, 1996, 32–35; Rusek, J. Nazwy 'ogrodu' w językach słowiańskich ze szczególnym potraktowaniem bułgarskiego i macedońskiego. – In: Studia slavica et humanistica in honorem Nullo Minissi, Katowice 1997, 201–214; Русек, Й. Названия за градинар в славянските езици с особен оглед на българския език. – В: Общност и многообразие на славянските езици, С., 1997, 343–355; Rusek, J. O nazwach kapusty (Brassica oleracea) w językach słowiańskich. – Rocznik Slawistyczny, t. L (1997), 53–61; Rusek, J. Bułgarskie nazwy 'ciężarnej' na tle słowiańskim. – In: „***Tematy***"**.** Księga jubileuszowa w 70 rocznicę urodzin profesora Leszka Moszyńskiego, seria Slawistyka № 9, Gdańsk, 1998, 203–209; Rusek, J. Aspekt słowotwórczy w dyskusjach nad zróżnicowaniem języka prasłowiańskiego (w ujęciu Franciszka Sławskiego i jego uczniów). – In: Prasłowiańszczyzna i jej rozpad, Warszawa, 1998, 343–347; Rusek, J. Über einige germanische Lehnwörter in Slavischen. – In: Vielfalt der Sprachen. Festschrift für Aleksander Szulc zum 75. Geburtstag, Wien, 1999, 51–62; Русек, Й. Названия за 'крадец' в славянските езици. – В: Диалектология и лингвистична география, Университетско издателство св. Климент Охридски, С., 1999, 159–172; Rusek, J. Połabskie ***brüder*** 'Bettler, żebrak' i jego innosłowiańskie odpowiedniki. – In: Collectanea linguistica in honorem Casimiri Polański, Kraków, 1999, 159–167; Rusek, J. Serbskie ***umka*** 'defectus' i inne określenia 'niedostatku' w słowiańskich kolednikach. – In: Prace Filologiczne t. 44, Warszawa, 1999, 463–470; Rusek, J. Serbsko-chorwackie ***žebrak, džebrak*** 'Bettler, mendicus, żebrak'. – In: Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane profesor Teresie Zofii Orłoś, Wydawnictwo UJ, 2000, 209–214; Rusek, J. 'Żebrać' i 'żebrak' w słownikach kaszubskich. – In: Słowiańskie słowniki gwarowe. Slavica №110, SOW, Warszawa, 2000, 279–295; Rusek, J. Ze studiów nad określeniem dla 'spät, późno' w językach słowiańskich ze szczególnym potraktowaniem macedońskiego i bułgarskiego. – Славистички студии бр. 10, Скопје, 2002, 413–424; Rusek, J. Wyrazy nazywające 'tłok, ścisk, ciżbę' w języku ukraińskim, Ukraina, Między językiem a kulturą. – Studia Ruthenica Cracoviensia: 1, pod red. Bożeny Zinkiewicz-Tomanek, Adama Fałowskiego, Kraków, 2003, 101–108; Rusek, J. Polskie ***żartowniś*** i jego innosłowiańskie odpowiedniki. – SKOPAN XLV/2, 2003, 83–85; Rusek, J. Turcyzmy w Nowym Testamencie Vuka Karadžicia. – Јужнословенски филолог LX, Beograd, 2004, 21–40; Rusek, J. Nazwy

В областта на историята на славистиката проф. Й. Русек е разработил историята на полската българистика и историята на българистиката в Ягелонския университет в края на XIX – началото на XX в.[38]. Редица негови статии са посветени на видни учени-слависти от Полша (Й. Курилович, М. Караш, М. Малецки, Ташицки, Зволински, Фр. Славски, Т. Лер-Сплавински), България (К. Куев, К. Мирчев, Св. Иванчев, М. Младенов, Ив. Леков)[39] и други страни[40].

Биографичната, и особено творческата справка за проф. д-р Й. Русек не би била пълна, ако не се отбележи неговото активно участие в редактирането на различни научни сборници[41], членството му в редколегиите на списани-

---

jarzyn, warzyw, niem. Gemüse w językach słowiańskich. – In: Czas w języku i kulturze, pod red. J. Arabskiego, E. Borkowskiej i A. Łydy, WSZMiJO w Katowicach, 2005, 156–167; Русек, Й. Названия ***полдника*** в славянских языках. – Балканско езикознание XLIV, 1–2, 2007, 183–194.

[38] Rusek, J. Z dziejów bułgarystyki krakowskiej. – Panorama bułgarska, Warszawa, 1979, №. 4–5, 39–43; Русек, Й. 80 години българистика в Краков. – Език и литература, 35, кн. 4, 1980, 118–122; Русек, Й. Из историята на българистиката в Краков. – В: Полша страна на приятели, С., 1981, 60–62; Rusek, J. Bułgarystyka w Uniwersytecie Jagiellońskim, Od Wisły do Maricy. Kraków, 1981, 115–123; Rusek, J. Język bułgarski na warsztacie językoznawców polskich. – In: Bułgaria i Polska, Rozwój gospodarczy i stosunki kulturalne w latach 1944–1984, Ossolineum 1986, 101–112; Русек, Й. Българистиката в Полша. Състояние и перспективи. – In: Международен конгрес по българистика II Доклади, т. 22, С., 1988, 191–200; Русек, Й. Из историята на българистиката в Краков. – Съпоставително езикознание 1989, кн. 5, 56 – 62; Rusek, J. Slawistyka w Uniwersytecie Jagiellońskim na przełomie XIX i XX wieku. – In: Slawistyka na przełomie XIX i XX wieku, Ossolineum 1990, 117–126. Rusek, J. Slawistyka w Uniwersytecie Jagiellońskim. – Romanoslavica XXXVL, Bucureşti, 2001, 228–232; Rusek, J. Krakowsko-bułgarskie stosunki naukowe w okresie międzywojennym. – In: Polska Akademia Umiejętności, Prace Komisji Środkowoeuropejskiej, t. X, 2002, 59–70; Rusek, J. Polsko-bułgarskie stosunki naukowe w okresie międzywojennym. – In: Śląsk, Polska, emigracja. Studia dedykowane Profesorowi Andrzejowi Pilchowi, Kraków, 2002, 229–240.

[39] Rusek, J. Kirił Mirczew (2. XII 1902 –21 XII 1975). Studia polsko-bułgarskie. – ZNUJ, Jęz. 53, 1975, 115–119; Rusek, J. Pożegnanie profesora Kujo Kujewa. – Ruch Literacki XXXIII, Kraków, 1992, 1–2, 168–170; Rusek, J. Светомир Тодоров Иванчев (1920–1991). – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej 31, 1993, 7–10; Rusek, J. Maksim Sławczew Mładenow (1930 –1992). – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej 32, 1995, 9–12 (wspólnie z L. Selimskim); Rusek, J. Bojan Biołczew — wybitny wychowanek Uniwersytetu Jagiellońskiego. – В: Фигури на автора. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на професор Боян Биолчев, Sofia, 2002, 13–17; Русек, Й. Краковският период на проф. Иван Леков. – В: Славистика и общество, С., 2006, 17–20.

[40] Rusek, J. Vuk Stefanović Karadžić a Bułgarzy. – SpKOPAN XXXI/1, 1989, 94–95; Rusek, J. Nad „Hesychii glossographi discipulus“ Jerneja Kopitara (1839). – In: Jernej Kopitar in njegova doba, Ljubljana, 1996, 293–300; Rusek, J. Zasługi Reinholda Olescha dla slawistyki. – In: Slawistyka niemiecka a kraje słowiańskie, Warszawa, 1998 (Energeia), 33–39; Rusek, J. Jiří Polívka. – In: Slavica pragensia ad tempora nostra, Praha, 1998, 28–31.

[41] Rusek, J. Jerzy Kuryłowicz, 1895–1978. Materiały z sesji żałobnej po śmierci prof. Jerzego Kuryłowicza, Uniwersytet Jagielloński 11 III 1978 r. – ZNUJ, PJ, z. 66, Kraków 1980 (съвместно с M. Szymczakiem); Rusek, J. Mieczysław Karaś, Język polski i jego historia. Wybór

ята ***Studia z filologii polskiej i slowiańskiej***, ***Rocznik slawistyczny*** и ***Panorama bułgarska***, както и в ръководните органи на редица научни звена и организации в Полша и чужбина като Президиума на Комитета по славянознание при Полската академия на науките, Комисията по балканистика и Библейската комисия при Международния комитет на славистите, Полския комитет на славистите. Не на последно място трябва да бъде спомената и организационната му дейност по реализирането на редица научни мероприятия от международен характер, измежду които международните сесии по въпросите на Патерика, първата международна конференция по славянска химнография, няколко научни форума по проблеми на историята на новобългарския книжовен език, и особено XII международен конгрес на славистите в Краков през 1998 г.

Не само изследователската, но и преподавателската дейност на проф. д-р Й. Русек има голямо значение за славистиката и българистиката. С лекциите си по историческа граматика и лексикология на българския език, той у мнозина запали любов към нашия език и към България. Благодарение на него много български студенти полонисти получават възможността да специализират в Ягелонския университет. Под грижите му е израснал не един млад учен.

С цялостната си дейност проф. д-р Й. Русек се нареди между онези полски учени, които формираха авторитета на съвременната краковска славистика и българистика сред международната научна общност. За заслуги в областта на науката и образованието проф. Йежи Русек получи редица награди в Полша: двукратно е награждаван от полското Министерство на науката и висшето образование (1978, 1985); удостоен е също с ордените „Златен кръст за заслуги“, медал на Комисията за народното образование, златна значка на

---

pism, pod red. J. Ruska i M. Szymczaka, Warszawa – Kraków, 1986; Rusek, J. Słownictwo słowiańskie, ZNUJ, PJ, z. 95, Kraków, 1991; Rusek, J. Prasłowiańszczyzna i jej rozpad, Warszawa 1998 (съвместно с W. Borysiem); Rusek, J. Slawistyka niemiecka a kraje słowiańskie. Die deutsche Slavistik und die slavischen Länder, Warszawa, 1998 (съвместно с E. Eichlerem, W. Borysiem, K. Hengstem); Rusek, J. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. XII Międzynarodowy Kongres Slawistów Kraków 27 VIII –2 IX 1998, Warszawa, 1998 (Wspólnie z J. Siatkowskim i Z. Ruskiem); Rusek, J. Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo. Prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998, Warszawa, 1998 (Wspólnie z H. Dalewską-Greń i J. Siatkowskim); Rusek, J. Studia polsko-bułgarskie, ZNUJ, PJ, Kraków 1997; Rusek, J. In memoriam Mieczysław Małecki, ZNUJ, PJ, z. 85, Warszawa – Kraków, 1987; Rusek, J. Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego (съвместно с W. Borysiem и L. Bednarczuki), Wydawnictwo UJ, Kraków, 2002; Rusek, J. Bułgarzy na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie międzywojennym (съвместно с W. Stępniak; Rusek, J. Minczewą). Prace Instytutu Filologii Słowiańskiej UJ, № 21, Kraków, 2002; Rusek, J. Mieczysław Małecki, Dialekty polskie i słowiańskie, Kraków 2004; Rusek, J. Mieczysław Małecki – człowiek, uczony, organizator. W setną rocznicę urodzin, Kraków, 2005.

гр. Краков. Признателна България на свой ред оцени по достойнство един от най-добрите българисти на нашето време. За научните си приноси в областта на българистиката той е носител на престижните награди: орден „Кирил и Методий“, I степен; медал по случай 1300-годишнината на българската държава; лауреат на специалната награда „Евтимий Търновски“ на ВТУ Св.св. Кирил и Методий (1977). За големите си заслуги за развитието на полската българистика на два пъти е удостоен с най-високото научно звание „почетен доктор“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1998) и на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (1999). Знак за високата оценка на академичната общественост за неговите научни и преподавателски качества е и излязлата през 2000 г. книга „Съкровище словесное“, посветена на 70-годишния му юбилей, със статии от негови колеги и ученици. Поклон пред светлата му памет!

Татяна Илиева

In memoriam

Рита Петровна Гришина

(1930–2015)

Колеги – приятели от Института по славяноведение при Руската академия на науките ни известиха, че на 19 май т.г. е починала в Москва Рита Петровна Гришина – нашата Рита, както е знаехме и както я наричахме ние, нейните приятели в България.

Смъртта застигна Рита Петровна на почтената възраст от 85 години. За някои тази възраст е предел на физическите и творческите им възможности, но не и за нашата Рита. Само преди броени месеци тя беше в София и по цели дни работеше в Държавната агениция „Архиви“ и в Националната библиотека „Св.св. Кирил Методий“. Макар да признаваше, че вече е изтощена, всъщност показваше изключителна енергия и завидна работоспособност.

Както всеки творец, така и Рита Петровна не мислеше за смъртта. Напротив, чертаеше нови и нови планове за бъдещи разработки.

Повече от половин столетие Рита Петровна се труди на историческото поприще. По-голямата част от нейните публикации са върху проблеми на новата българска история. В това отношение тя се нарежда до имената на някои от най-изявените руски историци слависти и българисти от прешестващото я поколение като академик Дмитрий Фьодорович Марков, както и до следващата генерация нейни колеги, сред които особено ярко се открояваше личността на Любомир Борисович Валев, наш сънародник, установил се да живее в Москва още преди началото на Втората световна война.

Зад себе си Рита Петровна оставя значително не само по обем, но и по качество творчество – няколко монографии и десетки статии и студии. Не се наемам да изброявам заглавията им. За интересуващите се от тях ще посоча техния списък, макар и не съвсем пълен, поместен в енциклопедичния справочник „Чуждестранна българистика през XX век“, издание на Съвета за чуждестранна българистика при Българската академия на науките. Повечето от тях, които са писани в периода до края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век, носят отпечатъка на съветската епоха, което не можеше да бъде другояче. Но те оставят трайна следа и днес, след смъртта ѝ, най-вече със съдържащата се в тях изключително богата фактология, извлечена от бълргарските и съветските архиви. Заедно с това тя вземаше активно участие и в научния живот на Института по славяноведение при РАН. Уважавана бе високо както от ръководството на института, така и от своите колеги не само

заради високите научни звания и степени, които бе получила, но преди всичко като авторитетен изследовател.

Паралелно с това Рита Петровна поддържаше близки контакти с голям брой български историци, мнозина от които вече отдавна са покойници. Следеше отблизо и развитието на българската историческа мисъл. Радваше се и на най-малките постижения. Не само се радваше, но и насърчаваше нас, по-младите от нея. Даваше идеи за нови и нови разработки.

Самата Рита Петровна бе пример за това как с всяка изминала година ученият разширява все повече и повече кръга на своите творчески занимания. В последните години тя особено се вълнуваше от съдбата на България след двете балкански войни от 1912–1913 г. и особено много от трагичната ѝ участ, предизвикана от намесата в Първата световна война (1914–1918 г.). Търсеше отговори на много въпроси, отнасящи се до противоборството между България и нейните балкански съседи.

Колкото и дълго да живее човек, времето никога не достига за осъществяване на творческите му планове. Така е и с Рита Петровна. Но и това, което остави е предостатъчно, за да ѝ отреди достойно място сред най-добрите руски историци българисти.

Поклон пред светлата ѝ памет!

Милен Куманов

ОТЗИВИ

Попконстантинов, Казимир, Анна-Мария Тотоманова. Епохата на българския цар Самуил. Език и писменост. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2014. 167 с. + 3 цветни приложения.

Книгата „Епохата на българския цар Самуил. Език и писменост“ представя епиграфското наследство от X и началото на XI век от една различна гледна точка. Изданието се състои от две студии: „Отпечатъци в българската писмена традиция (по епиграфски данни)“ от Казимир Попконстантинов и „Единството на българския книжовен и некнижовен език през X–XI век“ от Анна-Мария Тотоманова. Замисълът на авторите е изворовите данни от текстовете на паметниците и от тяхната история да бъдат разгледани успоредно – както като начертания на буквите („отпечатъци“ по означението на Казимир Попканстантинов), хронология и съдържание, така и като език, в съпоставка с книжовни източници. Книгата в това отношение – съчетавайки методите на историко-филологическата и археологическата наука – представлява новост в съвременната медиевистика. Ако трябва да потърсим предходника на този подход задължително трябва да упоменем книгата на Стефан Смядовски „Българска кирилска епіграфика IX–XV век“ (1993), в която той не само изложи приниципите на успоредното разглеждане на некнижовни и книжовни артефакти в едно интердисциплинарно единство, но постави високо „летвата“ в разчитането, документирането и анализа на наличния материал от надписите. Няма да отминем и факта, че благодарение именно на този комплексен подход епиграфиката зае своето важно място в речника на старобългарския език.

Сред паметниците, анализирани в книгата, средищно място заемат надписите, свързани с името на българския цар Самуил – надгробният надпис, който съдържа имената на неговите родители (от 993 г., намерен в с. Герман, близо до Преспа) и надписът на неговия потомък Иван Владислав (т.нар. Битолски надпис от 1015–1016 г.). Средищно място е отделено и на двата надписа – *Воденския* и от *с. Скрът* –дискутирани в последните години. За да могат да бъдат осмислени и съответно представени, те са поставени в контекста както на известните, така и на по-малко известните глаголически

и кирилски надписи от IX–X век. Казимир Попоконстантинов обглежда запазените надписи от старобългарската епоха – спрямо поводите за тяхното създаване, функцията и предназначението им и техните най-характерни палеографски особености. Една част от глаголическите надписи стават известни на науката още след проучването на т.нар. Кръгла църква в Преслав, други – с разкриването на старобългарския скален манастир при с. Басараби (Мурфатлар), при с. Крепча, княжеския манастир „Св. Богородица“ при с. Равна, Провадийско, при с. Цар Асен – като в по-голямата си част тяхното публикуване принадлежи на автора. Старобългарската литература се обогатява в последните десетилетия и с редица неканонични текстове, изписани върху оловни амулети. Обзорът на всички налични паметници показва, че са въведени в научно обращение малко повече от двадесет надписа с глаголическо писмо, един непълен абецедар, около тридесет отделни думи и букви и пет надписа с кирилско-глаголическо писмо. Те са разгледани в първата част на студията на К. Попконстантинов, групирани спрямо материалния носител – надписи върху камък (тук влизат надписите от Кръглата църква, Мурфатлар, Равна, Цар Асен) и надписи върху други материали. Авторът свързва с тях по палеографски белези текстовете на оловните амулети и това му дава основание да постави последните в границите на X–XI в. Съществен е изводът за приемствеността между епохите в глаголическата писменост, очертаването на географските граници на нейното разпространение и функциите в приложението ѝ. Ценен извор са също така двуезичните епиграфски текстове на старобългарски и гръцки език, тъй като дават основание те да се изучават паралелно.

Следващ раздел в студията са кирилските епиграфски паметници. Тук изложението е още по-детайлно и изчерпателно, като се има предвид, че именно кирилската традиция създава база за анализа на надписите от времето на цар Самуил. Най-напред е обрисуван фонът на кирилската епиграфика чрез характеристика на палеографските данни от датираните надписи (с. Крепча, Поповско, датиран 921 г.; фрагментарния надпис от Велики Преслав, датиран 931 г.; Добруджанския надпис от 943 г.; с. Черноглавци, Шуменско от 955 г.). Първият Самуилов надпис от 993 г. (намерен при с. Герман), определян като възпоменателен или „поменален“, заема важно място в тази част. За неговата точна характеристика особено съществена е съпоставката с други подобни по съдържание паметници: надписа на Георги синкел – препогребал майка си и родствениците си в църквата на Мостич, както и Варошкия надпис, близък по датиравка – от 996 г. Централно място е отделено на Битолския надпис на Йоан Владислав от 1015–1016 г., добре известен, многократно публикуван и тълкуван от изтъкнати учени, с първостепенно значение и поради това, че включва обемен старобългарски текст.

Какво е новото в книгата по отношение на този материал? С увереност може да се каже, че то е в изграждането на общата картина, на съпоставка-

та на фактите, които удовлетворяват не само палеографски, но съдържателно и функционално представата за автентичното епиграфско наследство от епохата на Първото българско царство. Самуиловият поменален надпис и надписът на Йоан Владислав са поставени както в контекста на датираните надписи, така и на недатираните, но отнасящи се по хронология към X в. (надписа па Павел Хартофилакс, двуезичния надпис на Ана, надписът от Теке-Козлуджа, надписа на чъргубиля Мостич, надгробния надпис на Тудора, Темничкия надпис, Мурфатларските надписи и др.). Тази обща картина на епиграфския корпус, извеждаща характеристиките му през X–XI в., обяснява позицията на автора по отношение на двата надписа, спечелили известност в научната литература и в медиите през последните години – т.нар. *Воденски надпис* и *надписа от с. Скрът*. Воденският надпис е открит през 1991 в гр. Едеса (Гърция). Той е врязан със специфична калиграфия върху мраморна плоча и съдържанието му предизвиква бурна дискусия, като някои учени го смятат за възрожденска творба, други го отнасят към XIII в., а трети се съмняват изобщо в неговата автентичност. Становището на К. Попконстантинов, че надписът няма основание да бъде разглеждан като създаден през Самуиловата епоха, се базира на разминаващите се с останалите паметници от X в. буквени начертания, изобилието на лигатури, както и многобройните стилови успоредици със сръбски и български епиграфски паметници от XIII–XIV в. Той посочва, че паметникът е дело на вещ автор, който добре познава графичните системи, но съвъкупява на едно място исторически сведения от различни епохи, което според него е основание за съмнение в неговата автентичност. По отношение на другия надпис (от с. Скрът), известен още като „Камъкът на Самуил“, е възприето гледището, че текстът на надписа – първият ред с името и малкия кръст, се датира от началото на XI в., а вторите два реда са писани по-късно. Събрани са доказателства от кристалографския анализ на материала, които доказват автентичността на камъка, но подлагат на критика съдържанието на текста, като заключението е, че един по-древен надпис е бил допълнен и така е достигнал до нас. Сумирайки мненията на различни специалисти (превес сред тях има студията на проф. Муцопулос), авторът излага доказателствата в полза на своята теза толерантно, но категорично.

Студията на А.-М. Тотоманова хвърля светлина върху книжовната норма на класическите старобългарски паметници и нейното взаимоотношение с езика на епиграфските паметници. Разглеждането на епиграфските паметници като продукт на епохата е изключително важно, тъй като те непосредствено отразяват езиковата ситуация и са автентични свидетели на културната традиция. Анализът на езика на X и началото на XI в., съотношението между книжовна норма и реално състояние на езиковите явления, засвидетелствани в епиграфските паметници, разширява хоризонта на познанията за старобългарския език отвъд емпиричния материал и е база за нови проучвания. На

пръв поглед епиграфските паметници са много лаконични и материалът за изследване на техния език е силно ограничен. Но на практика те съдържат податки, които са уникални както за словното богатство на старобългарския език, така и за неговите граматически категории.

В първата част на студията А.-М. Тотоманова се занимава с някои важни въпроси, свързани с изграждането и кодифицирането на книжовния език по време на Първото българско царство. Тя характеризира политическите условия след пристигането на Кирило-Методиевите ученици в България през 886 г., когато писмеността и книжнината се развиват най-интензивно като част от културата на новопокръстена България. Основната цел на българските владетели и на образования елит през този период е утвърждаване достойнството на Кирило-Методиевия език както като богослужебен, така и като официален език на българската държава. Не по-малко значителен е проблемът с използването на двете български азбуки – глаголицата и кирилицата в писмените паметници (§§1–23). В България (първоначално в Плиска, а след това в новата столица Преслав) се разгръща широка дейност – превеждат се най-видните християнски автори, съставят се оригинални творби, разширява се лексикалният фонд на старобългарския език и се усъвършенства неговата стилистика. Старобългарските книжовници изковават книжовната норма и формират многообразието на формалните ѝ особености. Създава се хармонична жанрова система, развиват се всички основни жанрове – на житийната литература (агиографията), на песенната поезия (химнографията), похвалните и поучителните слова (омилетиката), историческите съчинения, тълкувателната литература и др. Естествено най-развити и най-продуктивни са онези форми на текста, които са свързани с религиозния култ и богослужението. Наред с това изключително важни са образците от тълкувателната и проповедническата литература, в която има много оригинални елементи – особено в творчеството на Йоан Екзарх, Климент Охридски и Константин Преславски. В процеса на преписване на старобългарските образци книжовниците до голяма степен запазват първоосновата на старобългарския език (който за тях е литургически език) в продължение на дълъг период от време.

В §§24–27 авторката анализира проблема за строежа и характера на т.нар. старобългарски канон, който е поставен в основата на граматиките на класическия старобългарски език, за да се открояят най-важните фонетични и морфологични черти. Тя изразява становището, че т.нар канон – кръгът от най-ранните (класически) литургически паметници – не представлява изцяло динамиката и богатството на първия литературен език на славяните. Тя подчертава, че трябва да се има предвид фактът, че редица оригинални и преводни произведения на старобългарските книжовници не са запазени в „канонични“ копия, нито са достигнали до нас в съвременни на тяхното създаване приписи. Възприет е един принципно нов подход към езиковото наследство, според който езикът през X и XI век се третира от диахронна гледна точка,

като се вземат предвид последните постижения на лингвистичната типология и на историческата граматика. Специфичните особености на фонетиката (§§27–54) и на граматическия строеж (§§54–80) на старобългарския език са представени не статично, според паметниците-източници, а в динамичен план. В резултат А.-М. Тотоманова достига до извода, че няма съществена разлика между класическия старобългарски период, т.нар. постклассически период (от времето на цар Петър, на цар Самуил и неговите наследници) и езиковите явления през следващите следващите три века и половина (т.нар среднобългарски период в развоя на езика). В §§81–114 от студията изследователката дава есенцията от анализа на езика на старобългарските надписи, като поставя явленията в контекста на функционирането на книжовния език като цяло. В резултат е показано „единството на книжовния и некнижовния писмен узус по времето на цар Самуил и неговите наследници. Липсата на съществени отклонения от старобългарската книжовна норма на свой ред е свидетелство, че езикът на класическия корпус и писменият език на надписите представляват различни нива на употреба на българския език от ранната писмена епоха, които все още са трудно отделими едно от друго“ (с. 166).

Книгата е снабдена с прецизно изработени приложения с добре подбран факсимилен материал от авторите, които дават възможност на читателя да се запознае отблизо с епиграфските паметници. Не на последно място пред нас е едно отлично оформено висококачествено издание на Издателството на БАН. Книгата се отличава не само с пълнотата на материала, но и с достъпния и ясен начин на неговото поднасяне представлява интерес за широка читателска аудитория, като прави достъпни едни от най-ярките свидетелства за историята и културата на България.

Анисава Милтенова

***Освобождението на Пазарджик 1877–1878. Документи. Спомени. Проучвания. Съставител: Пенка Николова. Пазарджик, 2014. 199* с.**

Появата на всяко ново документално издание привлича вниманието на изследователите на българската история. Такъв е случаят и с документалния сборник за освобождението на Пазарджик от османско владичество със съставител Пенка Николова от Регионалния исторически музей в Пазарджик, дългогодишен изследовател на историята на града през Възраждането.

Веднага трябва да се отбележи, че макар Пазарджик да не играе възлова роля в хода на Руско-турската война от 1877–1878 г., каквато имат населени места като Свищов, Плевен, Стара Загора, София и др., събитията по време на войната в този град също предизвикват определен интерес. В сборника са намерили място документи и други материали, съхранявани не само във фондовете на Регионалния исторически музей, но и в Държавен архив – Пазарджик, Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ и Регионалната библиотека „Иван Вазов“ – Плодвив.

Работата със събраната библиография по темата за освобождението на града е позволило на съставителката да подбере редица важни документи, които, на първо място, осветлявят някои малко познати моменти от хода на самата Руско-турска война в района на Пазарджик и на второ място, но от особена важност – обстановката в града при пристигането на руските войски в него.

Редица документи хвърлят обилна светлина върху изграждането на новата българска администрация в града, с което се слага край на съществувалите дотогава османски учреждения.

Не са отминати и други моменти от историята на града – големият страх сред местното население да не го сполети съдбата на някои други български градове и села от лятото на 1877 г., сред които на първо място Стара Загора. Както се вижда от поместените в сборника документи, такива опасения не са били без основание.

Специално внимание е отделено на заслугите на Ованес Съваджиян – телеграфист и началник на гарата – и на легендата за унищожената/преправената от него телеграма, нареждаща Пазарджик да бъде опожарен при завземането му от турските войски.

Документалният сборник е резултат на продължителна издирвателска дейност на П. Николова. В това отношение тя е била подпомогната от свои колеги, сред които Димитър Жлегов, неин предшественик като завеждащ отдел „Възраждане“ в Регионалния исторически музей и автор на специално

изследване за освобождението на Пазарджик от османско иго, Александър Арнаудов – дългогодишен музеен работник и изявен краевед на града и др. Благодарение и на тяхното съдействие съставителката е успяла да включи в сборника твърде богат и разнообразен документален материал. Сред многобройните документи привличат вниманието материалите, оставени от Иван Чунчев, избран за първи управител на града след оттеглянето на османските власти, спомените на видни участници в националноревюлюционното движение като Иван Соколов и др.

Следва да се отбележи, че сборникът прави голямо впечатление и от друга гледна точка: подбраните в него документи са предимно оригинални. На някои от по-важните са дадени и факсимилета. За по-бързото ориентиране на читателя в богатото му и разнообразно съдържание, спомагат изработените два показалеца – именен и географски. Бележките за по-известните лица и събития, макар и сбити по обем по разбираеми причини, са съставени изключително компетентно. Привлеченият документален материал в сборника предоставя големи възможности за нови изследвания както на историята на Пазарджик в тази драматична епоха, така и на самата Руско-турска война, завършила с победата на руското оръжие и донесла свободата не само на Пазарджик, но и на цяла България.

Нарая ще си позволим и една бележка – тъй като документалният сборник сигурно ще привлече вниманието и на чужди изследователи, би трябвало да бъдат поместени в него и две, макар и кратки, резюмета на руски и английски език. Сборникът щеше да спечели още, ако и неговото заглавие бе преведено на руски и английски език. Защото подобни сериозни издания не се появяват толкова често.

Милен Куманов, Десислава Костадинова

Съвременните измерения на едно научно прозрение. 150 години от рождението на Ватрослав Облак. С., Мултипринт, 2015, 276 с.

Сборникът *Съвременните измерения на едно научно прозрение. 150 години от рождението на Ватрослав Облак* съдържа докладите от конференцията, посветена на учения, проведена в Института за български език през 2014 г. Участниците са както вече утвърдени имена в науката, така и млади учени от България, Словения и Русия.

Работите са структурирани тематично в три раздела. Първият раздел включва пленарните доклади от конференцията.

Приносен и с изключително богат фактологичен материал е докладът на Славка Керемидчиева (София) *Ватрослав Облак – незабравеният гений*, с който беше открита конференцията. В него авторката проследява подробно житейския път на В. Облак, формирането му като учен и зараждането на интереса му към българския език и българските диалекти в Македония. Със своето научно дело В. Облак се свързва с просветните идеи на XIX в., като променя изцяло позициите на славистиката от втората половина на века за родината и характера на старобългарския език и българските диалекти.

На живота и научното дело на В. Облак са посветени и докладите на Йожица Шкофиц (Любляна), на Иван Кочев (София) и на Пеньо Пенев (Пловдив).

Йожица Шкофиц (*Vatroslav Oblak o Naznanilu briksenških škofov podložnikom blejskega okraja iz l. 1642*) се спира върху приноса на В. Облак в областта на историята на словенския език.

Ив. Кочев (*Ватрослав Облак за единството на българския език в неговите диалекти*) слага акцент върху огромните заслуги на В. Облак към изучаването на българската диалектология. Като забележителен славист и българист В. Облак обосновано отрича т.нар. панонска хипотеза за народностния характер на Кирило-Методиевия език. Като диалектолог на българския език в своя *Принос към българската граматика Облак* ратува за единството на българския език в неговите наречия във и извън държавните предели, въвеждайки термина „цялата българска езикова област“. В. Облак прави една от основните класификации на българските диалекти, която има актуално значение и досега.

П. Пенев (*Проблемите на старобългарския език в научните занимания на Ватрослав Облак*) се спира подробно върху проучванията на В. Облак, свързани с проблемите на първия писмен език на славяните – старобългарския, където се откроява най-важният и средищен въпрос – Кирило-Методиевият въпрос. Изследванията върху старобългарския език заемат важно мяс-

то в научните занимания на бележития словенски славист. Интересът на В. Облак към проблемите на старобългарския език и към достигналите до нас негови писмени паметници продължава до края на земните му дни.

Във втория раздел са обединени докладите, посветени тематично на проблемите на диалектологията, етнолингвистиката и етимологията.

Докладът на Ана Кочева-Лефеджиева (София) *Ватрослав Облак и понятието солунски говор* фактически е продължение на пленарните и е тясно свързан със заниманията на бележития словенски учен в областта на диалектологията. Авторката се спира на заслугите на В. Облак за утвърждаването в славистиката на понятието солунски говор и подчертава заслугите му за насочването на славистичното езикознание по верния път на обективните научни изследвания.

В изследването на Ирена Орел (Любляна) *Существительное kri „кровь“ по Ватрославу Облаку и в словенских наречиях* се прави анализ на сложната морфологична структура на съществителното име *kri* ‘кръв’ в словенските диалекти. Сравнени са данните от монографията за историята на словенското именно склонение на В. Облак *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen* (Wien 1888–1891) и от *Словенския лингвистичен атлас*. Въз основа на въпросника за *Словенския лингвистичен атлас* е направена карта и типологична характеристика на събрания материал от почти 400 словенски диалекта за изключително разнообразното по форма съществително име *kri*.

Работата на Вера Смоле (Любляна) *Имена существительные на -ev у Ватрослава Облака и в словенских диалектах* е близка по проблематика с тази на И. Орел. Авторката сравнява анализа на В. Облак за съществителните имена на *-ev* в труда му за историята на словенското именно склонение с данните от словенския литературен език в периода XVI–XVIII в. и от съвременните словенски диалекти. Това дава възможност да се проследи изменението на отделните форми за период от 50 до повече от 100 години в зависимост от времето на записа на конкретните материали, събирани за *Словенския лингвистичен атлас*. Приложени са четири карти.

На проблемите на съвременната руска диалектна лексикография е посветено изследването на Сергей Мизников (Санкт Петербург) *Современная русская диалектная лексикография (некоторые итоги)*. Втората половина на XX в. се характеризира със значително оживление на събирането и изучаването на диалектната лексика, създаването на речници, отразяващи лексиката на руските народни говори. Авторът запознава читателите с работата над сводния *Речник на руските народни говори* (*Словарь русских народных говоров* под ред. на Ф. П. Филин и Ф. П. Сороколетов), с практическите и теоретични въпроси, стоящи за разрешаване пред руските диалектолози.

Друга част от работите е посветена на описанието на отделни български говори или на техни особености в областта на лексиката и словообразуването.

Системата на един южен български диалект е разгледана в пространното изследване на Иван Г. Илиев (Кърджали) и Мартин Хенцелман (Дрезден) *Особености на говора в село Маломирово, Елховско*. В студията са показани главните особености в говора на село Маломирово, Елховско (Югоизточна България), в чиято диалектна система се смесват елементи от три български диалектни групи: мизийската, балканската и тракийската.

Лексикалните особености на отделен говор или лексиката от определена тематична група разглеждат докладите на Марияна Витанова, Илияна Гаравалова и Лиляна Василева.

М. Витанова (София) се спира върху *Лексикални особености в диалекта на с. Еникьой (Кръстополе), Ксантийско*. Тъй като липсва едно по-цялостно и системно описание на лексикалната система на този безспорно много интересен и архаичен български диалект, авторката си поставя задачата да запълни отчасти съществуващата празнина.

Интересна и с богат материал е статията на Ил. Гаравалова (София) *Названия за девойка, омъжила се против волята на родителите си, в родопските говори.* Авторката разкрива многообразието на езиковите средства, служещи за обозначаване на приставането и момата, която го извършва, и богатството от смислови връзки, семантични нюанси и аналогии, довело до него.

В работата на Лиляна Василева (София) *Названия със значение 'светулка Lampiris noctiluca' в родопските говори (в общославянски аспект)* се анализират обстойно лексемите, назоваващи 'светулка' от цялото българско езиково землище, като на преден план са изнесени облиците от централнорупските (родопски) и западнорупските говори. Представят се материали от *Общославянския лингвистичен атлас*, като се съпоставят данните от останалите славянски езици с тези от българския диалектен език. Коригира се картата за 'светулка' в *Общославянския лингвистичен атлас*.

Красимира Колева (Шумен) в *Съвременни теренни проучвания в Косовска гора* запознава читателите с работата по дългосрочния изследователския проект на ШУ „Константин Преславски", озаглавен *Етнополитика на езика и езици на политиката на Балканите*. В проведените комплексни експедиции в Западните Балкани се проучват общностите с български корени. Тясно социолингвистичната и диалектоложка проблематика е интегрирана с паралелни процеси в литературата, медийната среда, изкуството и масовата култура, което е новост в теренната практика.

Стефан Узунов (София) в *Украинско-руският суржик и източноукраинските диалекти* изследва сходствата и общите черти в две ненормативни езикови системи, които са част от съвременния украински език – суржик и диалектите от югоизточната диалектна група. Под термина „суржик" авторът има предвид езикова формация, образувана от смесването на елементи на украинския и разговорния руски език в Украйна, която се характеризира с

многообразие и ненормираност и на която разговарят немалък процент хора, основно в Източна Украйна.

Етнолингвистична насоченост имат следващите няколко работи, обединени от метафората и нейните проявления в диалектната лексика и паремиите.

Елена Колоско (Санкт-Петербург) в *Отражение древнейших верований в русской диалектной метафорической лексике* разглежда някои от най-продуктивните концептуални модели за метафорична характеристика на човека. Този тип наименования имат обширна лексикална база в руските народни говори. В тях най-отчетливо намират отражение светогледът, моралните принципи и особеностите на националния характер на носителите на езика.

В статията на Мария Китанова (София) *Метафорична роднинска лексика в българските диалекти* са разгледани някои диалектни названия, свързани с т.нар. псевдородство, при които е ясно изразено противопоставянето *свой–чужд*.

Йоанна Кирилова (София) разглежда *Онтологичните метафори за сърцето като същност и субстанция, отразени в българските паремии* и разкрива специфичното за българина в неговото разбиране за сърцето, начините, по които той сегментира и претворява света през себе си в езика.

В следващите три доклада се осветляват проблеми, свързани с етимологията.

Работата на Лилия Илиева (Благоевград) разглежда *Две етимологии в светлината на данни от словенския език:* Влашци *‘съзвездие Pleiades’ и бълг. диал. кап ‘постройка от обредни хлябове’*.

Христина Дейкова и Десислава Борисова (София) си задават въпроса *Бълг.* хàро *‘стар и противен човек; дъртак’ – гръцка заемка или домашна дума.* Двете авторки правят обстоен анализ на посочените в лексикографските източници значения и стигат до заключението, че бълг. (*х*)*аро*, употребявано първоначално в съчетанието *старо* (*х*)*аро* ‘стар и противен човек, дъртак’, а впоследствие и самостоятелно в народнопесенно творчество, е славянска дума, която е съвпаднала формално със заетото от гръцки (*х*)*аро* название на ‘зъл дух, демонично същество’, с което неоснователно се идентифицира в българските лексикографски източници.

Мария Гарова (София) се спира *на Промяната на ударена гласна* ò *в* ỳ *с оглед на етимологичната практика в „Български етимологичен речник“*. Авторката предлага друго, по-приемливо според нея обяснение на някои диалектни думи, включени в *Български етимологичен речник,* в които е налице гласна *у* вместо *о* в ударена позиция.

В третата група са докладите, които разглеждат теми от историята на езика и съпоставителното езикознание.

В доклада на Матей Шекли (Любляна) *Генеолингвистическое соотношение между языком Брижинских отрывков и старославянским языком* се

изследват Брижинските откъси (972 г.–1039 г.), като се използват методите на съвременната генеолингвистика. В резултат на анализ на фонетичните особености на текстовете авторът стига до извода, че езикът на Брижинските откъси съхранява словенския език от X в. В заключителната част на своето изследване словенският учен употребява термина старобългарски език като синоним на старомакедонски (с. 194).

Лучия Антонова–Василева (София) в *Глаголите* хъıтѧтн, хъıтнтн *и техните производни в славянските езици* проследява успоредиците на глаголите от основа *хита-, хити-* и техните производни в славянските езици, прибавя нови сведения за диалектните съответствия в българския език и прави изводи относно връзката на българските диалекти и съвременния български книжовен език с езика на старобългарските паметници.

Георги Митринов (София) описва *Фасадният надпис на камбанарията при църквата „Св. пророк Илия“ в с. Волак, Драмско*, който е важен български възрожденски епиграфски паметник, свидетелстващ за българското минало на местното население.

Предмет на изследване в работата на Лъчезар Перчеклийски (Благоевград) *За превода на някои старозаветни заповеди в Апостола* са глаголните форми на заповедите в Стария завет, които са цитирани в някои от запазените до днес средновековни славянски апостоли.

Марияна Цибранска (София) в *Новите думи в „Старобългарския речник“: снѣтнвъ* прави връзка между хапакса снѣтнвъ, извлечен от молитвите и Лекарственика в т.нар. Псалтир на Димитър, с прозвище Олтарник, глаголически ръкопис 3/N от библиотеката на Синайския манастир „Св. Екатерина“, датиран от XI–XII в. (Tarnanidis 1988: 91–100), и една друга рядка словоупотреба на същата лексема със сходна референция.

Ивона Карачорова (София) запознава читателите с *Молитвата на седемте отроци* от описите на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. Молитвата е превод от гръцки и има точно гръцко съответствие във византийската ръкописна традиция.

Палмира Легурска (София) в Съпоставка на народни термини по когнитивна матрица споделя разсъжденията си, свързани с прилагането на когнитивна матрица при изготвянето на етнолингвистичен речник.

В доклада на Кирил Кирилов (София) *Поява и развой на вторични имперфективи при старите глаголи на състоянието* се анализа появата на имперфективни глаголи с наставки *-а-, -ва-, -ува-* при старобългарските глаголи от този клас.

Проблеми на съвременния български език са разгледани в последните две публикации в сборника.

Радослав Цонев (София) се занимава с произхода и употребата на *Сложните съотносителни (разделителни) съюзи* ту-ту, хем-хем *и* я-я *в българската разговорна реч*.

Надежда Костова (София) в *Значения за начало на действието при някои глаголи, определени като диалектни или разговорни в „Речника на българския език*“ разглежда глаголите *виквам, сядам, тръгвам, вземам*, при които е налице десемантизация. Авторката прави извода, че в конструкции със съюз *да* и следващ глагол те означават начало на действието, изразявано от втория глагол, т.е. функционират като фазови глаголи, синонимни на *започвам* и *почвам*. В *Речника на българския език* тези техни значения са определени като разговорни или диалектни въз основа на източниците на илюстративния материал – публикувани народни песни и художествена литература.

Изследванията, включени в сборника *Съвременните измерения на едно научно прозрение. 150 години от рождението на Ватрослав Облак* имат висока научна стойност. Направеният кратък обзор дава само бегла представа за резултатите от научноизследователската работа на специалистите в областта на диалектологията, етнолингвистиката, етимологията и историята на езика от различни научни центрове в България, Словения и Русия.

Марияна Витанова

Лучия Стефанова Антонова-Василева, Лиляна Василева Василева, Славка Георгиева Керемидчиева, Ана Иванова Кочева-Лефеджиева. Карта на диалектната делитба на българския език. С., АИ Марин Дринов, 2014.

Въпросът за диалектното разнообразие и броя на диалектите, както и това кой от тях е в основата на книжовния език, винаги е занимавал обществото. Имало е различни тези и твърдения, научно обосновани класификации на диалектното членение в авторитетни проучвания и учебници по диалектология.

Карта на диалектната делитба на българския език обаче е първото цялостно лингвогеографско представяне на диалектите на българския език в тяхната система и взаимовръзка, придружено от подходяща текстова информативна (обяснителна) част.

Това първо и значимо начинание дава важна културно-историческа и езикова информация, полезна за специалистите по съвременен български език, история на езика и старобългарски, а също и за университетските преподаватели и студентите, учителите и учениците.

Първото, особено важно, качество на работата е нейната точност. Тя се определя от наличието на VI публикувани тома на *Български диалектен атлас* и няколкото неиздадени архивни регионални атласа. Те са основата на двата обобщаващи тома на БДА (Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I–III. Фонетика. Акцентология. Лексика. Отг. редактор проф. Ив. Кочев. С., ИК Труд, 2001, (колектив) и Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. IV. Морфология (колектив), под печат).

Тези два важни обобщаващи тома са съставени на една изключително голяма лингвогеографска база – проучени са над 2 800 селища по единна програма с абсолютно съпоставим материал, само от издадените 6 регионални тома са използвани 1 840 публикувани карти (и 2 288 архивни) и множеството карти от неиздадените регионални атласи. Това е огромният материал, който обуславя точността на фактите, изоглосите и съответните изводи.

Ареалите включват точно определени селища, носители на съответния диалект. Така че мястото и обхватът на даден говор отговарят абсолютно точно на неговото географско място и териториален обхват.

Това е и солидната научна база за изграждането на стройната класификационна система, която в някои случаи води до коригиране на предишни виждания (напр. за характера и мястото на западния софийски говор като северозападен по тип, за изключването на копривщенския говор от пирдопския говор, за въвеждането на термина „крайни северозападни говори“ и др.).

Изключително важно качество на работата е и териториалният обхват – представени са говорите в българския диалектен континуум, в историко-географското им землище, части от което по историко-политически причини са извън днешните български предели. Това се налага и е необходимо по лингвистични причини – диалектните данни са нужни на изследователите на българския език в неговата цялост и за изясняване на проблеми от историческия му развой.

Особено съществен момент е лингвогеографското представяне на ятовия изоглосен пояс – класическото деление на говорите по рефлексите на стб. **ѣ.** Той се схваща и разглежда като трета (самостоятелна) зона. Неговото наличие е известен факт, както и относителният му териториален обхват. Картата дава възможност за неговата ясна лингвогеографска визуализация – прецизна и точна, мястото му в говорите, през които преминава, неговата ширина (понякога над 100 км) и разположението му на цялата диалектна територия в нейния историко-географски обхват. Ролята му не е само на делител на езиковата територия на изток–запад, а показва и прехода между източните и западните говори. В този смисъл ятовият изоглосен пояс не е една единствена изоглоса. Успоредно вървят и други изоглоси, за да се оформи много по-широката централнобългарска изоглосна област.

Втората част на труда – текстовата, също има своето необходимо място. Сбито и точно, с подходящи и достъпни примери са илюстрирани съответните наречия.

Съществена и изключително важна е и частта, в която много точно и научно обосновано са посочени уникалните езикови черти, които безапелационно доказват българския характер на крайните северозападни говори чрез диференциалната им характеристика по отношение на съседния сръбски език особено като се има предвид фактът, че тези говори трайно са извън българските държавни граници.

Класификационната схема на диалектното деление е добре построена, логична съобразно особеностите на говорите и техните езикови връзки.

Лингвогеографското представяне на българските говори в две части – карта и текстова част – е съставено на базата на изключително богат картографски материал, с логична системна класификация на говорите и добре построена картографска концепция на целия историко-географски континуум на българския език.

Тинка Костова

Гаравалова, Илияна. Членуването на съществителните имена в българските говори. С., Авангард Прима, 2014. 425 с.

Книгата *Членуването на съществителните имена в българските говори* от Илияна Гаравалова е първото цялостно проучване върху категорията ‘определеност’ в българските диалекти, макар че тази специфична особеност на българския език неведнъж е привличала вниманието на редица специалисти. Между по-новите изследванията на тази тема трябва непременно да отбележим изследването на Е. Каневска-Николова, посветено на тройната система за членуване в ропските говори (Каневска-Николова 2007), както и труда на О. Младенова (Mladenova 2007), в който тя прави ценни анализи на употребата и на семантиката на членните форми в българския език.

Във Въведението И. Гаравалова се спира на теоретичните въпроси, свързани със същността и реализацията на категорията ‘определеност’ . Представени са възгледите на различни специалисти по българска граматика, като още тук проличава предпочитанието на авторката към интерпретации в духа на генеративната граматика, разработена от Г. Герджиков. Понататък в изложението се разглеждат основно два аспекта на членуването: произход и същност на морфологичната категория ‘неопределеност/определеност’ ’ и морфофонетичен, семантичен и синтактичен аспект на членуването при съществителните имена в българските диалекти.

В глава I от изследването Ил. Гаравалова се спира на въпроса за инвариантното значение на определителния член и за състава на граматичната категория, като обсъжда наличието на неопределителен член в българския език. Отделя се внимание на семантичните признаци, въз основа на които се оформя категорията ‘неопределеност/определеност’ . Цитирана е богата библиография, свързана с теоретични постановки за състава на граматичната опозиция, като основно внимание се отделя на закономерностите при реализацията на семантичните признаци и тяхното разпределение в граматичната опозиция от гледна точка на школата на генеративната граматика. Тук важно място заема съпоставката между книжовната и различните типове диалектни системи на членуване, от която се правят изводи за развитието на категорията в българския език. Анализира се тройната система за членуване, като се посочват признаците ‘идентифицираност’ , ‘пространствено ситуиране’ (пространствена определеност) и ‘недалеченост’ (близост). Обстойно е разгледано функционирането на числителното *един* като неопределителен член на книжовно и диалектно равнище. Обръща се внимание на наличието на различни производни като *боедин* ‘който и да е’ , *ниедин*, *баре-*

дин ’ никой’, което доказва, че в българския език не се развива граматично оформен неопределителен член.

В частите *Характерни употреби на фона на опозитивните и йерархични отношения в системата. Употреби на нулевия член и Употреби на определителния член* (с. 62–65) са посочени специфични за българския език начини на реализацията на категорията определеност, но за съжаление те не са проследени на диалектно равнище. Независимо от обстоятелството, че в това отношение диалектите като цяло вероятно отразяват единство с книжовната система, може би това е задача, на която авторката ще обърне специално внимание в бъдещи изследвания.

Диалектните различия се анализират в частта *Типове системи за членуване на съществителните имена в българските диалекти* (с. 67–84). Тя е разработена подробно, като е използвана богата библиография. На първо място се разглежда тройната показателна система и се обсъждат различните виждания за нейното семантично съдържание. Анализирани са и случаи на употреба на троен член в стари текстове – Влашки грамоти, Чергетски молитви и др. Отделя се внимание и на анализа на проявите на двойна система на членуване в Драмско, която, според мен, правилно се обяснява като свързващо звено между тричленната и едночленната система. Разглеждат се подробно особеностите при реализацията на преобладаващата в българския език система за определеност, съставена от един член. Подробно се представя териториалното разпространение на фонетичните варианти на члена. Появата на членна морфема за м.р. без консонантен елемен *-т* се поставя във връзка с неутрализацията на тройната показателна система.

В следващите части (с. 84–91) се обсъжда хронологията на формирането на граматичната категория ‘неопределеност/определеност’ . Прави се подробен обзор на литературата по въпроса. Посочват се проявите на членуване в старобългарските, среднобългарските и ранните новобългарски паметници. Авторката развива тезата, че в постпозитивната употреба на члена в български не може да се търси румънско или албанско влияние. Аз напълно споделям това мнение. Съпоставката на тенденциите в граматичния и лексикалния строеж на посочените езици показва, че вероятно развитието на члена в български от енклитичните показателни местоимения е дало отражение в албански и в румънски. Иначе в тях би следвало да се очаква предпоставен определителен член, какъвто действително е развит при системата на прилагателните в албански.

Във Втора глава на книгата Ил. Гаравалова прави подробен анализ на членните форми при съществителните в българските диалекти. Членуването на съществителните в единствено и множествено число се анализира подробно. За да бъдат обхванати различните конкретни членни морфеми, съществителните се класифицират първо по род, а след това в рамките на

рода се разграничават отделни типове в зависимост от състава на основата им. Проследява се и мястото на ударението. Тази част от труда е разработена с изключително старание, като са използвани източници на диалектен материал от цялата територия на българското езиково землище и богата литература. Специфичните диалектни явления са отразени системно и са интерпретирани задълбочено. Обръща се внимание не само на явленията, тясно свързани с реализацията на членната морфема, но и на окончанията на именната основа пред члена. Като резултат от всичко това се стига до откроването на редица важни диалектни особености, на които досега не е обръщано достатъчно внимание в диалектоложката литература. Специален интерес заслужава напр. посочената поява на окончание *-и* на мястото на генерализираната винителна форма при имената от ж.р. в Североизточна България: *главнѝта*, *земѝта* (с. 226). Авторката се насочва към сполучливо обяснение на формите, което по-нататък може да бъде разширено. *Интерес заслужава и частта Изпадане на окончанието при членуваните форми на съществителните имена в българските говори* (с. 295–306).

Важни диалектни особености са отбелязани и в частите *Лексико-семантичен аспект на членуването на съществителните имена в съвременния български език* и *Синтактичен аспект на членуването на съществителните имена в съвременния български език*, където се прави задълбочен и системен анализ на членуването във връзка с лексикалното значение, синтактичната функция в изречението и при съчетаването с различни предлози. Важно е и анализирането на случаите на съвместна употреба на показателно местоимение и членувано съществително, като се прави съпоставка между книжовния език и диалектите: *Оня стария идва днес, Тя//нея жена, тя жената* и т.н. с различни типове конкретна реализация в диалектите. Разглеждането на подобни случаи на цялата езикова територия дава възможност да се направят важни съпоставки и изводи.

В частта *Причини за възникването, развоя и устойчивостта на морфологическата категория ’неопределеност / определеност’ в българската езикова система* (с. 362–390). Ил. Гаравалова прави аргументирани изводи за развоя на членуването в българския език, които подкрепя с наблюденията от цялостния анализ на диалектната система, както и с богата библиография. Подробно е проследена връзката между развитието към аналитизъм, както и развитието на категорията ’ определеност’ в българския език. В тази част Ил. Гаравалова представя и матричен модел на системата на членуване на съществителните имена (с. 384–385).

Подробните изводи в края (с. 391–410) определят монографията като оригинално и пълно диалектоложко изследване, което засяга една от най-важните типологични особености на българския език – развитието на категорията определеност на именната система. Книгата предлага важна лингвис-

тична информация и интересни теоретични разсъждения за специалистите по българска диалектология, по история на езика, за слависти, както и за всички учени, интересуващи се от тези въпроси.

Лучия Антонова-Василева

Библиография:

Каневска-Николова 2007: Каневска-Николова, Е. Тройното членуване в родопските говори. Пловдив, УИ П. Хилендарски.

Mladenova 2007: Mladenova, O. Definiteness in Bulgarian. Modelling the Processes of the Language changes. Trends in the Linguistics Studies and Monographs 182. Mouton de Gruyter. Berlin. New York. 2007. 472 pp.

СЪОБЩЕНИЯ

Награден учен

На 8 юни 2015 г. акад. Стефан Воденичаров връчи почетния знак на БАН „Марин Дринов“ на проф. д-р Дейвид Бирнбаум от Университета в гр. Питсбърг, Пенсилвания, САЩ. Проф. Бирнбаум има редица приноси в областта на лингвистиката и на текстологията на славянското ръкописно наследство. Най-високите му научни постижения са в областта на приложението на компютърни методи в обработката и представянето в интернет на славянски паметници. Автор е на над 50 публикации и съавторства с български учени в тази област.

През март 2015 г. на пазара излезе дългоочакваното изследване на *Попконстантинов* и *Тотоманова* „Епохата на българския цар Самуил“.

Книгата е един увлекателен разказ за новооткритите автентични надписи от Първото българско царство, в които се упоменава името Самуил – надгробния от 993 г., поставен след препогребването на неговите родители Никола и Рипсимия и брат му Давид и *Битолски надпис на цар Йоан Владислав,* където Самуил е упоменат като цар самодържец.

Изданието е илюстрирано с цветен снимков материал.

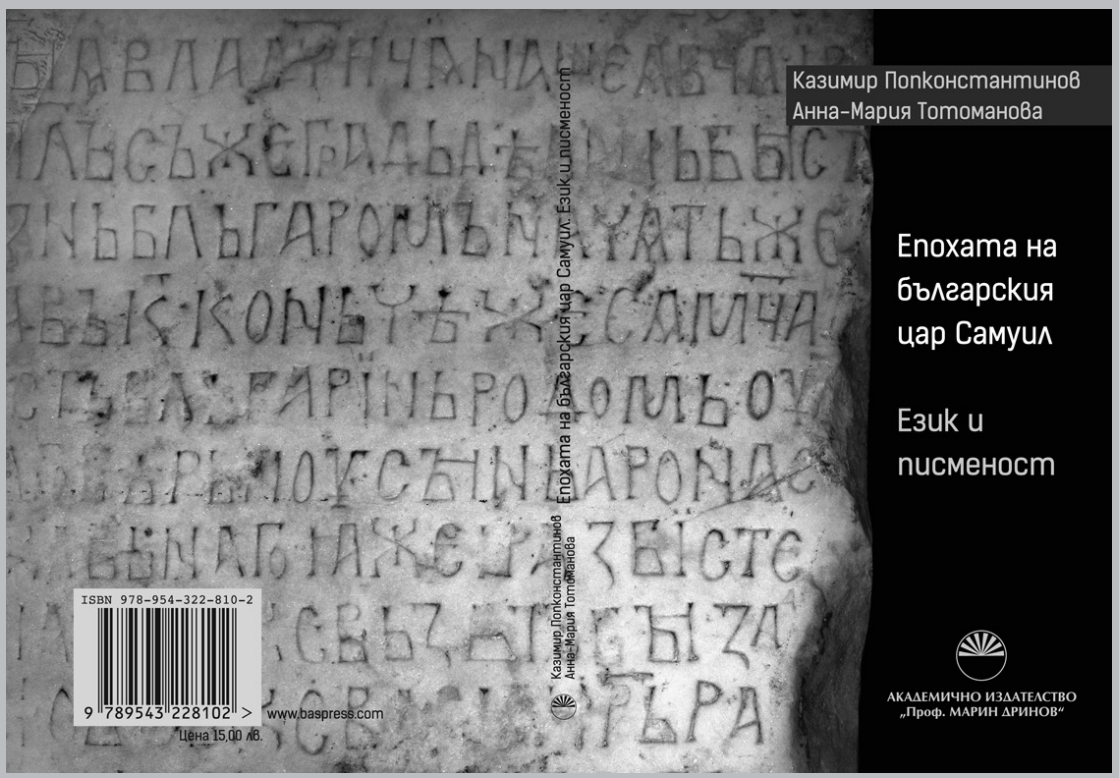

Казимир Попконстантинов, Анна-Мария Тотоманова. ЕПОХАТА НА БЪЛГАРСКИЯ ЦАР САМУИЛ. ЕЗИК И ПИСМЕНОСТ. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2015. 172 с.+ 48 с. цв. прил., 15 лв.

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

30/2015

Редактор проф. Анисава Милтенова

Съставители доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева

Формат 70×100/16
Печатни коли 7

Печатница на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISSN 1311-8544